Ціна 2.00 дол.

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСАЛЬНИЙ ЖУРНАЛ

Vol. XXXIV. ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ — 1983 — JULY-AUGUST № 401-402

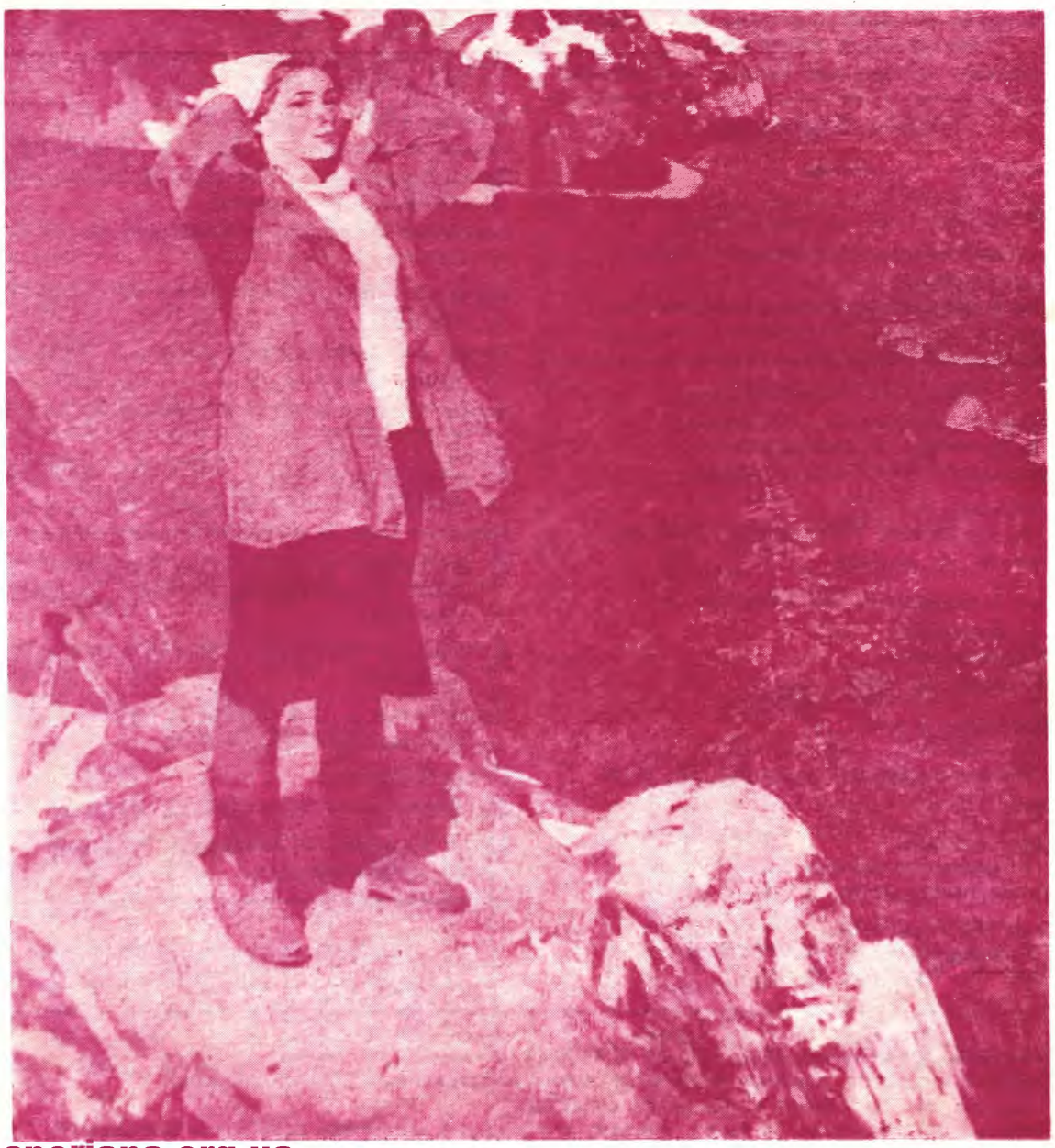

diasporiana.org.ua

NOWI DNI

A Ukrainian Monthly published every month except August by the Nowi Dni Co. Ltd. in Toronto, Ont., Canada

Editor-in-Chief: M. Dalney

Second Class Mail Registration Number 1668
International Standard Serial Number ISSN 0048-1017

Засновник і редактор 1950-1969 П. К. Волиняк

Видає
Спілка "НОВІ ДНІ" з обм. відповідальністю

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Мар'ян Дальний — головний редактор
Члени Редколегії: Тоня Горохович, Василь І. Гришко, Дмитро Кислиця, Олексій Коновал, Іван Манастирський, Карпо Роговський.
Адміністратор — Григорій Мороз, тел. 252-4553

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА:

КАНАДА — 15 долярів
США — 15 долярів
АВСТРАЛІЯ — 14 австрал. долярів
Всі інші країни рівновартість 15 долярів американських.
Чеки і грошові перекази виписувати на "NOWI DNI".

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Австралії:
Mr. T. Myronenko, P. O. Box 302
Parramatta, N. S. W. 2150 Australia

У Великобританії:
Mr. A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England

На Чікаго і околиці:
Mr. D. Hrushetsky
2635 Spruce Street
River Grove, Ill. 60171, USA

На Філядельфію і околиці:
Mr. S. Jewsevskyj,
420 Woodhaven Place, Philadelphia, Pa. 19116
USA

На Бостон і околиці:
Mrs. L. Dijak, 115 Connell Dr.
Stoughton, Mass., 02072, U. S. A.

На Тандер Бей і околиці:
Mr. P. Swyrydenko, 133 Bethune Street
Thunder Bay "F", Ont. P7C 2G4

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:
NOWI DNI
Box 126, Postal Station "N"
TORONTO, ONT., CANADA
M8V 3S4

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Редакція — МІЖНАРОДНІ ПОЕТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ 1
Валентина Сінкевіч — ПОЕЗІЇ (переклад Марти Тарнавської) 1
Євгенія Дімер — МОЄ ВІКНО. СТАРІСТЬ (переклад Марти Тарнавської) 2
Юрій Шевельов — ВІДКРИТИЙ ЛИСТ У ВІДПОВІДЬ НА ЗАКРИТИЙ ЛИСТ 3
М. Білкун — ХЛОПЧАКУВАТИЙ КАПІТАН (новеля) 7
Іван Кмета-Ічнянський — "СТОРІНКА, ЩО ЖОВКНУТИ НЕ ХОЧЕ" 10
Анатоль Галан — ФЕНОМЕН 11
Василь Витвицький — ЛЕГЕНДИ І ДІЙСНІСТЬ 15
Петро Голубенко — ТРАГЕДІЯ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО (закінчення) 18
Ростислав Василенко — ВОЛОДИМИР РУСАЛЬСЬКИЙ 20
Борис Мигаль — ПОЧАЛОСЯ В КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ 23
Віктор Корчной — ПРО "ШАХИ В УКРАЇНІ" (закінчення) 24
Василь Верига — ЯКІВ ГНІЗДОВСЬКИЙ У ТОРОНТО 27
В. Чапленко — ОДИН ІЗ ВИПАДКІВ ФАЛЬШУВАННЯ СПАДЩИНИ І. ФРАНКА 29
Михайло Ґава — КУЛЬТУРНІ НОВИНИ 30
ІЗ ЗВЕРНЕННЯ ПРЕЗИДІЇ СЕКРЕТАРІЯТУ СКВУ У 50-РІЧЧЯ ГОЛОДОВОЇ ОБЛОГИ УКРАЇНИ 32
А. Глинін — "КУБАНЬ — ЗЕМЛЯ УКРАЇНСЬКА, КОЗАЧА..." 33
Лев Яцкевич — ПОВІТРОХОЛОДНИК — СИМВОЛ МОДЕРНОГО ЖИТТЯ 35
Петро Одарченко — "ВИБІР" І "ВИБОРИ" 37
Ол. Зозуля — КОЛЕКТИВНИЙ ЮВІЛЕЙ 37
Марія Березняк, О. Коваленко, В. Дикий, Ю. Денисенко і інші — ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ 39

На першій сторінці обкладинки:
О. Хмельницький — НЕХОДЖЕНИМИ СТЕПАМИ.

- Передруки і переклади дозволені за поданням джерела.
- Статті з поданими іменами авторів не конче висловлюють погляди редакції.
- Незамовлених матеріялів редакція не повертає.
- Редакція не відповідає за зміст платних оголошень і застерігає собі право виправляти і скорочувати надіслані матеріяли.

Рік XXXIV

НОВІ ДНІ

NOWI DNI

Український універсальний журнал

липень-серпень 1983

Література, наука, мистецтво, суспільне життя

МІЖНАРОДНІ ПОЕТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ

В журналі поезії ПЕРЕКРЕСТКИ, що виходить російською мовою у Нью-Йорку, появився — у числі 6 за 1982 рік — переклад вірша Марти Тарнавської "В житті моєму теж був Бабин Яр". Переклад, що його зладила російська поетеса Валентина Сінкевіч, викликав зацікавлення творчістю авторки, й у висліді Марта Тарнавська отримала запрошення виступити із читанням своїх поезій у Клюбі російських письменників при Колюмбійському університеті в Нью-Йорку. Виступ цей відбувся 10 грудня 1982 року і викликав живий відгомін у російськомовній пресі. Третій випуск видання ЛИТЕРАТУРНЫЙ ВЕСТНИК КЛУБА РУССКИХ ПИСАТЕЛЕЙ — додаток до часопису НОВАЯ ГАЗЕТА за 5-11 березня 1983 року — передрукував цей же переклад вірша "В житті моєму теж був Бабин Яр", разом із біо-бібліографічною статтейкою і фотознімком авторки, а газета НОВОЕ РУССКОЕ СЛОВО в числі за 25 березня 1983 помістила велику статтю про творчість Марти Тарнавської, що її написала поетеса Євгенія Дімер, та переклади двох віршів — того ж "Бабиного Яру" й вірша "Буря" із циклу "Травелог" (також у перекладі В. Сінкевіч).

Сьогодні ми, в свою чергу, хочемо продовжити цей міжнародній поетичний діялог і запізнати читачів "Нових днів" із деякими зразками творчости двох вищеназваних російських поетес, Валентини Сінкевіч та Євгенії Дімер, цим разом у перекладах Марти Тарнавської.

Валентина Сінкевіч, 1926 року народження, є автором двох поетичних збірок ОГНИ (1973) і НАСТУПЛЕНИЕ ДНЯ (1978). Вона також член редколеґії журнала ПЕРЕКРЕСТКИ та співробітниця газети НОВОЕ РУССКОЕ СЛОВО.

Євгенія Дімер пише оповідання й нариси в еміґраційній російській пресі і є автором збірок поезій ДАЛЬНИЕ ПРИСТАНИ (1967) та С ДЕВЯТОГО ВАЛА (1977) і книжки оповідань МОЛЧАЛИВАЯ ЛЮБОВ (1979).

В. Сінкевіч і Є. Дімер досконало володіють українською мовою та цікавляться українською літературою. — *Ред.*

Валентина СІНКЕВІЧ

Блідими вогкими ранками,
коли світить непевне сонце
і в очах притаїлася ніч —
із далекого синього моря
золота припливає рибка,
щоб упасти
у сухий і шорсткий пісок.

Тоді не знайти
темноти й м'якости ночі;
утікають з землі
сни, що рядом лежали тут.
І ось жінка встає,
і виходить за двері,
щоб упасти
у сухий і шорсткий пісок —
в наступаючий день.

МЕРІЛІН МОНРО

Лімузини. Біноклі. Льожі.
Золотистого кучера миг.
Якщо ночі на ночі не схожі —
як лишитися серед живих?

Тут усмішка прикрила рану —
тут же рана в усмішці реклям.
Це ось яблуко просто з екрану
брав міліонноокий Адам.

Упивалися сочки в тіло,
і тіло впивалося в них:
кидалось, дрижало, летіло...
Як лишитися серед живих?

ФІЛЯДЕЛЬФІЯ

Просто з неба звисають стіни.
дерева всі зійшлись до ріки.
Простягнута жестом гостинним
бронза Вільяма Пенна руки.

Місто повне безладдям раннім.
Дня нового зростає рух,
і моторів важкі зідхання
ударяють мені до вух.

Перший прапор по небі креслить,
Френклін в кріслі глядить на цю гру...
Я у місті цьому воскресла.
я у місті цьому помру.

(із збірки "Наступление дня")

З російської мови переклала

Марта Тарнавська

***

Будильник. І злобно твердить циферблят,
що ось у кімнаті — чверть сьомої.
Немає квитків поворотніх назад
у сни, вже тому, що чверть сьомої,
що час підійнявся. Біжить.

Йому всі услід. Умикають мотор.
Але час має власну скорість:
забувається мислей складний узор
і розмова, чутка, мов совість,
як лиш вранці вмикають мотор.

А десь понад часом — хмари,
і — хоч поруч мотор утіка —
десь бруньки розвивають чари
і спокійно пливе ріка —
несвідомі, що час спішить.

(Із збірки "Огни")

З російської мови переклала

Марта Тарнавська

Євгенія ДІМЕР

МОЄ ВІКНО

В моє вікно, немов на ціль,
Спадає соняшний потік:
У ньому — човник серед хвиль —
Тінь літака, що ось утік.

Моє вікно — кіноекран.
А там горби і пишний сад,
І автостради звичний стан:
Рух авт весь день туди й назад.

Туман заслону розпростяг
Над містом, що у далині...
Прожила б так усе життя...
Та чи лиш світу, що в вікні?

СТАРІСТЬ

Нема безсмертних в цьому світі,
Нема і вічно молодих.
Руйнує старість непривітно
Останні юності сліди.

Ось зморщок витиснула пряжу
Густу на шкірі, мов клеймо,
І прикру правду ввічі кажуть
Мені дзеркала і трюмо.

Паломниця вже на путі є,
До мене йде, не поспіша.
Кажу їй: знай ,що не старіє,
Що молода моя душа.

(Із збірки "С девятого вала")

З російської мови переклала

Марта Тарнавська

СВ. П. ПРОФ. ВАСИЛЬ ЗАВІТНЕВИЧ

"Українське Православне Слово" повідомило, що 25-го березня упокоївся в Бозі св. п. проф. Василь Завітневич, довголітній директор Науково-Богословського Інституту Православної Церкви в США, секретар Церковної Ради Митрополії, музиколог і автор дев'яти томів церковних співів, дириґент хору при Українській Православній Катедрі Св. Володимира в Нью-Йорку. Осиротив дружину і рідню в Україні.

Похоронні відправи відбулися 27 березня в Катедрі Св. Володимира в Нью-Йорку та в Церкві-Пам'ятнику в Бавнд Бруці.

Панахиду по Спочилому в Церкві-Пам'ятнику відправив Блаженніший Митрополит Мстислав з яким служили Протопресв. Ф. Шпаченко, Митрофорний Прот. В. Базилевський, Прот. Ф. Істочин, Ігумен Андрій Партикевич, Протодиякон Ю. Галиця.

Присутні були на Панахиді: Владика Із'яслав з Білоруської АПЦеркви, Протопресв. С. Біляк, Протопресв. Б. Желехівський, Протопресв. А. Селепина, Митрофорний Прот. М. Галета, Прот. С. Непріль, Прот. В. Покотило, Прот. В. Іващук та о. Іван Наконечний.

Теплими і зворушливими словами попрощав Покійного Вл. Митрополит.

Вічна Йому пам'ять!

Співробітників, які близько знали покійного, просимо прислати окрему статтю про нього.

Редакція

Юрій ШЕВЕЛЬОВ

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ У ВІДПОВІДЬ НА ЗАКРИТИЙ ЛИСТ

Пошта Української Академії Наук у США раз-у-раз приносить листи прихильників і не-прихильників Академії з оцінками її видань, порадами, побажаннями, критикою. Усе позитивне, конструктивне, що є в цих листах береться до уваги при плянуванні праці Академії, хоч не завжди є змога — при обмеженому апараті — відповісти безпосередньо авторові листа. Багато змістовних листів надійшло після заклику Академії до української громади допомогти в виданні нової серії документальних публікацій з історії України і української літератури 19 і 20 сторіч "Джерела до новітньої історії України". Серед них був один, не надто доброзичливий, на який я хотів би відповісти публічно, бо він порушує деякі питання загального значення. Роблю це як один з працівників Академії, зв'язаний з нею протягом понад тридцятьох років.

Ось цей лист, як він надійшов, без зміни чи то титла чи то коми.

Панове з управи УВАН!

Ви у своєму зверненні сподіваєтесь на "моральну й фінансову підтримку української громади в діяспорі"... Зможу підтримати фінансово і, навіть, щиро. Але спочатку чекаю абсолютно простих і досяжних змін у діяльності УВАН. І прошу не гніватись за відверте висловлювання своїх поглядів, бо вони мають лише найліпші побажання.

Дотеперішня діяльність УВАН — ніщо інше як зубожіння і, до певної міри, спотворення української науки, культури, мови. Це лише спроба наукової діяльности у несприятливих умовах і з обмеженим науковим знанням більшости "дійсних членів". Усю діяльність УВАН зосереджено на несуттєвих, некорисних питаннях для української науки. Взяти лише намір видати цілий том, присвячений Міяковському. Будьмо щирі, кому це потрібно? Чи це буде якимсь дійсним вкладом в українську науку чи історію?..

УВАН часто вказує на "проблеми українського мовознавства". Ці проблеми створила сама ж і для себе українська еміграція. Тимчасом УВАН тільки цьому сприяє. Світ не чув, шоб академік не знав рідної мови!... Дійсні члени УВАН пояснюють слово "причина" Шевченка дослівно так: це такий, що йому щось іспричинено... Це тому "академікові" щось іспричинено. Правда, серед дійсних членів Академії чимало грамотних людей, принаймні були. Однак, ці наші дійсні мовознавці — на еміграції мовно звихнулися, опинившись під впливом провінціялізмів, недопустимих у офіційних документах, та ще й наукової установи. Ви що, панове, забули, що історична і фізіологічна фонетика таких слів як план, блок, лава, планета — *вимагають твердої вимови? Ваше "заплЯнування" чуже самій природі української мови і відганяє підлабузництвом перед неосвіченою і розполітикованою більшістю української еміграції. Про таку безхребетність свідчить, хочби, вживане слово "діяспора". Самі подивіться у всіх енциклопедіях світу, що означає це слово. Нехай вже "діяспорою" бавиться наше "титуловане-перетитуловане панство", зате цим займатися науковій установі — негарно. Як послухаєш доповіді більшости членів УВАН — жах бере! Якийсь вінегрет слів: українських, польських, російських, англійських і власного винаходу. Ось назовіть хоч одного академіка інших народів, котрий не знає рідної мови.*

Отож, коли управа УВАН вплине на своїх членів, щоб вони нарешті навчилися рідній мові, і коли сама Управа почне писати загальнонаціональною українською мовою — почну допомагати фінансово, і то — досить суттєво.

В. Остапенко

Автор листа мені невідомий, і я навіть не знаю, чи надруковане під ним прізвище справжнє. Не відзначається лист і великою ввічливістю, але повірмо авторові, що його спонукали до писання "найліпші побажання", зігноруймо всі побічні міркування і спробуймо об'єктивно розібратись в його критичних заввагах. Зробити це не дуже легко, бо лист дещо хаотичний і не вільний від унутрішніх суперечностей. Одначе, коли більш-менш упорядкувати його, закиди автора листа сходять на чотири: зубоження або спотворення української науки; зосередження на несуттєвих проблемах; незнання членами Академії української мови; провінціяльність мови документів і публікацій Академії. Розгляньмо ці пункти один за одним.

1.

Коли автор листа пише, що праця Академії — "це лише спроба наукової діяльности у несприятливих умовах", можна з ним погодитися. Еміграційна наукова інституція не може мати тих можливостей, що їх мають академії наук у своїх власних країнах, навіть коли ці власні країни перебувають у колоніяльному стані. Еміграційна академія не буде змагатися з київською в дослідах опору матеріялів, розщеплення атома або хірургії штучного серця. Для цього бракує їй матеріяльної бази і просто устаткування. Навіть у гуманістиці еміграційна наукова інституція не має і не може мати тих архівальних і бібліотечних ресурсів, що наявні в Києві або Львові.

Але вона має одну перевагу, справді дорогоцінну. Цю перевагу фундатори нашої Академії в Нью-Йорку висловили, включивши до її назви слово *вільна*. Вона вільна від цензури, від урядових обмежень і заборон. Вона може говорити про

те і те, чого науковці Радянської України говорити не можуть. А таких речей є дуже і дуже багато. Там не можна говорити про наявність української мови до 14 століття. Не можна говорити про українську державність у 17 столітті. Там добра половина українських письменників під забороною, а серед тих, кого публікують, мабуть, нема жадного, чия творчість була б уся дозволена. Там під забороною ввесь український національно-визвольний рух в його різноманітних історичних проявах. Боже мій, цей список можна вести до безконечности, та це речі відомі.

Українська Академія Наук на еміґрації не претендує на всеохопність у різних ділянках науки. Але вона потрібна як доповнення й коректив до Академії на рідному ґрунті. І поскільки, в цьому вужчому обсязі, вона виконує функції, що їх неспроможна виконувати Академія в Києві, вона має право називатися академією, вона навіть має обов'язок так називатися.

Питання "обмеженого наукового знання більшости дійсних членів". Певна річ, знання кожного науковця обмежені. Але це наївне уявлення ненауковця, що вчені знають усе. Таких учених нема. Ніхто не знає всього. Як уже давно сказано, справжній учений — не той, хто все знає, а той, хто знає, чого він не знає. Нагадаю ще авторові листа стару історію чи анекдоту про те, як один член берлінської Академії Наук сидів у кав'ярні і щось писав. Підійшов до нього один громадянин і спитав його, що він пише. Учений, окраса німецької науки, відповів, що він готується до лекції в університеті. "О, — сказав громадянин, — я не знав, що наш уряд платить гроші і то добрі гроші людям, які самі ще повинні вчитися". У всякій академії є люди видатніші й менш видатні. Але інституції, що мала або має в своїх лавах таких учених, як Дмитро Дорошенко, Олександер Оглоблин, Омелян Пріцак, Дмитро Чижевський, — щоб назвати лише небагатьох, — нема підстав соромитися своєї діяльности чи своєї назви.

Автор листа пише далі: "Дотеперішня діяльність УВАН — ніщо інше, як зубожіння і, до певної міри, спотворення української науки, культури, мови". Про мову далі, а тепер про зубожнювання (не зубожіння, як пише автор листа) і спотворювання української науки. Це закид величезної серйозности. Якщо він слушний, Академію треба негайно зліквідувати. І йому суперечить заява самого автора в кінці листа про те, що він, автор, допомагав би Академії, якби її члени писали й говорили доброю українською мовою. Нащо ж бо справді допомагати інституції, яка спотворює українську науку й культуру, навіть якщо вона це робитиме першорядною, добірною мовою?

Якщо автор листа справді так оцінює діяльність Академії, він мав би подати докази на це. Але жадного доказу не подано. Найкращий вияв діяльности наукової інституції — це її публікації. Ось переді мною каталог видань Академії. Дивлюся на нього і не знаходжу ні зубоження ні спотворення. Чи була шкідлива для української науки публікація монографії Олекси Повстенка про київську Св. Софію, всебічний і об'єктивний опис величної церкви та її історії, що, між іншим, змусив київських науковців дещо згодом видати свою монографію? Чи можна недоцінити монографію Наталі Полонської-Василенко про героїчний вчинок українського народу, опанування безлюдних перед тим південноукраїнських степів (про який ми знаємо менше, ніж про аналогічне засвоєння американського Дикого Заходу), монографію всю побудовану на не використаних перед тим джерелах? А що сказати про два томи писань Петлюри? Про історію української літератури Дмитра Чижевського? Про історіографію України Дмитра Дорошенка й Олександра Оглоблина? Про суворо документальну монографію Ольги Косач-Кривинюк, де день за днем простежується на матеріялі її власних записів життя Лесі Українки і тим самим спростовуються ті перекручення й спотворення, що їх зазнає її біографія в писаннях радянських літературознавців? Про збірник "Тарас Шевченко", що вперше і на високому рівні впровадив шевченкознавчу проблематику в англомовну історію літератури?

Усіма цими публікаціями, як і іншими, могла б пишатися кожна академія наук. Якщо так" зубожується й спотворюється" українська наука й культура, дай Боже, щоб вона й далі так зубожувалася й спотворювалася.

Додам до цього хіба те, що, за дуже малими винятками, всі члени Академії також викладають в американських університетах. Чи вони також спотворюють американську науку? Логічно міркуючи, треба було б тоді закрити не тільки Академію, а й усі ті університети.

2.

"Зосередження на несуттєвих проблемах". Почасти закид цей заперечено вже тими посиланнями на видання Академії, що я їх подав. Можна було б проаналізувати також зміст англомовних "Аналів" Академії. Проблематика публікацій Академії може скласти іспит не тільки за критерієм науковости, але й за критерієм важливости.

Тут автор листа посилається на недоцільність видавати в серії "Джерела до новітньої історії України" тому, присвяченого писанням Володимира Міяковського. Але він не завдав собі труду ознайомитися із змістом цього видання. Книга включає невелику групу літературознавчих статтів і спогадів Міяковського, в головному присвячених постатям двадцятих років. І ці статті мають документальну вартість. Але основна маса статтів тому присвячена історії громадських рухів 19 сторіччя і побудована цілком на матеріялах цензурних і поліційних архівів. Як відомо, до 1905 року відомості про ці рухи були поховані в царських архівах. Після революції 1917 року ці архіви відкрилися для дослідника, і Міяковський видобув з них величезної ваги матеріяли. Та публікацію такого роду матеріялів радянська влада припинила дуже скоро. Усе те, що стосується до українського національно-визвольного руху, улягло цій поновленій забороні. Матеріяли, видобуті Міяковським, охоплюють рух декабристів на Україні, кирило-методіївців, київську Громаду, початки народництва. З цих проблем навіть де-

кабризм не дуже популярний тепер серед радянських науковців, а всі дальші питання просто не допускаються до публікації. У цих обставинах публікації й розвідки Міяковського стають унікальним джерелом до вивчення українського 19 сторіччя. Не буде перебільшенням сказати, що без них не зможе обійтися ні один історик цього сторіччя. І там знайдеться не один сюрприз. Згадати б, наприклад, поховану в цензурі працю 60-их років явно самостійницького характеру — задовго до Міхновського, яка протистоїть поміркованості Громади більш-менш так, як у наші часи діяльність упівців програмі гельсінкчан! Чи знає автор листа про ці речі? Я певний, що ні. Тож чи варт було, не спитавши броду, засуджувати публікацію праць Міяковського замість того, щоб допомогти її здійсненню?

3.

Тут ми приходимо до пункту, де автор листа великою мірою має рацію. Це його обвинувачення, що багато членів Академії не говорять (і часто не пишуть) доброю українською мовою. Свята правда. І дуже прикра.

На виправдання таким членам Академії можна б згадати, що в ненормальних обставинах життя української нації багато з них не мали української школи, навчаючися в школах російських, польських, американських, а то й в таких українських школах, де вчителі самі не дуже зналися на нормалізованій українській мові. Що майже всі вони, ці члени Академії, викладають англійською мовою і живуть у англомовному оточенні, що свої праці вони теж як правило пишуть не по-українськи. Усе це правда і якоюсь мірою пом'якшує провину цих "злочинців" проти української мови. Але правда й те, що ледве чи багато з них завдали собі труду простудіювати скажімо, головні правила українського правопису й "Норми української літературної мови" Олекси Синявського, що забрало б у них не більше, як тиждень часу, а врятувало б від багатьох мовних збочень.

Але, хоч як прикро з цими закидами погоджуватися, треба все таки сказати, що справа мовної поправности не зв'язана зі справою наукової вартости. Можна бути першорядним науковцем і говорити препоганою мовою. Автор листа пише: "Ось назвіть (у нього, непоправно, *назовіть)* хоч одного академіка інших народів, котрий не знає рідної мови". Тут він помиляється. Такі академіки були і є. Щоб почати з власної хати, Михайло Грушевський, чи не найвидатніший український історик, говорив і писав дуже поганою українською мовою. Але були й такі академіки, що зовсім не вміли говорити по-українському, були цілі відділи, що складалися з таких академіків. У "Звідомленнях" Української Академії Наук (у Києві) за 1920 рік, стор. 2, читаємо про те, що конференції відділу економічних і соціяльних наук здебільшого (себто не завжди) провадилися українською мовою, тоді як конференції в відділі математики й природознавства провадилися виключно по-російськи. У "Звідомленнях" за 1922 рік, стор 46, читаємо, що, наприклад, у зоологічному відділі того року з 52 прочитаних доповідей 7 заслухано українською мовою, а 45 російською. Ми нарікаємо тепер, що Академія Наук УРСР русифікована, і справедливо, але забуваємо, що в відділі технічних і математичних наук вона була такою і в роки найінтенсивнішої українізації.

Таке становище характеризує не тільки київську Академію під її різними назвами. Воно типове для більшости академій на початках їх існування. Російська імператорська Академія Наук до середини 18 сторіччя складалася великою мірою з академіків німецького походження, які говорили й писали по-німецьки, бо російської мови просто не знали або знали дуже погано. Можна наводити приклади і з історії інших академій. Але автор листа не зазирав до джерел, він наперед переконаний, що всі академіки завжди говорили поправною мовою відповідної країни. А справді наша нью-йоркська Академія особливо, коли зважити на обставини її праці і праці її членів, виходить ще не найгіршою.

Але головне — те, що науковець може бути першорядним ученим у своїй ділянці навіть тоді, коли він не говорить доброю мовою.

Підсумовуючи: закид про погану мову багатьох членів нашої Академії слушний. Сподіваймося, що вони прислухаються до нього. Але ці проблеми не стоять у зв'язку з вартістю наукової продукції тих науковців.

4.

Найбільше болить авторові листа той мовний і правописний стандарт, якого як правило дотримується Академія в своїх українськомовних виданнях і в своїй поточній праці.

Він пише, що "УВАН часто вказує на "проблеми українського мовознавства"". Останні три слова взято в лапки, виглядає так, наче це цитата з якогось видання Академії. Такого видання пригадати собі не можу. Якщо це справді цитата, треба просити автора листа, щоб він розкрив її джерело. Це має значення тому, що Академія в своїх виданнях систематично оминала і оминає те, що автор листа має тут на увазі, кажучи про "проблеми українського мовознавства", — проблеми вибору правопису і нормалізації словника. Проблеми бо ці в суті речі, хоч і спираються на науку, не наукові, а суто практичні.

Нормалізація словника, щоб бути об'єктивною, вимагає картотеки з сотнями тисяч або й мільйонами карток — виписів з літератури, періодики й поточної мови, на що еміґраційна установа спромогтися не може. Без них єдиним критерієм у прийнятті чи відкиненні якогось слова може бути тільки "подобається" чи "не подобається" поодинокої особи. А це вже зовсім і не спирається на науку.

Тим менше справа Академії дискусії про правопис. Правопис — це не мова, а тільки одежа мови. Система письма й правопису завжди більш-менш довільна. Можна писати за ідеографічним принципом, іґноруючи звуки мови, як роблять китайці. Можна писати знаками для складів, як

можуть робити японці. Можна оминати голосні звуки, як у традиційному семітському письмі. Можна писати за звуками або іґноруючи їх і спираючися на історичні засади, як почасти роблять англійці. Усе це чиста умовність. Від вибору системи письма й правопису мова не залежить і не міняється. Одна жінка вдягається в зелене, друга в чорне, одна ходить у спідниці, друга в штанах. Це не змінює її ні духово ні фізично. Провадити теоретичні суперечки про фасон або колір одежі — це марнувати час. Але для нашого не-мовознавця (а часом, на превеликий жаль і декого з мовознавців) ці питання часто набирають позірного величезного значення, до них підходять з запалом, з пристрастю. Наукові інституції повинні стояти осторонь цієї недоцільної витрати часу й зусиль. Єдине, що тут справді потрібне, — це внормованість і дотримання норм. Бо найцінніше в правописі, — щоб його не помічати, щоб він не приковував до себе уваги, щоб крізь умовності письма свідомість якнайбезболісніше йшла до думки.

Українська Академія Наук у США ніколи не дискутувала питань правопису. З самого початку вона дотримувалася й дотримується правопису 1928-1929 року, упорядкованого (і до речі не в Харкові, а таки в Києві) одним з найбільших знавців української мови Олексою Синявським. Історія того, як складався цей правопис, викладена самим Синявським у його статті "Коротка історія«Українського правопису»". Стаття ця тепер легко приступна, бо її передрукувала "Сучасність" у числі 1-2 за 1982 рік. Було б добре, якби Автор листа з нею познайомився. Він би побачив тоді, що упорядники правопису 1928-1929 року найменше підлягали провінціональним тенденціям і найменше прагнули провінціяльности.

З тут сказаного не випливає ,що цей правопис бездоганний. Він має свої хиби, часом великі. Кажучи теоретично, в дечому його варт було б переглянути. Ведучи далі наше порівняння, жінка не зміниться від того, чи одягнеться в зелене чи в чорне. Але чорне може більше їй личити, а може ще краще комбінація зеленого з чорним. Правописи можна удосконалювати, щоб вони краще "личили" мові. Та тут є велика перешкода. Кожний правопис мусить бути законодавчо впроваджений і вимаганий. Еміґрація не має і не може мати такого законодавчого органу. У таких обставинах краще мати недосконалий правопис, ніж правописну анархію.

Могла б бути ще одна можливість, — прийняти правопис, законодавчо запроваджений на Радянській Україні. Але він, як це знає кожна дитина, русифікаційний і розрахований на зміни в самій мові. І кожна його нова, дальша зміна приносить дальший крок до русифікації. Якщо ми сьогодні приймемо цей правопис, ми ніколи не зможемо спинитися.

Докази на це можна наводити десятками. Один з них подає нехотячи сам автор листа. Він заявляє: "Історична і фізіологічна фонетика таких слів, як план, блок, лава, планета вимагають твердої вимови". (Коми після "слів" в автора бракує, а словсполучення "фізіологічна фонетика" абсолютно безглузде, але не звертаймо на це уваги). Якщо справді такі вимоги української мови щодо *л* у позичених словах, то будьте послідовні, шановний авторе листа, і не кажіть і не пишіть *пляж*, а пишіть *плаж*, не пишіть *ілюзія*, а пишіть *ілузія*, не пишіть *Фінляндія*, а пишіть *Фінландія*, не кажучи вже про нашу бідну *пляшку*, яку треба було б переробити на *плашку*. Справді, чи Ви колинебудь замислилися над тим, чому Ви кажете *план*, але *пляж?* Чому Ви кажете *Фінляндія*, але *Ірландія?* Ніяких вимог української мови, чи то історичних, чи то "фізіологічно-фонетичних" за цим нема. Є за цим тільки одне: так говориться по-російськи. І є неписана засада радянської мовної політики: українська мова не має права на власні форми чужомовних слів. Усі чужомовні слова повинні мати російську форму. А це — один із способів звести українську мову до рівня діялекту. Бо одна з ознак типового діялекту (не прикордонного) — те, що він не має контакту з чужими мовами.

Звичку казати й писати *план*, але *пляж* прищеплює школа. Школа тут виступає знаряддям русифікації. А коли звичка прищепилася, навіть безсумнівно щирі українські патріоти починають з запалом, з пристрастю боронити прищеплене. Одна з багатьох ілюстрацій того, який потужний вплив має школа (не тільки радянська, американська так само) на формування свідомости, зокрема мовної свідомости, людини нашого часу.

Можна було б писати багато більше про ці проблеми. Але сказаного вистачає, щоб побачити, чому Академія дотримується правопису 1928-1929 року, останнього правопису, виробленого без русифікаторського тиску, хоч і добре усвідомлює його хиби. Буде вона його дотримуватися й далі, навіть ризикуючи втратити фінансову підтримку від автора листа. "Підлабузництво перед неосвіченою і розполітикованою більшістю української еміґрації" тут зовсім ні до чого. Зокрема підписаний під цими нотатками вважав завжди, і до еміґрації, що треба його — через брак чогось кращого — дотримуватися, і він дотримувався його вже під німецькою окупацією, хоч і не мав тоді найменшого контакту з українською еміґрацією.

5.

Зовсім побічне і неістотне завваження про вживання слова *діяспора*. Не знаю, до яких енциклопедій дивився автор листа. Слово це походження грецького, де воно означало "розсіяння" і зовсім добре надається до окреслення становища українців поза своєю землею. Словник чужих слів характеризує його так: "Розпорошення визнавців якоїсь релігії серед іновірців, зокрема розпорошення євреїв, вигнаних з Палестини 70 року нової ери; 2. місце, країна, де живуть такі вигнанці". У випадку українців, головною причиною їхнього розсіяння, була не інакшість релігії, а інакшість переконань. Але таке аналогічне поширення значення слова зовсім нормальне в житті кожної мови. А сердиться автор листа хіба тому, що слово це не характеристичне для російської мови.

М. БІЛКУН

ХЛОПЧАКУВАТИЙ КАПІТАН

(новеля)

Такої другої політичної карти світу, як у Трохима Олексюка, немає в селі.

Ну, хіба що в школі, в географічному кабінеті, бо та, що висить у кабінеті голови сільської ради, значно менша.

А в Трохима Олексюка на всю стіну, як килим. І втикана прапорцями. Бо ніхто в селі, окрім Трохима Олексюка, не одержує радіограм. Листи всі одержують, листівки всі одержують, телеграми всі одержують, а радіограм, окрім Трохима Олексюка, не одержує ніхто.

Син Трохима Олексюка, Сашко — капітан далекого плавання. Він командує сухогрузом "Сонячноморськ" місткістю дванадцять тисяч тонн.

Уявляєте собі, що таке дванадцять тисяч тонн? Катерина Олексючка, мати капітана далекого плавання, може вам допомогти. Вона вам скаже:

— Найважчий вагон на станції скільки важить? Шістдесять тонн. О! А мій Сашко бере дванадцять тисяч тонн! То скільки вагонів треба, щоб його пароход напхати? То ж то й воно!

Як тільки-но Трохим Олексюк одержить радіограму, він одразу ж до карти і починає шукати на ній те місце, звідки Сашко його ту радіограму вдарив.

— Сінгапур... Сінгапур... Сінгапур... Це ж де ми маємо той Сінгапур? А-а, осьдечки у нас Сінгапур. А в цьому Сінгапурі стоїть зараз наш Сашко зі своєю безтаркою під загрузкою. Сюди ми прапорця і увіткнемо.

Або:

— Токіо? Ну, хто ж Токіо не знає! Бач, куди Сашко загнався! Давай сюди. Токіо, і увіткнемо прапорця.

А це вже третій тиждень немає радіограм. Катерина, що б не робила в хаті, де б не поралась, а вухо у неї біля динаміка.

Трохим це помічає:

— Ти чого?

— Слухаю... Може, про який тайфун передадуть, може, про який ураган... Знаю, знаю, у Сашка пароход великий, але.. береженого і Бог береже...

— Так ти отут, біля печі стоячі, його від урагану вбережеш? Тьху! — і йде надвір.

Але по всьому було видно, що й Трохим занепокоївся. Ходить, никає, раз за разом через паркан поглядає, чи не несуть радіограму.

... А надворі стояв чудовий місяць серпень. Найкращий, наймудріший, найщедріший з-поміж літніх місяців.

У високих травах, що від гарячого сонця вже щіткуватими робляться, гандрабаті, молоденькі півники голоси свої пробують, а на відкрите місце виходять, парубоцькі бої затівають Золотиться стерня в полі, а по краях поле кожуха свого вивертати починає чорною вовною догори — це трактор пройшов з плугами, вивернув перші скиби.

В городах жовтобокі гарбузи розледащіли зовсім, і мріють вони про той недалекий час, коли стануть в печі солодкою кашею.

У серпні городи багаті, як ярмарки, все на них є. Червоні помідори витикаються, щоб не забули про них, наквасили чи покришили в салат. Огірки не відстають від них. І їм не хочеться залишитися серед висхлого огудиння.

Тільки насінники, як сіро-бурі вепри, гріються собі на осонні, знаючи, що їхня пора ще не приспіла.

Буряки і морква самі вилазять із землі, хваляться, задаються, які вони красиві.

Картопля спить під теплою ковдрою прогрітої землі найміцнішим передсвітанковим сном, нітрохи не турбуючись, що її скоро розбудить лопата.

Зворушливі стоять родини соняшників то там, то сям по городах. Серед них діди в побурілих брилях, на яких гойдаються горобці, і малята на

Знову, як сміє українська мова мати чуже слово, якого нема в росіян!

6.

Ми переглянули всі проблеми, порушені автором листа. Деякі його закиди були слушні. Більшість з них — ні. Причиною неслушних закидів був сам спосіб мислення. Говорячи про якунебудь річ, треба передусім повністю зібрати факти, зважити всі за і проти. Автор листа як правило виходить не з тверезої аналізи фактів, а зі своїх емоцій. Але емоції — поганий дорадник чи водій у науці і в колонаукових справах. Цей упереджений, емоційний підхід, власне, типовий для "неосвіченої і розполітикованої більшости української еміґрації". Автор листа — в полоні такого підходу. Хоч він нападає на ту більшість, у висновках і пропозиціях він може різнитися від цієї критикованої і зненавидженої ним більшости, але в самій сутності свого підходу до речей і явищ він цілком іде в тому самому річищі.

Якщо лист був написаний у добрій вірі і з добрими намірами — у що я хотів би вірити — автор його може тепер ще раз обміркувати порушені ним справи.

Але адресат цих нотаток — не тільки автор листа. Вони спрямовані до всіх тих людей доброї волі, які цікавляться розвитком вільної української науки і яких турбують ті проблеми, що турбують автора листа. Ті з них, що справжні, а не уявні.

тонких зелених ніжках. Сміються їхні кругленькі личка в золотавих капорах. Шкода їх, вони не встигнуть стати дідами в бурих брилях, осінь так і скосить їх ще зеленими.

Кукурудза сторіє навпаки — її сиві коси стають рудими під гарячим серпневим сонцем.

Але найбагатший ярмарок в саду.

Тут все — від ранньої сливки до пізньої вишні. Спасівчані, пізні вишні, темні, аж чорні, подзьобані горобцями.

Як з вершкового масла виліплені, просвічуються крізь зелене листя груші лимонки.

Пізні, зимові сорти, ще зелені. На вершечках і не роздивишся, де груша, а де листок.

Яблука джонатани при найменшому подиху вітру червоними снігурами пурхають на землю, ховаються від вітру в густій траві.

Ніжно-бурий пилок на сливах, який буває тільки у серпні і більше ніколи, бо пізніше змиють його осінні дощі.

Сніжний кальвін з більярдним стуком падає на тверду стежку.

Красиві квіти у серпні, як молодиці у розпалі палкої літньої краси, коли не хочеться думати про осінь.

Синє небо у серпні, синє, як ніколи, і гаряче сонце у серпні хоч дні вже помітно коротші і вечори прохолодніші.

Прохолода серпневих вечорів скрашується такими рясними зорями які бувають тільки у серпні. Зорям тісно на небі вони штовхають одні одних, і ті, що не втримуються на оксамитовому небосхилі, котяться на землю, зачіпаючи, зрушуючи по дорозі інших, і ті падають теж.

От такими чудовими серпневими днями і вечорами Трохим і Катерина місця собі не знаходили, бігали до воріт, через паркан заглядали, чи не несуть їм радіограму.

Але радіограми не було.

Замість неї Сашко приїхав сам. На таксі. Взяв у Одесі таксі і невдовзі був уже далеко від Чорного моря, у подільських степах.

Він, виїхавши зранку, приїхав саме під обід, і коли машина під ворітьми зафурчала, і коли хтось клямцнув хвірткою, Трохим, не донісши ложки до рота, сказав:

— Чия це теща брикає?

Це був Сашко.

Ми опустимо цю зустріч як в цілому, так і в деталях, бо вона належала тільки батькам і синові.

Більше того! Коли машина від'їхала від воріт і взяла зворотний курс на Одесу, Катерина виглянула за ворота, чи когось не несе на ту хвилину, чи не доведеться з кимось ділитися першими радісними хвилинами радості.

Хай вже завтра посходяться родичі, сусіди, друзі і знайомі, хой вже завтра піде гулянка на все село, бо є чого погуляти — три роки не був хлопець у рідному селі, але сьогодні він цілком і безроздільно належить батькові і матері.

— А покажись-но, яким ти став?

— "А поворотісь-ка, синку!" — сміється Сашко.

Мама ревниво оглядає його з усіх боків:

— Бач, наче аж менший став чи схуд?

— Мамо, — сміється Сашко, сучасний флот побудовоний на тих принципах, що чим менший моряк, тим краще. Більше місця зостанеться на судні.

— Ну, до столу, до столу, — квапить батько, а син лізе в чемодан за гостинцями.

Роздає він різні заморські диковинки, а батьки машинально дякують і не стільки на дарунки дивляться, скільки на сина.

Всадовили таки капітана до столу і продовжили перерваний обід. Серед подарунків, що привіз їх з собою капітан далекого плавання Олександер Трохимович Олексюк, значилася пузата пляшка, хитромудро розмальована, котру старший Олексюк не без інтересу крутив у руках.

— То джин, тату, — пояснив син, — зараз попробуєте, що то таке.

— Вишнівка є, — ревниво нагадала Катерина.

— Вишнівка від нас теж нікуди не втече, — заспокоїв її Трохим, — точи, точи вишнівки, чого стала.

— Ну, будьмо здорові! За зустріч!

— Будьмо здорові! Х-хух! Пішла, як у дрова. Що воно таке? Живицею ніби одгонить?

— Кажу ж — джин.

Так вони сидять, перекидаються малозначущими фразами, і кожен відчуває, що найголовніше, про що думалося ночами, що легко давалося на язик ще півгодини тому, сказане зараз не може бути, бо для цього потрібен час.

Але ж чи є він?

І Катерина наважується:

— Щось я тебе маю спитати, Сашко, тільки ти не ображайся...

— Чому не оженився досі? — сміється син.

— І це... Але зараз маю я тебе спитати: чи надовго ти до нас?

— Днів на два, три.

— О-о-о...

— Мамо, не гнівайся, я ж не у відпустці. Привезли чай з Цейлону. Зараз моя коробка під розгрузкою, я й відпросився на пару днів.

— А тоді?

— А тоді підемо на Кубу. Се-ге машини повеземо.

— Не близький світ.

— Як сказати... Я вже там всьоме.

— Радіограму чому не давав? — питає батько.

— Сюрприз вам хотів зробити.

— Ну, спасибі, спасибі, що заїхав, а ми вже виглядали, виглядали.

— Що ж мене виглядати? Ви ж знаєте, яка у мене робота.

— Та ми не тебе виглядали, ми радіограму.

За обідом розмова набирає сили і розміру, і вони розповідають йому немудрящі сільські новини, а по обіді капітан іде прогулятися по подвір'ї і в саду. Мимохідь зриває сливку, кидає в рот.

— Тверда ще, зелена. Ти вишеньок бери, бери вишеньок. Це така вишенька, що другої такої в селі нема. Пам'ятаєш її?

— Пам'ятаю. А цієї яблуньки не було чи не пам'ятаю я її...

— Не було. Це тато позаминулого року купив щепу та посадив. Новий сорт. Чудно так називається: "Слава переможцям".

— Він згинається і підбирає з густої трави грушку лимонку. Катерина сплескує руками:

— Господи, чи ж не можна натрусити? Що ж ти падалішню тягнеш у рота? Може, по ній курка топталася своїми поганими лаписьками?

Але така грушка найсмачніша капітанові далекого плавання. Немає фруктів на білому світі, яких йому не доводилося їсти, але немає фруктів на світі, смачніших за цю непоказну, трохи терпкувату, трохи кислувату грушку.

Він вгризається міцними білими зубами в грушку і кожна крапелька її соку повертає йому дитинство, робить його щасливим.

— Саню, яке море? — питає раптом мама.

Син сміється:

— Хіба ж ти не бачила в Одесі?

— Е-е-е, яке то море! То домашнє, своє. І що там видно з берега...

Він не зовсім розуміє її, а вона не може добре пояснити, що саме їй хочеться почути від нього.

Бачила вона в Одесі зеленаві, маслянисті хвилі, не дуже високі, не дуже страшні. І ще бачила велетенські кораблі, що підминали їх, ті хвилі, не помічаючи, під себе... Хто б міг поламати чи хоча б розгойдати такі велетенські кораблі? Невже ці зеленаві, маслянисті хвильки, трохи, правда, більші, як на ставку, але ж не настільки великі, щоб перевернути корабель чи заподіяти йому якої шкоди...

І в її уяві замість Чорного моря, теплого ласкавого і домашнього, поставало якесь інше, невидиме, таємниче море, боротися з яким доводиться її синові кожного дня і кожної години. Яким же воно мусить бути те море? Хто відповість їй на це запитання? Хто, крім її Сашка?

Але й Сашко не поспішає з відповіддю, їсть грушу, посміхається... І тоді вона питає впритул:

— Страшно на морі?

І він перестає крутити в пальцях хвостик груші, дивиться прямо у материнські очі і чесно зізнається:

— Буває страшно...

Цього з неї досить. Вона сама не наважується розпитувати далі, щоб він не розповів бува чогось такого страшного, від чого б їй не спалося ночами. Краще не знати всього, ніж всього боятися.

І вона сама звертає розмову на інше:

— І коли ти вже потовстієш, чи що? Статечності наберешся? Капітан — перший чоловік на пароході, а такий хлопчакуватий, такий хлопчакуватий.

Капітан хмуриться. Видно, мама розмовами своїми залізла туди, куди не слід було лізти. Але відступати за пізно, і вона продовжує розвивати свою думку:

— Одружився би, Саню, чи що? Знаєш, коли людина жонатa, вона той...

— Солідна?

— Авжеж.

Капітан знаходить в траві другу грушку і спокійно каже:

— Випадок у мене був в Коломбо...

— Де, де?

Втручається батько, демонструючи свої глибокі знання географії:

— Це там, звідки він приїхав зараз.

— Прийшов, кажуть на флоті, тату. Ми не їздимо, ми — ходимо. В порту пришвартувалися пізно увечері, вклинилися між двома коробками. Ліворуч стоїть лайба величенька і праворуч. Але не більше, як мій "Сонячноморськ". Вранці я виходжу на капітанський місток. А у нас є така традиція: коли бачиш на містку сусіднього судна капітана, привітай його. Ліворуч француз, праворуч англієць. Вітаю француза, ввічливо відповідає. Беремо один одному під козирок. Звертаюсь до англійця: "Містер Олексюк, капітан "Сонячноморська", вітає на борту "Святої Доротеї" свого колеґу", а він у відповідь послав мене подалі і одвернувся спиною...

— Бач, свиня... — обурилася Катерино.

Запускаючи зуби в другу грушу, син знизав плечима:

— Чому ж свиня? Просто, як і ти, не міг повірити, що таким хлопчакуватим типам довіряють такий тоннаж. Потім зустрілися ми з ним в канцелярії порту, представили нас одне одному... Спаленів, бідолаха, від сорому. Вибачався, вибачався, вибачався! Дійсно, не міг повірити, що бувають на світі такі молоді капітани. Кажу йому, який же я молодий, мені вже тридцять один рік, а він як розрегочеться. Розповів мені, що в старпомах до п'ятдесяти п'ять ходив, аж тоді судно довірили.

Батько весь час мовчав, слухав, роздумував над почутим, а за вечерею делікатно запитав у сина:

— Скажи, Сашко, по чесному, не важко тобі в твої роки, я це до того, що досвіду в тебе ще таки справді малувато, не важко тобі такою махиною командувати? Це ж відповідальності, відповідальності...

Син притрусивши варену картоплю смаженою цибулею з шкварками, глянув батькові у вічі:

— А хто каже, що не важко? У мене в минулому році в Неаполі ,знаєш, яке "чепе" було? Почали ми швартуватися, і я носом італійцеві у корму трохи в'їхав...

— Носом? — сплеснула руками Катерина.

— Та не своїм звичайно, — засміявся Олександер, — корабельним. Але від того не легше. Краще б вже я своїм носом туди заїхав. Діла того на копійку, бешкету я йому великого не наробив, але він, не довго думаючи, і до суду мене... Виходить, що з мене за ремонт (власне, який ремонт — пофарбування!) італійської коробки належить стягти п'ять мільйонів лір...

— Боже мій, аж зойкнула Катерина, — п'ять мільйонів! Такі шалені гроші!

— Не такі вже й шалені, мамо, ліра — це вам не карбованець. Назва одна, що мільйони, а насправді... Ну от. А з італійського капітана, за те, що він затримує судно з терміновим фрахтом, — п'ятнадцять мільйонів.

— Оце так- — задоволено крекнув Трохим.

— А не затримуй! — креснула кулаком об кулак Катерина.

— Тут мій італієць і забігав. Почав сам мене за поли хапати. Не чекав він, що справа так обернеться. Каже: "Може, якось полюбовно справу владнаємо?" З самого початку так треба було, відповідаю. Викликав боцмана, дістали два ящики фарби, мої хлопці тому сутязі корму враз пофарбували, і порядок.

... Син заснув на дивані, солодко посапуючи уві сні, а Катерина стояла тихо у нього в головах, дивилася на нього і він здавався їй маленьким хлопчиком, який більше ніколи й нікуди не поїде...

А синові снилися шторми в Біскайській зотоці, хоча навкруги залягла тиша, густа, як мед.

Тільки часом сніжний кальвін зривавсь з гілки і з більярдним стуком вдаряв об тверду стежку.

І ще падали зорі.

Але вони падали беззвучно...

("Україна")

Ів. КМЕТА-ІЧНЯНСЬКИЙ

"СТОРІНКА, ЩО ЖОВКНУТИ НЕ ХОЧЕ"

ПОЕТ-МУЧЕНИК...

1

(Біля пам'ятника Олегові Кандибі-Ольжичу, в Лігайтоні, Пенсильванія)

У думах-журах княжий парк сьогодні...
А хмари роблять золоте вікно, —
Поету хай відчиниться воно.
Блакить громам звеліла — годі!
Олег, як мати, був моливсь: "Господні
Дари пречудові! В вічності їх дно."

Поет ще б з нами довго жив-творив,
Та дух жорстокий смерть гукнув: бери!

2

Анали свідчать, що поміж О. Олесем, поетом, батьком та Олегом були болючі розходження ідеологічні)

ДІЯЛОГ...

(Батько...) *"Орле мій, — сину мій! Годі-бо... Годі!*
Та путь — до безодні... Ой, наша не з ними".
(Олег...) *"Тату, рай-нене! Ув "завтра" ми йтимем...*
Ми горді, відважні — герої й сьогодні..."
(Батько...) *"Сину, той Ніцше, ваш бог — він билина...*
Давно знає й мати: порох він... Глина!"
(Олег...) *"Тату... Матусю! Світ нині інакший...*
За ту грім-ідею умруть з нас найкращі!"
(Мати...) *"Ой, Голос чуть всюди — за хмарами горе...*
Вогонь ти... І гордим настанеш в покорі, —
Бо Діву кохаєш... навік Україну!

Лігайтон, 1982 р.

РОЗДУМИ СХВИЛЬОВАНІ...

1

РУКА...

Гул-грім, рев океана, знов я чую...
Атаки хвиль, мов військо, пресуворе!
А грім той — він наказ дає мечу?
"Із лицарями вітром мчись на гори,
Бо не врятуються й малята від плачу, —
Акули вогняні насунуть скоро..."
Душе моя, сигнал ти чуєш тихий!
Америці протягне руку — лихо...

2

ВЕЧІРНЄ

Вітер — приборканий голуб увечорі...
Під крильця ховає голову втомлений.
Хвилі, бабусі мов, ніжно шепчуть молитву, —
Навколішках хвилі в хустинках білих.
Виринув вечір-красунь із вод задумливих, —
Вечір перли на помості щедро розсипає...
Мурава — люди сяйперлини топчуть, —
Ворожа краса їм, роботам-людям?

Думо моя! Думо — сестро посивіла...
Питаєш-шукаєш ти — світ недосяжний?!

1982 Місто Океанське

3

ПОЦІЛУНОК...

Поцілунок кришталем-сльозою засяяв...
Поцілунок поклав на рану лілею.
Поцілунок на ринку життя не був загублений...
Поцілунок — з мертвих воскресла надія,
Поцілунок покликав до столу щастя...
Поцілунок любови —
в лікарні!

1982 Філядельфія.

Анатоль ГАЛАН

ФЕНОМЕН

У подружжя Іскандерів довго не було дітей. З чого б то? Обоє молоді, здорові, обоє були приготовані на продовження свого роду, і от не виходило. Уже вони звертались до лікаря спеціяліста, щоб перевірив їхній стан, лікар сказав: усе в порядку, але, як не було, то й нема. Нарешті, аж за п'ять років, жінка відчула себе в тяжі. Розуміється, молода пара сприйняла це з захопленням, терпеливо чекала результату, чоловік ходив біля дружини, як біля коштовної вази, не дозволяв перевтомлюватись, запровадив щоденні прогулянки й легку гімнастику, щоб підготовити жіночий організм до такої відповідальної функції.

І ось появився наслідник, звичайна, нормальна дитина, що росла, як усі діти, приносила мамі чимало клопотів, але це невідклично скрізь, цього не зміниш і не уникнеш. До року дитина почала ходити, а в два роки швидко бігала по подвір'ї, звичайно, під доглядом батьків.

Одного разу чоловік занедужав, ледве волочив ноги, хоч і ходив на працю, пильнував своє рахівниче господарство в постачальній установі міста.

— Та посидь ти вдома хоч день, — казала дружина, — не згорять без тебе твої папери!

— Ні, — відмовлявся чоловік, мені вже краще, тільки голова болить, ось я після праці заскочу до лікаря. А йди до мене, мій маленький, пожалій свого тата...

Чоловік узяв на руки дитину, і раптом відчув, наче легкий електричний струм пройшов через нього, щез біль голови, щезли слабощі. Батько ще трохи потримав дитину й пішов поратись по господарству. Справді, хвороби, як не було, навіть відпала потреба звертатись до лікаря.

А хлопець ріс, набирася сил, уже ходив до школи. І тоді трапився ще один дивний випадок. Мамі якраз припав час знову родити, а в хаті нікого не було, батько мав прийти з хвилини на хвилину, але ж мама мучилась...

— Що тобі, мамо? — спитав Павлик.

— Болить, сину, отут болить, — показала мама на живіт.

Павлик почав гладити живіт, і ось болі припинились, не стало в матері того страждального вигляду. А далі вже тато відвіз маму в лікарню, й вона за кілька днів повернулася з маленькою дівчиною.

Само собою, що по місті пішли чутки про малого "дохтура", і скромна родина Іскандерів раптом загубила спокій, бо до неї кожного дня являлись клієнти, і всі вони просили: Павлику, поклади ручку мені на очі (або на горло), не відмов, будь ласка, може, полегшає...

І справді, майже завжди "легшало", щезали болі, півсліпий починав краще бачити, кульгавий випростувався й ходив струнко...

Хлопцем зацікавилися лікарі, питали в нього:

— Скажи, що ти відчуваєш, коли кладеш руку на хворе місце?

Що міг відповісти малий на це запитання, крім "нічого"? Але пацієнти в один голос запевняли, що через них наче проходив електричний струм, вони оживали, мали приплив енергії.

Зрештою на дивного хлопця перестали звертати увагу, а він собі поволі обертався в парубка, добре вчився, після середньої школи пішов у будівельний інститут. І ось тоді впала на родину Іскандерів біда: арештували батька. Що протидержавного міг зробити непомітний бухгалтер? Чому ні сіло, ні впало, потрапив він до тюрми? Павлик дуже переживав ту прикру подію й одного дня вирішив: піду до КГБ і відстою тата...

Мама не погоджувалась, казала:

— Не ходи, сину, бо ще й тебе загребуть, ідоли...

Ні, він пішов. Без перешкод дістав перепустку, довідався, хто веде справу батька й опинився в тому слідчому кабінеті.

— Ну, молодий гостю, — сказав слідчий, надавши слову "гість" іронічного звучання. — Ви, очевидно, в справі свого батька. Так ось, його арештовано за приятелювання з ворогами влади, так званими, дисидентами, тепер ліквідується все їхнє кубло...

— А мій батько теж був ворогом влади?

— В прямому значенні — ні, але він брав участь у розмовах з ворогами й, очевидно, погоджувався, з ними.

— Про те, що він погоджувався, ви не знаєте. От і я балакаю з вами, але це не значить, що я належу до вашої компанії...

— Що? Ти починаєш критикувати нас? А якраз тобі в нас приготоване місце. Ні, не як арештантові, а як співробітникові. Ти незабаром кінчаєш інститут? От і добре. На місці твоєї першої праці, ти будеш нашим таємним співробітником і доповідатимеш нам про всякі протидержавні розмови, які почуєш від колеґ чи робітників.

— Не збираюсь!

— Не збираєшся? А це бачив?

Слідчий показав Павликові кулак і вилаявся. Але що це? Кулак від відрухового доторкнення до нього Павликових пальців, не схотів лягати на стіл і стирчав у повітрі.

— Ти ці фокуси покинь, — попередив слідчий. — Будеш у нас працювати?

— Не буду.

Слідчий відчув себе ніяково. А що, як хтось зайде до кабінету й побачить майора КГБ із піднятим для вдару кулаком? Тепер же цього не практикують. Та вже коли підняв руку, то чому не б'є, і чому той клієнт так зухвало, з насмішкою дивиться йому в очі, наче вони помінялись ролями?

— А що ти, власне, хочеш? — спитав слідчий!.

— Відпустіть мого тата, бо він невинний, і більш не кличте сюди ані його, ані мене. Інакше... так вам і жити з вашим піднесеним кулаком.

Слідчий подумав і сказав:

— Розігни кулак, я випишу тобі перепустку звідси.

Незабаром після цього, випустили тата, а Павлик зрозумів, що доля дала йому не лише "електричні руки", а й погляд, який підкоряє людей. Адже під час розмови з слідчим КГБ, він уроював йому: признай, що вся та справа вигадана, признай, що ти помилився...

І Павлик почав розвивати в собі силу уроєння, ту силу, про яку він навіть і не знав. Не раз доводилося йому настояти на своєму без суперечок і відмовлянь лише тому, що він так бажав. Чудодійну властивість своїх рук молодий інженер уже ніколи не використовував, казав: не хочу, щоб мене вважали "шаманом", який без лікарського диплому береться лікувати людей, хай цим займаються фахівці.

Та випадок трудно оминути. В голови міської ради Вернигори спаралізувало обидві ноги. Ні лікування, ні курортна місцевість, куди возили Вернигору, не помогли. І тоді жінка недужого, сама добра до людей, прийшла до Павлика й благала відвідати їх і "хоч подивитись".

Павлик пішов, побалакав, погладив безживні ноги, і... паралітик устав, почав ходити, не лишилось і сліду від хвороби.

Чи треба казати, що цю подію не могли тримати в таємниці, перший Вернигора на кожному кроці згадував про неї, не жалував для Павлика захоплених слів, а медики, ознайомлені з дивним випадком ,казали: ну, чому він тримається за своє інженерство, це ж небувалий у світі талант, гіпнотизер, перед яким навіть поступається параліч. Був би лікарем, ціни йому не було б! Та Павлик, очевидно, мав свою думку й не хотів переходити на медицину.

На останньому курсі більшість студентів мимоволі активізувалась, ніхто не хотів "пасти задніх", бож диплом дипломом, а показати свої знання на практиці таки прийдеться, і тут жадні викручування не допоможуть. Іскандер в ряді випускників був перший, за нього хапалися начальники багатьох підприємств, тягнули до себе, обіцюючи всі життєві вигоди. І ось у ту пору прийшло розпорядження з Москви про призначення інженера Іскандера в апарат міністерства ВСНХ.

— Що ж, поїду, — казав Павлик, — тільки надовго там не лишусь, з мене досить і провінції, до якої я звик.

Однак, у Москві виявилось, що ВСНХ зовсім не потребував молодого інженера, а його викликали для іншого завдання. Захворів сам Генсек, власне, згасав від старости й непомірного зловживання їжею та напоями, цього зла кожної високопоставленої особи.

Коли Павлика вперше привезли до Генсека, гіпнотизер розгубився. Що, власне, робити, що лікувати в людини, яка буквально розпадається?

Перший сеанс лікування гіпнозою не дав нічого, і Павло мимоволі згадав слова гоголівського схимника, коли до нього звернувся розбійник з проханням помолитись: "Дивись, букви святого письма налилися кров'ю, значить, нема тобі прощення".

Та з часом, після кількох зустрічів із можновладцем Кремля, відчув той значну полегшу й наказав примістити Іскандера близько від себе, щоб у першу-ліпшу хвилину доставити. Жив Павло поруч будинку, що й Генсек, мав розкішну кімнату з усіма вигодами, а до ВСНХ, де числився як інструктор особливих доручень, їздив тільки, щоб отримати заробітну платню. Платня в молодого інженера теж була не звичайна, а підвищена, вдвічі більша за ту, яку діставали його колеґи, інструктори.

В оточені високопоставленої особи, Іскандера називали "людиною з електричними руками", а ті, що мали нахил до гумору, надали йому коротке ім'я "няньки". І справді, нянька була потрібна немічному лідерові до зарізу, особливо, перед його публічними виступами. Тоді Павлик сідав проти нього і вроював: ти здоровий, тобі нічого не болить, ти почуваєш силу...

Само собою, що "людина з електричними руками" супроводжувала свого підопічного в усіх службових мандрівках, як член особистої охорони, підтримувала його, надаючи пружнявости м'язам, і дивувалась: як ця розвалина ще може керувати державою?

Був запрошений Павло у день 1-го травня й на обід до Генсека. Там було лише кілька найближчих осіб, крім членів родини. Пишна господиня припрошувала гостей їсти якомога більше, бо для кого ж усе це готувалось?

В розкішно обставленій їдальні, на столі, звичайно, була різноманітна закуска, здебільшого імпортована з капіталістичних країн, і високої якости, багаторічного хову, напої.

— Товаришу Іскандере, пийте, що хочете, — сказав господар.

— Дякую, я не п'ю.

— Нічого?

— Нічого.

— То, може, закурите? Ось там, на столику, сигарети з усього світу, та й наші непогані, з кримського тютюну.

— Дякую, я не курю.

— Не курите? От дивак, а проте це похвально, нема чого отруювати димом легені, хай вони живляться чистим повітрям.

Дочка Генсека, кілька разів розведена, якій можна було дати значно менше років, аніж вона мала, підлещувалась до молодого інженера, як випещена кицька, що їй усе дозволено:

— Товаришу, правда, що з вас бризкає електрика? Я навіть боюсь близько вас сидіти, ще вб'єте...

— Не бійтесь, я ще нікого не вбив і не збираюсь.

— А ми чули, як ви вилікували параліч, а одного дурака слідчого заморозили й він не міг опустити кулак, яким вам погрожував...

"Диви, — подумав Павлик, — як швидко навіть такі незначні події дістаються до Москви". А вголос сказав:

— То був жарт. Я мусів поставити зарозумілу особу на своє місце.

Гарненька Генсекова дочка розвеселилась:

— Візьміть мене за руку, товаришу Іскандере, може, я помолодію.

— Ви й так молода...

— Ні, прошу, візьміть.

— Давайте руку!

— Ой, ви, справді, заряжені електрикою, я відчуваю, як вона в мені переливається, робить свіжішою й сильнішою...

Вона ввесь час "дурачилась", грала на піяно, співала, а врешті пошепки призналась Павликові:

— Коли б ви знали, як мені набридла політика і всі ці політичні діячі. Давайте підемо завтра разом до театру. Там іде "Ріґолетто", а я цю річ дуже люблю. Вона розповідає про любов, а не про соцзмагання...

Старші гості тим часом налягали на імпортоване питво. Син Генсека, заступник якогось міністра, зовсім упився й пішов до окремої кімнати на відпочинок. А внучка, очевидно, улюблениця цілої родини, тягла Павла до танців і переконувала його:

— То нічого, що я мала, я вже всі танці знаю, тільки нема з ким танцювати. Дід каже, що він хворий, бабця теж відмовляється, мама завжди чимсь зайнята й просить дати їй спокій...

Загалом Іскандерові родина Генсека сподобалась. Під час обіду не було жадних розмов про політику, всі почували себе невимушено, розповідали анекдоти й дотепи, знов же далекі від політики, навіть не замовчували народного фолкльору, де діставалося й правлячій совєтській верхівці.

Але чому така колосальна різниця між домашнім і офіційним побутом? Поза родиною Генсек був недоступним, береженим, наче якийсь святий пророк, всі перед ним згиналися "в три погибелі", запобігали уваги, похвали, прислухувались і негайно виконували все те, на що він лише натякнув. Чи не криється тут давня півазійська вдача росіян, коли "обожествляли" так званих, божих помазаників, терпіли всяку їхню наругу, падали на коліна перед стратою, хоч знали, що ту страту не буде їм прощено, що "помазаник" не змилується над їхньою покорою й сльозами. А крім усього, що таке Генсек? Звичайний, не дуже розумний урядовець з політруків ,себто, з тих, які ніколи не нюхали пороху на близькій відстані й "керували", сидячи за мапою... Чому нагородили його аж 72-ма орденами? Чому піднесли шаблю, оздоблену діямантами? Таж є люди в тисячу разів достойніші від Генсека, хоча б академік Сахаров, світлий розум, що прозріває майбутнє, й став би рятівником на всі боки кульгавого Совєтського Союзу. Та й не було б за Сахарова штучно створеного Союзу, де кожна нація проклинає його, цього імперського покруча, взамін за "єдину неділиму".

Але як не міркуй, долю Павла Іскандера було припечатано. Він народився феноменом, потрапив у "няньки" до першого громадянина СССР і мусить бути при ньому, аж поки знайдуть потрібним. Просив Павло відпустити його хоч на три дні до рідного Харкова, бо сестричка якраз закінчила середню школу й хотіла б побачити брата, але сказали: ні!

— Ви ж розумієте, товаришу Іскандере, яка тепер ситуація, Генсек не може лишитись без вашого догляду, а сестричку, та й батьків можете викликати до Москви, на це матимете гроші поза вашим заробітком, лише скажіть...

Він так і зробив. Розуміється, родина була захоплена Москвою, дивувалась, яке добре приміщення має Павлик, дякувала Богові за щасливе синове влаштування.

— Але ж я працюю не за фахом, — скрушно казав син, — а роки йдуть.

— То нічого, — заспокоював батько, — не кожному інженерові судилась така посада...

— Посада? Гіпнотизера при немічному володареві?

— Ну, що ж, хай він довше живе, бо ще не знаємо, який буде наступник, може, такий, як Сталін?

— А вас, тату, не тягали більше?

— Ні. І разом зі мною випустили всіх підозрілих, навіть судимість зняли. Це дякуючи тобі, сину.

Майю, себто, сестричку, легко прийняли в Московський університет, а Павла питали чи не потребує він більшого приміщення, бо якщо б лишились батьки, додадуть ще одну кімнату поруч, і буде в родини Іскандерів справжня квартира, як у столичного відповідального працівника. Ні, батьки не лишаються, а сестричці вже запевнене місце в студентському гуртожитку, там їй буде вигідніше.

Не подобалась Павлові в Москві лише повна залежність від власного часу. Він зобов'язаний був точно вказувати, куди йде й коли повернеться. В міжчасі ж до його приміщення з'являлися різні науковці й випитували про всі деталі життя парубка, про його звички й уподобання, а головне, про те, як йому вдається підкорити своєму бажанню волю людини. Згадували про якесь необмежене "біополе", феноменальну гіпнотичну здібність... Деякі аналітики копались у родословній, в його походженні, що брало початок десь у Скандинавії, а потім предок Іскандерів потрапив у військо короля Карла 12-го, й після битви під Полтавою, залишився на Україні й почав нове, вже слов'янське відгалуження, що числилося в демографічному реєстрі як "українці".

Відомий професор, той, що змушений був заявити публічно, що в СССР психіятричні заклади не вживаються як засіб політичного покарання, "сватав" Іскандера до своєї клініки.

— Вам же, — казав він, — однаково, сидіти вдома, а чи помагати нам. Крім того, матимете в нас додаткову платню...

На це Павло відповідав:

— Питайте не в мене, а в тих, від кого я залежу, мені ж, справді, однаково.

І професор свого досяг. Серед лікарів-психіятрів появився молодий чоловік у білому халаті, що його допускали тільки до нервово хворих вельмож, а він після кількох сеансів робив справжні чудеса: хвороба минала, людину не треба вже було лікувати.

Тоді почалось паломництво до "лікаря" Іскан-

дера. Йшли до нього сильні світу цього, а здебільшого їхні дружини й коханки, в яких завжди щось "не в порядку", себто, горезвісні жіночі нерви.

Одного разу, серед численних стажерів клініки, Павло зауважив молоду дівчину. Висока, струнка, з "лебединою" шиєю, з подовгастими чорними очима:

— Ви давно тут? — вражено спитав.

— Ні, недавно, всього тиждень у Москві.

— Стажуєте?

— Та ось... вибрали мене, хоч це було й моїм бажанням.

— Як ваше ім'я й прізвище?

— Віра Ластівка. З Дніпропетровська.

Павло хитнув головою. Він не помилився, така краса могла вродитись тільки в Україні, а все гарне мало врешті потрапити до Москви...

— Та й ви, докторе, я чула, з України?

— Я не доктор, товаришко Віро, а інженер.

— Інженер? А яке ж відношення має інженерія до клініки умово хворих? Чи ви вставляєте їм новий мозок?

Від тієї зустрічі змінилося Павлове життя. Він розповів Вірі, хто він і що він, згадав про свій невільничий стан при високопоставленій особі, а закінчив бадьоро:

Проте це вже мене тепер не пригнічує, я знайшов те, що хотів.

Віра була тактовна, не спитала, що саме знайшов цей її земляк, хоч жіночою інтуїцією відчувала його відповідь.

І так повелося, що Павло і Віра стали нерозлучними. Вони бачились кожного дня, а вечори теж проводили разом, або вдома, або в якомусь театрі, при чому Павло завжди вішав на дверях картку з зазначенням, де він тепер і коли повернеться. Віра сміялася з такої поведінки свого друга:

— Ти будеш ідеальним чоловіком, — казала вона, — за тобою дружина не знатиме турбот.

Він починав наспівувати:

Ластівко моя прекрасна,
Серцю радісно в цей час...

Коли Віра й Павлик їхали в Загс, він згадав розповідь матері про колишній чудовий обряд українського весілля. Наречена входила в храм, а хор співав їй:

Гряди, гряди,
Від Лівану, невісто!

Тепер того вже нема. Якийсь урядовець байдуже зареєструє їхній шлюб, вони розпишуться на "шлюбному контракті", і — все.

Одруження принесло Павлові душевну рівновагу. Він не помилився в виборі, навпаки, тільки тепер пізнав радість правдивої дружби, материнську турботу про себе, співчуття й розуміння. І ще, дивна річ, молода дружина, як і мати, поділяла думку, що "феноменальність" його не зпроста, що в ній порядкує якась вища сила... А Генсек настільки впевнився в чудодійності Павликової гіпнози, що не хотів і слухати про інші ліки.

І все ж таки, він потрапив у шпиталь. Чому? Йому стало погано десь в обід, на Павлових дверях, як завжди, висіла записка, куди він пішов разом з дружиною, але ніхто не шукав його, і він не міг попередити розладу в організмі хворого. Тоді прийшла Павликові думка: це зроблено навмисне, комусь важить, щоб "господар" скоріше відійшов з цього світу, бо він таки багато натворив біди.

І Павло, і його родина були глибоко аполітичними. Їх не цікавила внутріпартійна боротьба, все те, чим жила совєтська верхівка. Та мимоволі напливали критичні думки.

За останніх два місяці Павло дістав кілька анонімних записок, вирисуваних друкарськими літерами й майже одного змісту:

"ЛИШИ ЛІКУВАТИ Й ПІДТРИМУВАТИ ТОГО ЧУРБАКА, БО Й ТЕБЕ ВРЕШТІ ЗА ЦЕ ЗНИЩАТЬ. ЦЕ ТОБІ НАШЕ ЩИРЕ ПОПЕРЕДЖЕННЯ".

Він не звертав уваги на ці записки, знайдені або в течці, або в кишені свого убрання, нікому їх не показував, навіть дружині, просто викидав їх. Та ось якраз у день з'їзду всесоюзного комсомолу, коли Генсек, наладований гіпнотичним уроєнням, бадьорий і повний сил, збирався виїздити на з'їзд, а Павло чекав своєї черги на авто в гаражі, хтось дав йому "підніжку", і він упав, ударившись головою об цемент. До непритомного викликали лікаря, та вже лікар не міг помогти й беззаперечно констатував: стрясення мозку і смерть.

Так кінчилась кар'єра феномена, що, власне, ніколи не шукав тієї кар'єри, тільки використовував свій Божий дар, який, можливо, повторюється раз на сто літ.

Незабаром пішов на той світ і пацієнт, що багато років керував величезною російською імперією, по суті, провадив знану загарбницьку політику. Чи відіб'ється ця втрата в народних серцях? Очевидно, аніскільки, за відомим принципом: "була без радости любов, розлука буде без печалі".

У СПРАВІ ПРОЄКТУ СУСПІЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДЛЯ СТАРШИХ ГРОМАДЯН

Доктори Декстер Гарві й Орест Цап при факультеті педагогіки в Манітобському університеті отримали від міністерства здоров'я й соціяльного забезпечення (Оттава) дотацію 259.713 долярів, щоб розпочати вишкіл громадських працівників у ділянці суспільних проблем літніх і старших громадян.

Гармонійна співпраця між суспільними працівниками і старшими особами — дуже важливий чинник у громадському житті.

Цей чотирирічний проєкт буде займатися суспільними проблемами і станом здоров'я старших громадян п'ятьох етнічних груп у Манітобі, в тому й української групи.

За докладнішими інформаціями звертатися на нижче подану адресу:

Elderly Services Worker's Training Project
Project Directors
Faculty of Education, Room 113
University of Manitoba
Winnipeg, Canada, R3T 2N2

Василь ВИТВИЦЬКИЙ

ЛЕҐЕНДИ І ДІЙСНІСТЬ

(Про українсько-російські музичні стосунки)

Українсько-російські взаємини на полі музичної культури мають свою довгу і доволі скомплікову історію. Це й дало притоку до постання поглядів і тверджень, які не завжди мають за собою чи під собою твердий ґрунт. До таких саме необґрунтованих поглядів належить твердження про благодатний вплив російської музичної культури на українську і то протягом не менше трьох сотень років.

"Музична культура України протягом всієї своєї історії розвивалася у тісній братерській співпраці і під благонадійним впливом передової демократичної культури російського народу".

Так написано на самому початку великої книги (560 сторін) під заг. *"Из истории русско-украинських музыкальных связей"*, що появилася в Москві 1956 р. Для підтримки сказаного вгорі там таки притягнено голос автора, який у Союзі РСР втішається особливо високим авторитетом. Це слова Віссаріона Григоровича Бєлінського:

"Злившися навіки з єдинокровною Росією, Україна (в оригіналі: Малороссия) відкрила до себе двері цивілізації, просвіті, мистецтву, науці... Разом із Росією її чекає тепер велике майбутнє".

Подібно, як леґенди, що переходили з уст до уст і з покоління в покоління, так і ці погляди переходять з промови в промову і з книжки в книжку. Від деякого часу вони стали прямо обов'язковими в радянській музичній історіографії і їх подибуємо у різних працях і статтях у найрізноманітніших варіянтах.

Тут постараємося зробити зіставлення цих новітніх леґенд з дійсністю, з історичними фактами. Передусім варто послухати голосів людей, які досліджували це питання, придержуючись точних наукових метод.

Почнемо з ґрунтовної праці К. В. Харламповича, що появилася 1914 р. в Казані. Свою вимову має сам заголовок книжки: *"Малороссійськое вліяніе на великорусскую церковную жизнь"*. На основі доступних джерел, в тому й рукописних архівів автор зібрав велику кількість даних про працю українців у різних ділянках церковного життя Росії. Як читаємо, їхній вплив і їхні реформи охопили були всі ділянки, починаючи від богословської науки, уточнення богослужбових текстів, друку церковних книг, проповідей, церковних співів, предметів і способів навчання у школах, а кінчаючи на одежі і на упряжі коней. Дійшло було до того, що в деяких колах московського суспільства будилися протести проти змін і реформ, що їх українські культурні діячі уводили на свій лад. Дехто брав їм за зле вживання латинської мови, їм закидали всякого роду єресі. Нехіть до них проявлялася й у популярно вживаних назвах: "києвляни", "чужинці", а то й "черкаси".

З подиву гідною точністю Харлампович зібрав доступні дані й імена українців, які по волі, чи по неволі спинилися в Московщині й діяли в рамках тамошнього церковного життя. Багато цінних даних знаходимо там і про українських музик, співаків, керівників хорів і композиторів. Для вивчення українсько-російських музичних стосунків це джерело першорядне і — можна сказати — необхідне. Дивно, що згадана на початку книжка, видана 1956 р. і цій темі присвячена, праці Харламповича взагалі не згадує.

Про значний культурний вплив України на Росію писав Пилип Козицький у своїй праці *"Спів і музика в Київській Академії за 300 років її існування."*. Праця була закінчена ще в березні 1917 р., проте друком вона появилася щойно 1971 р. Автор вичислює довгий ряд музик, особливо співаків, яких перевезено було з України в Росію, кажучи, що:

"з половини 17 сторіччя аж до закриття Академії у 1817 році з надр Колеґії-Академії безперервно плив співацький потік спочатку до Москви (до царського та патріяршого хорів) а згодом до Петербурга, до Придворної капели, а також до приватних хорів тогочасних вельмож. Ішли півчі різного віку, і дорослі і, переважно, хлопчики, йшли і реґенти і звичайні співаки."..."Вони дали Москві нову, досконалішу форму музичного мистецтва..." (стор.79).

У часі, коли ще можна було називати речі по імени, Микола Грінченко писав:

"Дійсно, вся справа церковного співу на Московщині з половини 14 століття цілком знаходилася в руках українців, значно більш освічених і культурних у порівнанні з росіянами" *("Історія української музики"*, Київ, 1922, друге незмінене видання: Нью-Йорк, 1961, стор. 89).

Згадаємо ще один голос, а саме російського автора Антоніна Преображенського *("Культовая музыка в Росии"*, Ленінград, 1924). Він ствердив, що українські співаки були тим могутнім чинником, що підготовив розвиток російської музики у 18 сторіччі. Автор підкреслив ролю Миколи Дилецького — учителя, теоретика й композитора.

Масова мандрівка українських музик на Північ почалася була від анґажування, чи пак забирання знавців партесного співу і бандуристів з України в Московщину. Відома доля бандуриста Григорія Михайловича Любистка. Його насильно повезли були в Москву, та він вже наступного року втік. Треба було аж царських указів, щоби відшукати його в Києві і забрати знову в Москву. Історію одного недовершеного анґажування записав у згаданій праці М. Грінченко (стор.88). Ішлося про старця Києво-Печерської Лаври Йосипа Загвойського. На його виїзд у Москву прийшов був виклик 1656 р., в якому було сказано, що

його викликають "для начальства партесного співу". Проте у Лаврі його не знайшли, а ченці сказали московським посланцям, що старець "пішов не знати куди". Справа дійшла аж до гетьмана Богдана Хмельницького. Гетьман сказав: захоче Загвойський іти в Москву — нехай іде, а як не схоче, силою його посилати не можна.

Та скоро гетьмана не стало і не було кому обороняти право і волю музик, яких закликали і забирали щораз більш безцеремонно. Неодноразово вивозили керівників церковного співу разом з цілими капелями. Одночасно з співаками переходили в Московщину знавці музично-теоретичної справи. Чималий слід залишила там діяльність згаданого вгорі українського теоретика і композитора Миколи Дилецького, автора широко розповсюдженої в той час на Сході Европи праці п. з. *"Граматика музикальна"*.

Бували випадки, коли при наборах і перевоженню співаків траплялися занедбання. Ще в 17 стор. ціла група співаків, складена з одинадятьох членів, поневірялася у Москві без опіки, без коштів на прожиток і після трьох місяців вернулася в Україну. В одному з рапортів з 1783 р. сказано,, що привезені з України співаки терплять крайню нужду і залишаються без одягу і взуття.

Іншою методою перетягання видатніших музик на північ було приваблювання матеріяльними благами і високими чинами. Деякі з-поміж музик доходили до високих церковних чи манастирських становищ. Довголітній керівник Придворної капелі Марко Полторацький дослужився рангу полковника. Раніше згаданий бандурист Г. М. Любисток мусів гарно співати і добре грати на бандурі, коли й йому дали ранг полковника. (Те, що він колись утікав з Москви — видно — забулося).

Українські співаки входили у склад різних церковних і світських хорів у Московщині, проте один з них заслуговує на особливу увагу. Це був хор при царському дворі. Заснований ще в другій половині 15-го ст., він сповняв різні завдання: співав при церковних відправах і під час двірських празників, прийнять і забав. Згодом до обов'язків членів хору належало й участь в оперних виставах. Хор, який згодом прийняв був назву "Придворна капеля", був чотироголосний мішаного складу. Відносно величини, тобто кількости співаків, то вона бувала неоднакова в різних часах. Часто капеля втримувалася у межах малого камерного складу, але неодноразово розросталася до великого хорового масиву. Один з сучасників, німець Якоб фон Штелін, що сам брав доволі живу участь в музичному житті російської столиці, записав склад Придворної капелі за 1768 рік: басів було 12, тенорів 13, альтів 13, дискантів 15. Одночасно було при капелі таке саме число молодих учнів, які підучувалися для вступу до хору. ("Музыка й балет в Росии XVIII века", Ленінград, 1935).

Усі справи, зв'язані з внутрішніми виступами, були строго регляментовані численними інструкціями й указами. Одежа на щодень була зелена, на неділю і свята — червона. Членів хору поділяли на "великих", тобто дорослих і "малих" — малолітніх. Перші були зобов'язані пильно наглядати за другими. Диригент мав до своєї помочі "уставщиків", тобто визначних солістів-заспівувачів. Від решти хористів вони відрізнялися теж особливим убранням. Філософ Григорій Сковорода, коли йому було двадцять років і був одним із таких "уставщиків" у Придворній капелі. Панівний у капелі режим був подібний до військового. Зобов'язувала строга дисципліна. В одній з точок інструкцій було сказано, що члени хору моють вивчати свої партії з пильністю і радістю, бо ліниві будуть покарані різкою. Збереглися деякі дані й про нагороди за добрий спів, до речі, нагороди доволі сумнівної вартости. Ото після Різдва видали на всю капелю 15 відер горілки, півтора відра вина та по 10 відер пива і меду. Пишучи про це, згаданий автор К. В. Харлампович робить зауваження: "Не дивно, що при таких порціях напитків доводилося щорічно відновляти склад капелі новими співаками" (стор.827).

Дуже точно подано в інструкціях способи розучення творів і їх виконання. Царська скарбниця не жаліла коштів на анґажування і втримування мистецьких керівників капелі, якими довгі десятиліття були визначні італійські музики. Немає сумніву, що праця і мистецькі успіхи капелі мали велике культурно-престижеве значення не тільки для самого царського двору ,але й для російського імени в цілому. Раніше згаданий Якоб фон Штелін висловлювався про капелю словами найвищого признання. Італійський композитор Балтазаре Галюппі, який в середині 1760-их років працював деякий час при російському дворі, почувши вперше спів капелі, сказав: "Такого прекрасного хору я ніколи не чув в Італії".. Майже сто років згодом співом капелі захоплювався визначний французький композитор Гектор Берліоз.

Наступне питання варте пильної уваги: яку частину — кількісно і якісно — вклали в діяльність і досягнення Придворної царської капелі її українські члени. Зачнемо з того, як відбувався набір співаків до капелі. З численних інструкцій, що збереглися до нашого часу, довідуємося, що висланники одержували доручення їхати прямо в Україну і тільки там набирати співаків. Так і їхали вони від одного міста до другого, заходили в церкви і манастирі, слухали тамошнього хорового співу і котрий з-поміж солістів їм найбільше подобався ,негайно забирали з собою. Набраних звозили в одне місце, а звідти по закінченні подорожі везли в Москву чи Петербург. Брали передусім хлопчиків у віці 7-9 років (сьомилітнім попав був у капелю Дмитро Бортнянський). З церковних і манастирських хорів вибирали найталановитіших солістів з вродженою музикальністю, обдарованих гарними і сильними голосами. Як сказано в одному з рапортів, у вибраних повинен був бути "привабливий зовнішній вигляд".

Роз'їзди московських висланників повторялися постійно, рік за роком. Набір відбувався під примусом. Бували випадки, що "великі" втікали з капелі і верталися у свої сторони. "Малі" цих можливостей не мали.

Для більшої справности набору засновано під кінець 1720-их років спеціяльну школу в Глухові для навчання музики "малолітніх малоросійсько-

го народу людей". Цікаво, що в розпорядженні відносно цієї школи виразно сказано, що усі витрати на вчителів і учнів мають бути покриті "из малороссийских доходов". Іншим місцем звідки щоразу забирали найкращі голоси до Придворної капелі було Харківське державне училище. Під кінець 18-го ст. вокальну клясу в ньому провадив композитор Артем Ведель. Протягом довшого часу він довів був свій хор до знаменитого рівня. Щож коли 1797 р. кращих співаків у нього забрали і треба було починати усе з початку. Про безперервний відплив співацьких сил з Київської Академії була мова вгорі. .

На початку 1837 р. диригентом Придворної капелі став відомий російський композитор Михайло Глінка. Уже в квітні того ж року керівництво капелі вислало його разом з учителем співу для набору нових співаків. Почали з Чернігова, в якому взяли п'ятьох хлопчиків з гарними голосами. Звідти їхній шлях провадив до Переяслава, а згодом до Києва. Там, під час богослуження в Михайлівському манастирі Глінка почув спів прегарного соліста-баритона. Це був учень київської духовної семінарії Семен Гулак-Артемовський. За згодою співака його включено у список набраних до капелі. Відбувши подорож до Ромен, Полтави, Ахтирки і Харкова, Глінка рапортував директорові капелі: "Маю доповісти Вашому високоблагородію, що 1 вересня цього року повернувся я з дев'ятнадцятьма хлопчиками і двома дорослими півчими."

У відповіді на поставлене вгорі питання про участь українських музик у праці Придворної капелі треба сказати передусім, що в деяких періодах капеля складалася майже виключно з українців. Якоб фон Штелін писав про "прекрасних, вибраних співаків, у більшості українців". Дехто з сучасників зауважував, що в капелі відчутний був "український дух", що виявлявся зберіганням рідної мови співаків та їхніх звичаїв. Дуже важливо, що українці займали в капелі провідні місця. Відомі композитори Максим Березовський і Дмитро Бортнянський замолоду були першорядними оперними солістами. Понад три десятиліття директором капелі був Марко Полторацький родом з Чернігівщини. Після нього зайняв це становище Дмитро Бортнянський.

Який баланс українсько-російських стосунків на тлі історії Придворної капелі? Великі користі по російському лоці, важкі втрати по українському. Капеля росла і розвивалася коштом українських культурних сил. Ці сили відпливали рік річно протягом майже цілих трьох сторіч. Відбувалося безупинне обезкровлювання музичного життя України.

Проте є ще інші аспекти заторкненого тут питання, повз які неможливо пройти мовчки. Це безсердечне відбирання малят від батьків і вивожування їх на чужину, нераз на вічну розлуку. Семен Гулак-Артемовський виїздив з дому маючи вже 24 роки. Та і за ним його близькі плакали, прощаючись. Коли ж скоро після цього він опинився в Італії, висланий туди на науку співу, туга за батьківщиною не покидала його. Писав до своєї матері:

"Отак, моя рідная ненько, сиджу я у садочку під синім небом, в далекій чужій стороні, дивлючись на синє море і згадую вас, а далі дивлюсь, як дикі гуси летять, та й заспіваю: гуси мої, гусенята, возьміть мене на крилята та понесіть мене до матінки, а у матінки єсть що їсти й пити..." ("Из истории русско-украинских муз. связей", стор. 219).

А що могли б були сказати ті сотні й тисячі насильно вивезених дітей?

Знаючи відносини і побут на царському дворі з його безоглядністю, непошанованням людської гідности і безупинними змовами, інтригами й переворотами, можемо мати уявлення, в якій атмосфері доводилося капелянам жити, працювати і — співати славу царям. Микола Грінченко у своїй праці про композитора Якова Степового (1883-1921) пише про те, як Степовий у віці одинадцяти років попав був у Придворну капелю. Грінченко пише про високий рівень хору і про визначних вчителів, які в тому часі навчали.

"Але разом з тим капеля була закритим учбовим закладом. З боку побуту — це була типова казарма старого російського типу з традиціями військових шкіл та духовних бурс, де відстоювання своїх людських прав вимагало неймовірного напруження сил і волі." (М. О. Грінченко "Вибране", Київ, 1959, стор. 512).

Додати б, що Микола Грінченко добре знав, про що пише, бо ж сам він співав у петербурзькій Придворній капелі з девяти років життя.

На українсько-російських стосунках значно затяжіли репресивні зарядження російського уряду, спрямовані проти української культури в цілому. Таємний урядовий т. зв. Валуєвський циркуляр з 1863 р. був звернений проти навчання української мови в школах і проти всякого українського друкованого слова. В тому ж часі кинений був клич-присуд: "Не було, немає і бути не може". Знову ж 1876 р. цар Олександер II підписав указ (Емський), яким було заборонено співати в школах українські народні пісні, заборонено друкувати і навіть привозити з-за кордону ноти з українськими текстами.

За словами М. Грінченка ("Історія укр. музики", стор. 58)згадані два укази доводили до того, що такі невинні пісні, як "Дощик, дощик капає дрібненько" приходилося перекладати і співати французькою мовою: "La pluie, la pluie..."

Згадавши дату указу з 1876 р., варто пригадати, що в тому самому році появився був друком — ясна річ, за кордонами Росії — третій збірник українських народних пісень в обробці Миколи Лисенка. Були зроблені старання, щоби російська влада дозволила привезти бодай якусь кількість екземплярів. Справа пішла до цензурного комітету в Петербурзі. Там один з цензорів знайшов у кількох піснях "політичні українофільські тенденції". Він зауважив м. ін., що в пісні "Ой, горе тій чайці" під виглядом важкої долі чайки та її дітей оплакується історична доля України. У висліді опінії цензора дозволу на ввіз збірника не видано. Лисенкова реакція на укази і цензурні заборони була своєрідна: він приготовляв до друку свої наступні збірники українських

народних пісень. Робив це в тому переконанні, що укази минуться і забудуться, а збірники народних пісень таки пригодяться.

Віссаріон Бєлінський правильно зауважив, що на історичній Переяславській Раді 1654 р. двері між Україною і Росією відкрилися. Проте цими широко відкритими дверима не йшли з Росії в Україну цивілізація, просвіта, мистецтво і наука, як про це писав Бєлінський. Ішло суто колоніяльне трактування, ішло використовування культурного вицвіту України, а в парі з цим ішло поневолення і нищення самих основ існування народу. Зібрані тут важливіші історичні факти, свідчення сучасників і документальні праці дослідників показують понад усякий сумнів, що говорити про вплив російської музичної культури на українську в добі 16-18 сторіч — безпідставно і тенденційно.

Петро ГОЛУБЕНКО

ТРАГЕДІЯ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО

(Початок у попередньому числі)

Погляд російських комуністіів на процес українського відродження в УРСР 20-их років висловив відомий у той час проф. С. Ю. Семковський у статті "Марксизм та національна проблема" такими словами:

"Те, що діється зараз на наших очах, як історична необхідність, — піднесення національної культури, повинно мати підтримку з боку того класу, що йому належить майбутнє, — з боку пролетаріят розглядає як могутню підойму до постання газети рідною мовою, розвиток науки та мистецтва на національному ґрунті, — усе це пролетаріят розглядає як могутню підойму до розвитку суспільства. Але пролетаріят не може робити цього предметом свого пафосу, своєї пристрасти, не може оголосити своїм святе святих. Він повинен опанувати зброю задля зреволюціонізування світу, але робити йому це об'єктом своєї пристрасти не слід, бо перед пролетаріятом стоять інші завдання, інші тенденції, що кличуть його до утвореня єдиного людства".*

Українські національні сили використали політику "українізації" для розвитку української культури, зробили її "об'єктом" своєї пристрасти, виповнили її патосом українського відродження. Це швидко було помічено й стало ґрунтом конфлікту, зміст і характер якого визначено в поширеній тоді "теорії боротьби двох культур" у російській і українській модифікаціях.

Як визначив Микола Скрипник, тодішній народний комісар освіти в Україні, теорія боротьби двох культур в її російському варіянті виявилася в таких поглядах:

1. Зменшення значення України як складової частини СРСР. Тлумачення СРСР як ліквідації національних республік.

2. Пропаґанда невтральности партії до процесу розвитку української культури і трактування її як відсталої, селянської, в протилежність російській, "пролетарській". (В дійсності невтральність партії була сповидною і виявляла імперську ідеологію російського великодержавного шовінізму. П. Г.)

3. Прагнення всіма засобами зберегти перевагу російської мови в державному, громадському і культурному житті України.

4. Формальне відношення до політики українізації. Визнаня її лише на словах.

5. Некритичне повторення великодержавних шовіністичних поглядів про так звану штучність українізації, про незрозумілу для народу "галицьку мову" і т. д., культивування цих поглядів всередині партії.

6. Прагнення не провадити політики українізації в місті і серед пролетаріяту, обмежуючись лише селом.

7. Роздування окремих викривлень українізації.

Такі погляди Микола Скрипник, на підставі ухвал XII-го з'їзду партії 1923 р., назвав виявом російського великодержавного шовінізму в лавах партії, що є ухилом від генеральної лінії в національній політиці на Україні. В дійсності партія ішла по лінії цього ухилу. Теорію боротьби двох культур висунув не хто інший, а один із секретаріз компартії на Україні Дмитро Лебедь. У ній виявився окупаційний характер цієї партії і тенденрія закріпити панування великоросійської національности в Україні. Усе це вело до перетворення УРСР на фікцію української радянської державности, чим вона і була від самого початку. Теорія боротьби двох культур у її російському варіянті відбиває в собі імперську ідеологію російського великодержавного шовінізму, скеровану на злиття націй і асиміляцію народів російської імперії.

Боротьба за комунізм в дійсності виявилась боротьбою за реставрацію імперії, що неминуче супроводжувалась боротьбою з національними культурами, а партія перетворилася на "собирателя земель руських і не руських", як висловився один з героїв роману "Вальдшнепи" Миколи Хвильового. Марксо-ленінська фразеологія нібито "пролетарського інтернаціоналізму" в дійсності відіграла ролю "історичного камуфляжу", російського імперіялізму і месіянізму.

У боротьбі двох культур в Україні ясно розкривається цей історичний камуфляж і найбільша заслуга в цьому належить Миколі Хвильовому.

Теорія боротьби двох культур в її українському варіянті виразно розкриває великодержавно-шовіністичний характер політики більшовицької партії в Україні з одного боку, і оборонний, національно-визвольний зміст українського націоналізму, проти якого ведеться боротьба.

Досить навіть поверховного погляду на російську інтерпретацію теорії боротьби двох культур з одного боку і на український погляд в

оцінці політики партії і потреби розвитку української культури, щоб побачити з якого боку виявляється шовінізм, а хто є в боротьбі проти нього. Може тому XII з'їзд партії у квітні 1923 р. визнав російський великодержавний шовінізм головною небезпекою, яка була перешкодою для закріплення радянської влади в Україні й могла привести до загострення конфлікту між Москвою і радянською Україною. Але в дійсності боротьба з російським великодержавним шовінізмом ніколи не провадилася, зате справедливу оцінку великодержавної політики партії з боку декого з українських комуністів заплямовано тавром шовінізму і "буржуазного націоналізму". Таке перемішування понять і вживання неґативних плямуючих означень українського національного відродження слід мати на увазі, перечитуючи оцінку тогочасної дійсности в Україні речниками партії. Цю оцінку слід пам'ятати, щоб знати, що привело до масового терору Москви проти української національної інтеліґенції і трагедії великого голоду в Україні і 1930-1933 років.

Так уже 1930 р. речник партії в Україні Є. Ф. Гірчак своєю книгою "На два фронти у боротьбі з націоналізмом", яку надруковано у Москві, доносив:

"Найяскравішим виразником і представником українського націоналізму й шовінізму в лавах КП(б)У був, безумовно, М. Хвильовий. Вся та система помилкових націоналістичних думок, яку розвивав і захищав М. Хвильовий, є наслідком тиснення з боку української буржуазної націоналістичної стихії на деяких нестійких, незагартованих членів партії. Недаром же увесь табір українського націоналізму, починаючи від його фашистського крила і кінчаючи ліберально-демократичним, так дружньо і так рішуче у свій час виступив на захист М. Хвильового, а тепер — на захист хвильовизму...

В кінці 1925 р. в Україні виникла гаряча і гостра літературна дискусія між окремими літературними школами, групами, напрямками, організаціями й їх представниками. Ця дискусія, яка мала напочатку специфічно літературний характер за своїм змістом, згодом почала переходити на політичні рейки. Кількість обговорюваних питань почала збільшуватися новими питаннями, питаннями уже політичного характеру і значення. Ці питання були такі: про орієнтацію українського культурного (і літературного) розвитку (Европа чи Москва?); про українізацію пролетаріяту; про ролю української інтеліґенції в українському культурному будівництві; теорія боротьби двох культур, національне відродження України і т. д. і т. п.

При обговоренні цих нових питань М. Хвильовий у своїх літературних памфлетах виявив яскравий націоналістичний ухил. Стало потрібне втручання партії в цю дискусію. На своєму пленумі в червні 1925 р. ЦК(б)У, обговорюючи націоналістичні ухили М. Хвильового і його прихильників, визнав їх помилковими, шкідливими, чужими ідеології партії і пролетаріяту, і гостро їх засудив.

Сутність хвильовизму, як націоналістичного ухилу, складають наступні положення:

1. Орієнтація української пролетарської літератури, а також і всього українського культурного розвитку України, на капіталістичну Европу. ("Геть від Москви", "Подалі від Москви" і "Даєш Европу").

2. Теорія боротьби двох культур в її українській шовіністичній модифікації (в протилежність великодержавній російській).

3. Захист і обґрунтування теорії капіталістичного відродження нації.

4. Бльокування з українськими буржуазно-націоналістичними елементами (неокласиками) і перехід, таким чином, до єдиного національного фронту.

5. Нерозуміння ролі пролетаріяту як активного фактора і активного керівника і творчого учасника в культурному будівництві на Україні.

6. Так звана "теорія азіятського ренесансу", теорія циклічности (Шпенґлер), згідно з якою на долю України випадає месіянська роля очолити цей "азіятський ренесанс".

7. Оцінка нашої політичної дійсности і становище в дусі троцькізму.

8. Проповідь ідеології українського фашизму".

Розглядаючи теорію боротьби двох культур в її російській і українській модифікаціях, яка (теорія) зайняла таке важливе місце в ідеологічній боротьбі 20-их років, ми бачимо що цю теорію висунули російські великодержавні шовіністи, прихильники асиміляція поневолених народів в ім'я сили і величі російські імперії. Ця історично традиційна політика російських великодержавників знайшла собі опертя в марксо-ленінській теорії "злиття націй" і утворенні одного суцільного світового комуністичного суспільства, одного "радянського народу" й однієї "радянської культури". Під цими назвами криється звичайно російський народ і російська культура, бо тільки російська мова має бути панівною мовою СРСР, знаряддям до злиття націй шляхом русифікації інших народів, тільки російська культура, на думку сучасних спадкоємців імперії, є передовою, проґресивною і пролетарською у протилежність культурам інших народів, які є, мовляв, відсталими, дрібнобуржуазними і являються носіями "буржуазного націоналізму".

Уже тепер, відзначаючи 60-річчя утворення СРСР, наголошується наднаціональний характер Союзу як однієї унітарної держави, заперечуючи поняття СРСР, як Союзу рівноправних національних республік. У журналі "Комунист", (ч. 15, 1982 р.), який є центральним органом ЦК КПРС, між іншим, читаємо: "Поворот до об'єднання радянських республік заперечував похмурі пророцтва білоґвардійських шовіністів, які перед-

бачали розвал російської держави". По цій лінії реставрації російської імперії і йшов "розвиток" національної політики партії" в Україні. З усього вище сказаного ясно, що такі неґативні означення як шовінізм, "буржуазний націоналізм" чи навіть "фашизм", слід би поставити в оцінці ідейного змісту російської теорії боротьби двох культур, а не адресувати їх українській модифікації цієї теорії. В українській тезі боротьби двох культур є національно-визвольний демократичний зміст боротьби українського народу за свої національні права у колі вільних народів.

Твердження про те, що партія стояла або й стоїть у боротьбі на два фронти з націоналізмом — проти українського "буржуазного націоналізму" і проти російського великодержавного шовінізму — вживається лише в офіційній пропаґанді. В дійсності партія була лише проти одвертих шовіністично-великодержавних заяв у ставленні до поневолених народів, а в практиці свого державного будівництва і в національній політиці здійснює російський принцип московського централізму і великодержавного шовінізму у відношенні до національних республік Радянського Союзу. Ніякими фразами про пролетарський, а тепер уже "соціялістичний інтернаціоналізм", про "братнє єднання і взаємне збагачення культур" не затерти фактів реальної дійсности, яка виявляє справжню народовбивчу політику теперішніх спадкоємців імперії.

Заслуга Миколи Хвильового перед українським народом і його місце в українській історії визначаються тим, що він одним з перших, викрив партію російських комуністів-більшовиків як спадкоємців і продовувачів російського імперіялізму і як контрреволюційну силу на шляху національного відродження інших народів.

Жертвою свого життя Хвильовий ще раз засвідчив по якому боці барикади він стояв у боротьбі свого часу. Своїм пострілом 13 травня 1933 року він перекреслив свої заяви з відреченням від своїх поглядів і зняв маску розкаяного грішника, яка давала йому змогу якийсь час продовжувати боротьбу і в неможливих для боротьби обставинах тоталітарного диктаторського режиму. Його постріл був пострілом у партію. Так його й було сприйнято у тодішній історичній ситуації: як трагічний протест, демонстрацію непокори і заповіт нащадкам. Цей постріл, як і вся його боротьба, виявляє високі героїчні риси його характеру і кидає світло на джерело трагедії українського народу, а цим самим і його трагедії.

Жертвою свого життя він закріпив своє місце в українській історії. У цьому сенсі постріл 13 травня 1933 року сприймається як катарзис у у трагедії Миколи Хвильового.

---

*) Лекція С. Ю. Семковського на цю тему відбулася 5-го лютого 1922 р. в Харківській громадській книгозбірні.

Скільки нових передплатників ви приєднали для "Нових днів"?

Ростислав ВАСИЛЕНКО

ВОЛОДИМИР РУСАЛЬСЬКИЙ

(1911-1957)

Спогад друга

Ця стаття — це скоріше товариська згадка ніж спроба аналізи творчости майстерного новеліста, що помер в Австралії у віці 45 років. Безумовно він заслуговує на аналізу літературних фахівців, але вони мовчать вже чверть століття, то ж доводиться мені, його другові, взятись за перо, бо новелістів типу Русальського у нас небагато в літературі.

"Я виношую кожне речення, кожне слово, поки напишу його" — казав мені Володя, як його звали друзі. "Косинкою я, звичайно, не буду, але Косинка є мій маяк у темряві шукань".

Такі розмови точились у нас під час праці, коли ми сиділи поруч при верстатах в Австралії і відбивали ріжні деталі для авт. Це було по війні, українська еміґрація роз'їздилась по світі, я виїхав до Австралії і оселившись в Аделяїді, тут знову зустрівся з Володимиром Русальським. Дружба зав'язалась одразу, хоч характером Володимир був не з легких. По фізичній праці ми займались кожен своїм духовим життям — я творив український театр, ставив п'єси, грав та давав вечори художнього слова, а Володя писав та друкував новелі, очолював творчі дискусії та шкодував, що ми заїхали так далеко від українського літературного центру — Північної Америки.

В 1945-му році в Авґзбурзі вийшли його новелі "Місячні ночі", книжка була зразу випродана, в 1946-му році вийшла збірка оповідань "Соняшні дзвони", потім у Видавництві "Світ" з'явилась збірка новель "Сміх Іскаріота" в 1947 році, а в 1951 році, вже в Австралії, знову збірка новель "Після облоги міста". Крім того багато новель, що не ввійшли до попередніх збірок, друкувались в часописах та журналах, між ними в "Нових днях" (пок. П. К. Волиняк шанував Русальського). В Австралії Вол. Русальський готував знов нову збірку, але раптова смерть перервала творчість.

Новеля (з італійського novella, новина) — цікавий жанр, що міцно ввійшов у літературу, навіть подекуди вийшов в західньоевропейській літературі понад інші жанри. Його опанувати нелегко. Тут письменник мусить на кількох сторінках розгорнути перед читачем повну динаміку дії і яскраву завершеність думки. Тут у лаконічній експресійній формі сказано і відчуто багато. Майстром новелі в нашій літературі вважається розстріляний в 1934 році Григорій Косинка (Стрілець). Як майстер імпресіоністичної школи та вихованець художньої школи Стефаника і Васильченка він мав великий вплив на творчість Русальського. В обох авторів домінує лаконізм і психологічна заглибленість, стислість мови персонажів і внутрішній динамізм.

Володимир Русальський з дружиною Вірою й донькою Валентиною

Моя перша зустріч з новелістом Русальським відбулась у таборовій лазничці, де жив письменник. Я їздив тоді з етнографом Олексою Степовим (Воропай) по Баварії читаючи його (Степового) новелі. В одному з українських таборів я і познайомився з Русальським, що переробив лазничку під своє мешканя. Ось як описав він своє життя в новелі "Дощ":

" В таборі півтори тисячи людей, а він завжди почував себе одиноким — бо не мав родини і не мав справжніх друзів. Він жив таборовим анахоретом, келійником, воно інакше і не могло бути — ця лазничка, пристосована до житття людини (і така розкіш!), в три кроки завширшки, з в'язничним віконцем, хоч і без ґрат, цілком відповідала його вимогам. Полоз міг лежати годинами, мріяти, говорити вголос, і ніхто йому не заважав..."

У тій лазничці я побачив кремезну людину, гарної зовнішности, понад тридцятку, життєрадісну, може, трохи іронічну. Пізніше наша зустріч в Австралії зцементувала дружбу на довгі роки.

Володимир Русальський (Іван Гевеленко) почав друкуватись ще перед війною, але я деталів не пам'ятаю. Знаю що мене захопила тоді динаміка його новель ("Після облоги міста", "Людина йде в ніч", "Чужа тінь", "Дорога на Сонгород") в яких так вдало був примінений імпресіонізм. Гарна мова новель і художні засоби, удосконалення стилю, скупі але вимовні діялоги персонажів ставили Русальського на високий рівень новеліста.

В Австралію ми приїхали обоє як контрактові фізичні робітники. З часом мені вдалось влаштувати Володю там, де я працював. Праця була краща від попередніх і давала нам змогу на творчі дискусії під час праці. Володимир був дуже емоційною, вразливою людиною, гостро сприймав навколишній світ і вбирав життя в себе, як губка воду. Він виношував своїх героїв довго в душі, не просто давав їм імена, ці імена були пов'язані з характером героїв, з мережизом новелі, з духом часу. Ось його герої — отаман Мина Гайдар та Андрон Регіт, повні протилежності ("Дорога на Сонгород"), ось партизан Тур і зрадник Кукас "П'ять і один"), лейтенонт Певний, капітан Туманов ("Ідіот"), трагік Керч, генерал Блудов, мадам Трупікова ("Чужа тінь"), Товариш Гапочка (одноіменна новеля), та інші.

Пам'ятаю яке враження зробило на Володю читання його новелі зі сцени "Дід Голод". Я включив цю його новелю в репертуар свого художнього читання, не сказавши про це авторові. Під час чергового мого виступу в Аделяїді я побачив Русальського в перших рядах в залі. Коли конферансьє (Стефа Гурко) оголосила цей твір — Володя завмер, лише очі, великі, вимовні, з трепетом дивились на мене. Очевидно після закінчення твору публіка в залі вітала автора. На другий день Володимир не прийшов на працю. Порожній був його металевий прес і на другий день. Я поїхав до нього довідатись в чому справа. "Ти знаєш, пережив я то все" — казав він мені. "Я бачив свого героя в уяві і таким описав його. Але ти додав до нього певні нюанси, голос, інтонації, мізансцени, декорацію (худ. В. Бурак), і мій дід Голод ожив, заговорив, зарухався, переживав, плакав, ходив, став живою людиною, а не витвором моєї уяви і героєм на папері. Я і вночі його бачив і чув, це вперше я не читав, а чув і бачив свій твір. Я не міг іти на працю".

Пізніше я виконував на сцені його новелю "Товариш Гапочка", на роботі він вже був на другий день. "Тепер я зустрів свого героя на сцені як старого знайомого" — весело говорив Володя — "Я наперед ніби вгадував яким ти його виведеш чи тут чи там, а от Дід Голод був для мене повною несподіванкою і якимсь потрясенням".

Позитивні герої Русальського цільні і прямолінійні, зі здоровою філософією життя:

"— Я вирішив тебе розстріляти, Андроне, — спокійно сказав Мина Гайдар, коли вони виїхали на глуху лісову дорогу. — Оце зараз? — так само спокійно перепитав Андрон Регіт, маленький і в'юнкий як сам чорт. — Тоді ось я стаю під оце дерево, а ви стріляйте! — І Андрон Регіт, пустивши повід свого коня, справді став під дерево, як розп'яття — без іскри тривоги в очах, без наміру боронитись. Мина Гайдар оторопів..." ("Дорога на Сонгород").

Натомість неґативні характери малюються штрихами, не повно, щоб читач сам додумувався, оцінював.

Дуже вдумливо і емоційно опрацьована біографічна новеля "Ціна життя" про одного з найбільших українських акторів і драматургів Марка Лукича Кропивницького. В короткій новелі ми бачимо великого корифея з його театральними мандрами, славою і бідністю в кінці, тупість російського оточення та самітню смерть в купе вагону.

Зліва: Віра Русальська, Валентина і Віра Василенко. Стоять Р. Василенко й В. Русальський.

Не всі новелі Русальського мають серйозну тематику. Він вдається до тонкого гумору, вишукуючи в героях не злобні побутові гумористичні риси, що межують з дивацтвом. Герой новелі "Матвій Гран" домагається в управі міста окремої площі під цвинтар для веґетарянців та знесення трамвайних колій поблизу скотоферми, бо шум психічно впливає на тварини. І далі говорить Матвій:

"Уявіть собі мій винахід. Я переконався, що взуття зберігає корову від наглих захворувань, що корова дає молока більше, і що важливе — забезпечує їй довголіття. Ви розумієте? Цими днями я був на прийомі у наркома колгоспів і склав, знаєте, таку пропозицію про масове виробництво галош для худоби. Ви людина інтеліґентна і розумієте значіння цих міроприємств. Нарком же, просто кажучи, нерозумно посміявся з мене. Каже — ґуми не хватить. Каже: люди тут ходять без галош, а ви таке видумали, що в мене навіть сумнів є — нормальна ви людина, чи ні?"

Був рік 1957-ий. Я вирішив переїздити до Канади, туди ж збирався і Володимир Русальський. Плянував продавати хату і переїздити з дружиною Іриною та 5-ти річною донечкою Валечкою. Рвався до своїх по перу. "Там мій друг Гай" — казав — "там Докія, і Шерех же там, там і "Нові Дні".

Якось так сталося що я почав робити документацію раніше. Наближався Великдень. "Візьми мене до церкви на Всеношну" — попросив. Ходив до Церкви Володимир рідко, але на Різдво і Великдень — обов'язково. Був у конфлікті сам зі собою: "Я бачив як у 33-му вмирали діти... Де був тоді Бог?" Тема тяжка і я старався її обходити. Але на Різдво і Великдень завжди заїздив за ним мотоциклом і Володя вистоював Службу Божу до кінця. "Люблю ці свята", — казав, — "Щось в них є глибоке, пов'язане з нашими традиціями, з культурою і історією." Так і цього 1957-го року домовились що я його підберу мотоциклем біля тролейбусної зупинки і ми поїдемо на Всеношну. Я чекав, чекав, але Володі не було. Поїхав я до Церкви сам. Вертаючись, купив вечірню газету і читаю: "В тролейбусі мав серцеву атаку пристійно одягнений Новоавстралієць Іван Гевеленко".

Поїхав до шпиталю. Довідався що там Володимир мав другу атаку. Лікар сказав, що якщо буде третя хворий може її не перенести. Щоденно по праці ми з дружиною відвідували хворого. Він почав поправлятися. Повернув апетит. Якось попросив мою дружину — "Принеси мені, Віро, спечену курку, я її з кісточками з'їм". В міжчасі ми дістали візу в Канаду, але пані Русальська просила нас не говорити про це Володі, щоб не переживав що ми вже їдемо, а він лишається. На другий день ми принесли йому ту спечену курку і він її майже всю при нас з'їв, отже ми побачили, що він дійсно поправляється. Питав як у нас справи з Канадою, жартував, був веселий. Ми попрощалися, маючи надію, що він видужає. Того ж вечора Володимир Русальський помер.

Похорон я взяв на себе і поскільки тодішній український священик, з поганим минулим, відмовився ховати письменника, поховав його англіканський священик при моїй співучасті. Труну несли якщо не письменники то все ж мистці — відомі актори Антон Кривецький, Андрій Теплий, Володимир Королик і я. На поминальному обіді письменниця і поетеса Галина Чорнобицька (Далека) висловила думки присутніх сказавши що "обірвалося нагло молоде життя в творчому леті. Так багато запляновано, так багато не написано, так багато пережито".

Згодом на могилі з'явився пам'ятник, у формі розкритої книжки. На одній сторінці по-англійськи — **In Loving Memory of W. Rusalsky-Hevelenko, beloved husband of Irena, father of Valja,**, а на другій сторінці по нашому — "Повій же вітре з України і хоч могилу остуди..." "Тут похований український письменник Володимир Русальський".

Нехай цей спогад буде вінком на австралійську могилу нашого талановитого новеліста Володимира Русальського.

Стаття була запланована до 25-ліття з дня смерти Володимира Русальського, але з незалежних причин друкується щойно тепер. — *Ред.*

ДОРОГИЙ ЧИТАЧУ!

ЗРОБІТЬ ПРИЄМНІСТЬ І КОРИСНУ ПОСЛУГУ СВОЇМ РІДНИМ ТА ПРИЯТЕЛЯМ. ПЕРЕДПЛАТІТЬ ДЛЯ НИХ ЖУРНАЛ "НОВІ ДНІ"!

Борис МИГАЛЬ

ПОЧАЛОСЯ В КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ

Aranka Siegal, "Upon the Head of the Goat", The New American Library of Canada, Scarborough, Ont. 1981

Девятилітньою дівчинкою Аранка Сігал була свідком першої битви Другої світової війни і виділа перші її жертви. Кілька днів по її приїзді з (мадярського вже) Берегова до села Ком'ятів що коло Хусту, "була велика битва за оспорювану границю між Угорщиною та Січовиками Української Оборони, що пробували втримати свою незалежну державу". Майже ввесь день було чути стрільбу від границі. Під вечір вона чула "вигуки бешкетуючих мадярських переможців, що пиячили в корчмі." На другий день вранці вона бачила тіла трьох січовиків, що їх несла Ріка, кидаючи ними від скелі до скелі. Вони були одягнені в українські уніформи, але без шапок та без чобіт. І по лицях вона пізнала риси молоді місцевого населення. Більш із переляку, як у співчутті, Аранка кидає весняні квіти, що їх щойно назбирала, на тіло, що пропливало найближче. Це враження врізалось сильно у дитячу пам'ять.

У споминах молоденької жидівочки[1]) — що її родину розділено віддачею Угорщині трьох міст Закарпаття і що живе на українському селі з бабою, яку так і називає "Бабі" — описано події від цього дня до весни 1944 року. Представлено повільне але безперервне прикручування протижидівської гайки, — мадярами льокально, німцями на міждержавному рівні.

Жидівсько-угорське спілкування показане через призму життєвої філософії Аранчиної баби. Місцеві сільські жиди сприйняли прихід мадярських окупантів з недовір'ям і навіть з острахом, хоч кінний поліціянт, єдиний представник нової влади, веде себе дуже коректно і під кінець навіть зраджує прихильність до жидів. Ось як висловується про мадярів Аранчина баба:

"... чи ти не знаєш, що мадяри це наші вороги від років? Ще від Першої світової війни вони були проти жидів. Нас оскаржували за втрату своїх територій, за свої труднощі. Все, що було не так, було нашою виною... Вони вдиралися сюди із своїми погромами, хотіли вбити кожного жида. Ми не почували себе безпечно у своїх хатах, ми боялися лягати спати. Тому троє моїх дітей втекли до Америки."

На зауваження, що такі обставини були за Белі Куна, Бабі має готову відповідь: Як довго будуть війни, завжди буде треба козлів відпущення і завжди знайдуть нас."

Бабі незадоволена коли у школі, де вчителька мадярка не може порозумітися з українськими дітьми, Аранка стає перекладачкою. Бабі також невдоволена, коли дівчинка, заприязнившись з поліціянтом, говорить з ним по-мадярськи, а селяни, що зійшлися, не розуміють.

Жидівське співжиття з українцями інакше. Якщо тут і нема приязні, то довге спільне життя витворило терпимість. Жиди, вчені поколіннями завжди надіялися на краще і завжди були осторожними перед сильнішими. Жидівська дівчинка якось інстинктовно знає, що це її обов'язок пристосуватися до домінантної більшості. Вона робить знак хреста проходячи попри церкву, заучує діточу молитву. На опінію Аранки ,що українські селяни менше приязні як міські угри, вона дістає від баби відповідь: "Селяни займаються більше землею ніж границями. Вони заняті роботою при збіжжі і як мають неврожай, то нарікають на брак дощу, не на жидів. Ми живемо скромно. Вони нам не завидують."

Угорський поліціянт дістає таке поучення від дещо старшої жидівочки: "Ці люди ніколи не навчаться по-угорськи. Вони є українцями і завжди будуть українцями. У їхнім житті мало місця на політику і науку нового. Їхній час виповнений зусиллям вижити." Навіть пізніше жидівські діти почуваються сумними, коли колядники оминають їхні хати йдучи з колядою...

Ми всі дуже чутливі на слова "Україна" і "український" в англомовних виданнях і ці слова діють на нас, як укол шпилькою, — таку думку висловив колись у приватній розмові наш знаний журналіст, Роман Рахманний. Коли я знайшов багато разів Ukrainian (а в додатку Babi, що його спочатку асоціював з "Бабин Яр"), на перших сторінках книжки А. Сігал, я зразу книжку купив. І не жалію видатку.

[1]) Вживаємо цього слова, що краще відповідає місцевим та часовим обставинам спомину авторки.

НОВА АНГЛОМОВНА ПРАЦЯ ПРО ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПУ

У Видавництві Українського Історичного Товариства щойно вийшла з друку монографія проф. д-ра Теодора Мацькова п. з. **English Reports on Mazepa: Hetman of Ukraine and Prince of the Holy Roman Empire (1687-1709).** Д-р Т. Мацьків є видатним дослідником козацької гетьманської держави і автором численних наукових праць про життя і діяльність гетьмана Мазепи. Книжка складається з 12 розділів, додатків (передрук 17 документів про І. Мазепу), вибраної бібліографії та індексу імен. Крім того в ній поміщено факсіміле важливих архівних матеріялів, історичні карти й інший ілюстрований матеріял. Праця проф. Т. Мацькова виповнює поважну прогалину в історичній літературі і вносить чимало нового матеріялу для дослідів доби Мазепи.

Нова праця про гетьмана Мазепу появилася в ювілейному році "Українського Історика" (1963-1983) і прибуток з її розпродажу призначений на розбудову видавничого фонду У.І.Т. Книжка коштує 17 амер. долярів. Замовлення разом із чековим переказом треба висилати на таку адресу:

Ukrainian Historical Association
P. O. Box 312 Kent, Ohio 44240, U. S. A.

ПОЯВИВСЯ IV-ИЙ ТОМ ТВОРІВ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО

У Видавництві "Смолоскип" спільно з Об'єднанням Українських Письменників в екзилю "Слово" появився IV-ий том ТВОРІВ Миколи Хвильового, саме до 50-ліття з дня смерти письменника.

У цьому томі зібрано памфлети, статті, заяви і листи М. Хвильового.

IV-ий том відкриває стаття Юрія Шевельова — "Про памфлети Миколи Хвильового" (56 сторінок), яка поділяється на три розділи — 1. Хронологічнін рамки, 2. Про ідеї, 3. Про стиль.

Том поділений на сім циклів памфлетів. До 1-го циклу входить памфлет "Камо грядеши"; до 2-го — "Думки проти течії"; до 3-го — "Апологети писаризму"; до 4-го — окремі проблеми літературної дискусії в 1926-1927 рр. ("Золоте черево" як вихід із репертуарного тупика" і "Василь Еллан"); до 5-го — статті з доби ВАПЛІТЕ ("Соціологічний еквівалент трьох критичних оглядів", "Наше сьогодні", "Одвертий лист до В. Коряка", уривки зі знищеного памфлету "Україна чи Малоросія?" і 2-го тому "Вальдшнепів", які на Захід не дійшли); до 6-го — статті з доби "Літературного ярмарку"; до 7-го — статті з доби ПРОЛІТФРОНТУ ("Кричуще божество", "Чим причарувала "Нова ґенерація" тов. Сухино-Хоменка", "Остап Вишня в "світлі" 'лівої' балабайки"). До "Різного" увійшло десять документів, серед них повний текст "покаянних заяв" М. Хвильового, листи до А. Любченка, промова М. Хвильового на загальних зборах ВУСППу в 1931 р., документи, які відносяться до ВАПЛІТЕ, "Літературного ярмарку" і ПРОЛІТФРОНТУ, а також передмова і вступні слова М. Хвильового до 1-го тому його вибраних творів, який появився в 1932 році в Харкові й який був зразу знищений.

До окремих розділів і статтей подано коментарі або вступні статті головного редактора п'ятитомника Григорія Костюка. Обширні примітки підготовили Петро Голубенко і Григорій Костюк. Правописну редакцію IV-го тому зробив Олександер Воронин, а відповідальний за технічне видання творів є Осип Зінкевич.

До IV-го тому творів М. Хвильового додано 12 ілюстрацій і покажчик імен та літературних назв, який охоплює біля 88 позицій.

IV-ий том творів М. Хвильового має 662 стор., появився у твердій обкладинці і коштує 25 дол. Замовлення слати в Канаді на адресу:

"SMOLOSKYP",
P. O. Box 153, Station "T"
Toronto, Ont. M6B 4A1, Canada

У США і зі всіх інших країн:

"SMOLOSKYP"
P. O. Box 561, Ellicott City, Md. 21043, USA
Telephone: (301) 461-1764 Weekdays 8:00 p.m.-11:00 p.m.
Weekends 10:00 a.m.-11:00 p.m.

Віктор КОРЧНОЙ

ПРО "ШАХИ В УКРАЇНІ" Ю. СЕМЕНКА

(Закінчення з попереднього числа)

ПРО ДРУГУ ЧЕМПІОНКУ СВІТУ Л. РУДЕНКО

Другій чемпіонці світу з шахів у збірнику відведено незначно більше місця, ніж іншим українським ґросмайстрам, її співвітчизнянникам.

Я добре знав Людмилу Володимирівну Руденко. Ми були великими приятелями і виступали разом із нею в команді Ленінграду. Вона мені розповідала, як замолоду захоплювалася не шахами, а плаванням і мала медалі за рекорди в цьому виді спорту. Вона завжди була життєрадісною, веселою і дотепною та товариською. Якась-то така не-ленінградська! Це можна було відчути. Ми з нею довго дружили, поки вона не стала бабусею, завжди грала в шахи. А як стала бабусею, — перестала. В неї був шаховий талант! Їй було приємно показувати варіянти. Вона з цікавістю стежила і могла отим, що ви їй показували, потім і партію-другу виграти. Так що в мене залишилися найкращі спогади про Л. В. Руденко.

Гаприндашвілі, — це наведено в збірнику, — оцінювала Л. Руденко вище, ніж Бикову, говорячи про її інтеліґентність та велику комбінаційну фантазію. Так. Я з Биковою мало знайомий. Знаю, що в галузі інтеліґентности вона добре показувала артярські штуки... Більш нічого інтеліґентного в ній я не бачив...

УКРАЇНСЬКІ ТЕМИ В ШАХОВІЙ КОМПОЗИЦІЇ

Приємно сказати, що рецензенти одностайно з великою похвалою відгукнулися щодо розділу, який присвячений клясикові шахової композиції О. С. Селезнізу. Його перший збірник, як відомо, видав 1919 р. в Берліні чемпіон світу Е. Ласкер. Сто етюдів українського композитора вперше появились українською мовою в нарисах 'Шахи в Україні". В них також вперше опубліковано рік та місце смерти О. Селезніва.

Також відведено відповідне місце творчості деяких інших сучасних проблемістів України. Але великим недоліком збірника "Шахи в Україні" на цьому фоні є відсутність хоча б поверховної інформації про українські теми в шаховій композиції. Відомі, наприклад, *Кримська* тема (відкриття І. Алєшина), *Львівська, Одеська* (В. Мельниченко й Ю. Гордіан), *Рівенська* (опрацювали Н. Леонтів і В. Руденко) та *Українська* тема (С. Шедей і В. Мельниченко).

Звичайно, все зробити одній людині неможливо. Навіть у державах над подібними виданнями працюють цілі колеґії істориків, мовознавців, ґросмайстрів і т. п., а й у тих виданнях не бракує помилок. Та все ж збірник "Шахи в Україні" хоті-

лося б бачити солідніщим. На це заслужили шахісти на батьківщині. Тепер, так би мовити, слово за українською еміґрацією. У плянованому виданні англійською мовою нарисів з історії шахової гри в Україні треба усунути всі недоліки, щоб чужинець міг мати повну картину про шахи і шахістів на українській землі.

В МОСКОВСЬКЕ ЦАРСТВО ШАХИ ПРИЙШЛИ ВІД ТАТАРО-МОНГОЛІВ

Щоб довести пріоритет росіян і в галузі шахів (як і в усьому іншому!), совєтські видання систематично здійснюють умисне змішування понять, перекручування фактів, історії. Упорядник збірника "Шахи в Україні" переконливо викриває декілька таких фальсифікацій істориків шахової гри на території СССР. Вказавши на широке поширення шахів у Київському і Галицько-Волинському князівствах на світанку їхнього існування, він наводить думку російського вченого і шахіста К. А. Яниша (1813-1872), який каже, що в Московському царстві з шахами ознайомилися під час монголо-татарського ярма, тобто після 1237 року.

Нічого, звичайно, образливого для росіян у цій теорії нема. Їхні предки в X-XI ст. перебували далеко від центрів тодішньої европейської культури. Південні ж слов'яни, які пізніше оформилися в українську націю, мали, з огляду на географічну близькість, безпосередні торговельні й культурні зв'язки з ними.

В літературі для совєтського читача за виклад теорії запозичення вони піддають критиці М. С. Когана, натякаючи на його єврейське походження і ні слова не говорячи про автора цієї гіпотези проф. К. Яниша. (Див., наприклад, Я. Рахліна "Думати і перемагати".) Чужинців же вони намагаються переконати в бездоказовості теорії запозичення шахової гри мешканцями Московського царства від татар покликанням на знахідки археологами шахових фігур у шарах X-XII сторіч Києва, Вишгорода, Чернігова, які під владою Москви опинилися допіру в XVII столітті... ("Schach in der UdSSR", A. Kotow und M. Judowitsch, Verlag "Progress", Москва, 1980 р., 1980 р., стор. 7.) Але й не такими дрібничками російські совєтські вчені фальсифікували історію на догоду пропаґанді.

АДМІНІСТРУВАННЯ В ГАЛУЗІ ШАХІВ СССР

По війні в СССР з'явилася ціла низка шахістів, які потім стали відомими ґросмайстрами: Геллер, Спаський, Тайманов, Таль. У 60-х роках питання зростання молодого покоління зникло з поля зору відповідних організацій і в прирості юних шахових талантів настало цілковите затишшя, особливо ж на периферії. У 70-х роках знову було поставлене питання руба. Почали влаштовувати турніри молодих, тренувальні збори, школи для молоді. На шаховій арені появилися: Ваганян, Гулько, Карпов, *Кузьмин*, Купрейчик, *Романишин*, *Тумаков*, Цешковський. З більшістю їх я зустрівся вперше за шаховою дошкою в турнірі молодих майстрів із ґросмайстрами, який відбувся в 1970 році в Сочі. В той час я вже був переможцем багатьох міжнародніх турнірів (Букарешт 1954, Гастінг 1955-1956, Краків 1960, Буенос-Айрес 1960, Будапешт 1961, Еріван 1965, Сочі 1966, Ленінград 1967, Пальма-де-Мальорка 1968, Сараєво 1969 та інші), чемпіоном СССР 1960, 1962, 1965 і 1970 роках. І все ж потерпів я дві поразки від Кузьмина й один раз програв Тукманову. Тукманов був також моїм єдиним переможцем у чемпіонаті СССР 1970 р., в якому він посів друге (третє — Л. Штейн) місце, відставши від мене на півтора оча. Згадані вище українські шахісти стали потім ґросмайстрами. Кожному з них у збірнику "Шахи в Україні" відведено спеціяльний відділ, з короткою біографією,, характеристикою творчости й їхнім найкращими партіями, які вони виграли проти чужинецьких ґросмайстрів.

У розділі "Геннадій Кузьмин", зокрема, сказано (стор. 192), що в 1976 році спеціяльна комісія ФІДЕ ввела Г. Кузьмина в склад міжзонального турніру. "Федерація шахів СССР, однак, вирішила замість нього відрядити іменитішого екс-чемпіона світу Смислова. Дуже тяжко переживав це Геннадій, і якийсь час його турнірні результати йшли на спад. Адміністрування — одна з характерних рис тоталітарних систем, також у галузі шахового мистецтва."

Як бачимо, "відповідні організації" використовують і батіг, і медяник. Вони вважають себе правними втручатися у все, й навіть кореґувати спортивний принцип відбору в шахах. Пригадую сторінку з своєї книги "Моє життя для шахів" (цит. праця, стор. 55-56):

"Буквально за кілька днів до початку турніру трапилося щось неймовірне. Смислов звернувся до Шахової Федерації з проханням ввести його в список учасників міжзонного турніру. Федерація відхилила його нахабну вимогу. Після цього Смислов пішов до своїх друзів, які мали зв'язки з членами уряду та керівництва КПСС. У висліді згори прийшло відповідне розпорядження, яке Спортивний комітет СССР негайно виконав, а голова Шахової федерації (тоді ним був Радіонов) дістав догану.

На основі цієї пригоди читачеві стане зрозумілим сила, вплив офіційних чинників, яким підпорядковане спортивне керівництво, а в першу чергу шаховий світ СССР. Шахова федерація СССР, загальне представництво з дорадчим голосом, є іграшкою в руках Спортивного комітету СССР. Контроль над Спортивним комітетом тримає відповідний відділ ЦК КПСС. Ще одним щаблем вище, в Політбюрі ЦК, сидить людина, якій підлягає ввесь спорт країни. Певна річ, — шахи також. Тоді тією людиною був Дємічев. Безумовно, саме він і вислухав Смислова та миттю розв'язав конфлікт на користь примхливого ґросмайстра-москвича.

Обурення учасників міжзонального турніру було безмежне. Вони ухвалили проголосити страйк і не грати. Але Спаський наклав вето проти страйку і плянований нами протест потерпів поразку. Нині, після оцього мого оповідання, не тяжко зрозуміти, чому в міжзональному турнірі

1976 р. в Білє несподівано замість Кузьмина виплив на поверхню Смислов."

Ця історія із В. Смисловим знову повторюється. У березні цього року він грає в чвертьфінальному матчі проти німецького ґросмайстра Гюбнера. Я зараз не знаю деталів, оскільки я не в Совєтському Союзі. Але я знаю, що Смислова знову, без будь-яких підстав, ввели в цей турнір. Він не грав у зональному турнірі! Здається, цього разу він нікого не "вгробив", нікого не "вигнав" своєю участю. Але назагал це просто чудасія! Як таке могло трапитися? І знову за нього заступилися на площі Наґіна — там перебуває ЦК КПСС!

А зразок Карпова? З шовіністичною наставою керівники совєтського уряду просто за вуха тягли Карпова в чемпіони світу! І витягли. І став він для російського народу ще одним символом власної величі.

А на шляху страчено немало голів. І потерпіли, до речі, "багатонаціональні" *совєтські* шахи...

Сказане є ще одним підтвердженням даних збірника "Шахи в Україні", наведених у розділі "Шахова Україна під гнітом російського шовінізму". Турнір 1920 р. декількох шахістів Москви і Петербургу російські нацисти КПСС, — говорить укладач збірника, цитуючи висловлювання совєтських авторів, називають "першим чемпіонатом країни" — СССР, хоча тоді ще існували незалежні Вірменія, Грузія, республіки Прибалтики, Середньої Азії, УНР, а Совєтський Союз насильно утворено пізніше — 30. грудня 1922 року. В 1924 р. було створено керівний орган — *Всесоюзна* шахова секція, яку підпорядковано Вищому совєтові фізкультури *Російської* Федерації. Допіру 21. червня 1936 р. постановлено заснувати Комітет у справах фізкультури і спорту при Совєтові народних комісарів СССР. Не зважаючи на ці формальні зміни, керівництво шаховим життям у національних республіках цілком перебуває в руках росіян та підпорядковане їхнім інтересам, як і в часи царської Росії. Не випадково у всесоюзному державному гимні прославляється "Вєлікая Русь", а в республіканських — "вєлікій русскій народ". Устав Санкт-Петербурзького шахового товариства забороняв приймати в його члени євреїв. Один рецензент (Наталя Павлушкова) підкреслює, що збірник "Шахи в Україні" ілюструє наявність цієї антисемітської тенденції і в сучасний час: син єврея Вайнштейна й вірменки Каспарян талановитий шахіст Гаррі може виступати, властиво, лише під псевдонімом, під прізвищем російського Каспарова.

Давно, вже 70 років, не було свіжих висловлювань апологетів марксизму, керівників КПСС з національного питання. Основоположна праця Сталіна на цю тему "Марксизм і національне питання" появилась вперше в журналі "Просвещение" (Відень), ч. 3-5 за березень-травень 1913 року.

Відомо, що німецькі нацисти мали своєю метою знищити спершу євреїв, а потім, поступово, і всіх слов'ян, а в першу чергу поляків та українців. А совєтський режим? Чи не пора, по семидесятирічному закостенілому мовчанні, будь-якому новому генієві й вождеві "совєтського народу" оцінити діяльність соєтської держави в національному питанні, підбити підсумки активному придушенню самостійности народів, які входять у склад СССР?

РЕЗЮМЕ ЗБІРНИКА "ШАХИ В УКРАЇНІ"

Прекрасні партії, етюди і задачі українських шахістів, які вміщені в збірнику, зрозумілі кожному, хто знає шахову нотацію. Резюме надруковане англійською, французькою і німецькою мовами, гадаємо, сприяло позитивним відгукам про збірник. В резюме, зокрема, говориться:

"Фолкльор і археологічні розкопки свідчать, що в Київському та Галицько-Волинському князівствах, на території сучасної України, вже в IX столітті шахова гра, занесена сюди безпосередньо з Персії, користувалася великою популярністю. В Московській Русі з цією грою ознайомились 500 літ пізніше — і в наш час авторитетний в СССР шахіст та вчений проф. К. А. Яниш (1813-1872) доводить, що "росіяни запозичили шахи від татар" під час монголо-татарського ярма. Після заключення в 1654 р. рівноправного союзу України з Московським царством, яке щойно від 1721 р. стало називатися Росією, деспотичні царі своїм великодержавним цілям підпорядкували минуле і сучасне українського народу, перекреслюючи його існування. Та не зважаючи на це, національно-визвольна боротьба українців продовжувалася століттями і знайшла співчутливе відображення в творах Ф. Вольтера, Д. Байрона, В. Гюґо, Ф. Ліста та багатьох інших свободолюбних творців західньоевропейської культури.

Спадкоємці минулого, російські нацисти КПСС продовжують здійснювати царську політику русифікації та визиску поневолених народів СССР, зокрема України. Саме тому на еміґрації перебувають мільйони українців. На чужині, в Німеччині, помер киянин Ю. Боголюбов, який двічі змагався за шахову корону світу з О. Альохіним. Далеко від рідної України, в Ленінграді, проживає друга, після чешки Вєри Менчик, чемпіонка світу з шахів Людмила Руденко. У Франції спочив чемпіон України 1927 р. О. Селезнів. Його "35 шахових етюдів" видав у Берліні ще 1919 р. чемпіон світу д-р Е. Ляскер. У Канаді перебуває чемпіон СССР 1927 р. й України 1937 р. проф. Ф. Богатирчук. Між іншим, із п'яти партій, зіграних з цим українським шаховим майстром, "перший совєтський чемпіон плянети" М. Ботвинник програв три і дві насилу звів у нічию. Поліглот проф. С. Попель, багаторазовий чемпіон Львова (1932-1939) і Парижу (1951, 1953, 1954) знайшов захист у США, де був переможцем у першенствах Мічіґану, Міннесоти, Іллінойсу, Небраски, Північної Дакоти. Цей перелік можна було б продовжувати.

В Українській ССР нараховується десять міжнародніх ґросмайстрів — Марта Літинська, О. Білявський, Й. Дорфман, Г. Кузьмин, А. Михальчишин, С. Палатник, І. Платонов, О. Романишин, В. Савон та В. Тукмаков, декілька десятків міжнародніх і національних майстрів, близько двох мільйонів шахістів. Із п'яти ґросмайстрів світу

по шаховій композиції — два українці: Ф. Бондаренко і В. Руденко. І хоча Україна є ніби суверенним членом ООН, їм не дозволено виступати на міжнародній арені від імені своєї Української республіки, захищати її шахову честь".

Цю цілковиту колоніяльну залежність шахової України від Москви, використовування шахових талантів національних республік СССР для прославляння оспівуваної в совєтському державному гимні "Вєлікой Русі" й підтверджує видання нарисів з історії шахової гри на українській землі з часів Київської Русі до Української ССР і на еміґрації не друкованими органами фізкультури та спорту на Батьківщині, а одним українським політичним утікачем на чужині.

Передмову до збірника "Шахи в Україні "написав міжнародній шаховий ґросмайстер Людек Пахман, один із видатних діячів Празької весни 1968 року.

Додамо. Нині в Україні одинадцять міжнародніх шахових ґросмайстрів — в листопаді 1982 р. це звання надане киянці Л. Семеновій.

ЯКІВ ГНІЗДОВСЬКИЙ У ТОРОНТО

12-14 травня ц. р. Торонто відвідав світової слави графік і маляр Яків Гніздовський. Щоправда, в Торонто він побував уже не раз, але цим разом він прибув з дружиною Степанією із частиною своїх творів — разом 120 картин (графіка, акварелі, олійні), які створили ретроспективну виставку у Галерії Канадсько-Української Мистецької Фундації.

У четвер 12 травня по полудні відбулася пресова конференція у приміщеннях Фундації на 2118А вул. Блур захід, а в п'ятницю 13 травня був улаштований бенкет на честь шановного гостя у Великій залі "Гарт Гавз" — Торонтонського університету. В суботу 14 травня офіційно відкрито виставку, яка триватиме аж до 30-го червня, тобто цілих шість тижнів.

Яків Гніздовський — це визначна постать у мистецькому світі. Здобувши собі добре ім'я серед чужинців, він приносить честь і славу українському образотворчому мистецтву й українській культурі взагалі. Українська громада метрополітального Торонто належно цінує заслуги свого земляка, який проживає в Нью-Йорку, і вщерть заповнила "Велику залю", удекоровану портретами фундаторів "Гарт Гавз-у" та взагалі збудовану у вікторянському стилі. На це прийняття прибули також чільні представники, творці і любителі образотворчого мистецтва не лише з Торонто, а й інших міст. Відомий артист-маляр та неперевершений карикатурист Едвард Козак (ЕКО) прибув з дружиною з Детройту; відомий скульптор Лев Молодожанин-Моль — приїхав з дружиною аж з Вінніпеиу; були присутні голова Спілки Українських Образотворчих Мистців Канади Мирон Левицький, сам талановитий артист-маляр і графік, відома артистка-малярка Галина Новаківська, відома з канадських телевізійних передач зірка Люба Гой та багато інших мистців музики, поезії і красного письменства, на чолі з Уласом Самчуком. Критиків було найбільше (а серед них й автор цих рядків) — всі прийшли привітати і вшанувати Якова Гніздовського. Дивлячись на зібрану (і вибрану) громаду, в гарній і репрезентативній залі, відчувалося, що вшановуючи Якова Гніздовського з дружиною, Торонто вшановує ввесь український мистецький світ, так гарно зарепрезентований тут, і це викликало якийсь поважний святковий настрій. Однак цей стан довго не тривав.

Деякі забобонні люди твердять, що коли п'ятниця припадає на 13-ий день місяця, тоді щось мусить статися непередбаченого, ба навіть небажаного. Я у жадні забобони не вірю, за винятком одного: недобре вертатися з дороги назад до хати, коли щось забув (бо я все виходжу в останній хвилині, з розрахунком, що трамвай на мене зачекає. А коли вертаюся назад, тоді, очевидно, спізняюся на засідання!) Але після п'ятниці 13-го травня ц. р. я починаю вірити, що п'ятниця і 13-те разом, щось у собі мають, то не є звичайний собі забобон.

Господарем вечора був д-р Ярослав Кальба, колишній керманич централі КУК, людина, якій проводити таким вечором — не першина. Він впровадив гостей почесного стола, розставленого у формі букви "П" і, коли гості розсілися, виявилося, що там зовсім не було наших чільних представників мистецького світу, — ані Едварда Козака, ані Молодожанина, ані Мирона Левицького, ані Уласа Самчука, ані Люби Гой нашої зірки. Правда, там було ще одне порожнє місце, на яке д-р Кальба вказував пальцем, що воно зарезервоване для когось неприсутнього. (Це щось як на Святий Вечір, коли залишається одне місце для духів покійних предків родини!) На щастя, знайшлося місце для маестра Гніздовського та його дружини, яку однак посадили не побіч, але напроти маестра, щоб він міг її бачити, а не авдиторія, до якої вона була обернута плечима. Цікаві побачити ту, яка інспірує та плекає музу Гніздовського, мусіли б обходити навколо стола.

Крім того все йшло ніби гаразд. Молитву провів митрофорний протоєрей о. Ю. Ференців, опісля випили тост на пошану королеви, вина кельнерки підливали до вечері, так що властиво більшість гостей, будучи зайнята своїми шлунковими справами, мабуть, і не звернули уваги на те, що чільні гості не сиділи там, де повинні б сидіти, а там, де було місце... Щойно по вечері злі духи, що гуляють у п'ятницю 13-го дня місяця, виявили свою силу й десь запроторили з-перед господаря програмку вечора. Д-р Кальба, мабуть не бажаючи "компромітуватися" перед Гніздовським і позичити собі в нього програмку, щоб знати що за чим іде, почав відтворювати її з пам'яти. Тож замість покликати до слова тих, що мали щось сказати про ювіляра, як це оригінально було в програмі, він розпочав з розважальної частини, тобто від гуморесок, які читала Зіна Зубович, переплітаних грою Галини Шмир на бандурі. Це відомо, що пані Зіна вміє гарно рецитувати, а пані Галина — співати й грати на

бандурі. Але тут, знову ж таки, та п'ятниця 13-го травня так вплинула, що гуморески про колгоспних кнурів, про чоловіка, що з чужою жінкою прощався, чи як там з когось штани спадали, зовсім не викликали гумору. І вийшло так, що замість розвеселити публіку після поважних виступів доповідачів про мистця Гніздовського, гуморески змусили деяких гостей похилити голови вниз, а хтось таки не витримав і півголосом сказав до сусіда: "Невже ж це все, на що нам спромогтися на пошану нашого визначного мистця?".

Коли нарешті розважальна частина закінчилася (а тривала вона таки довгенько-) господор вечора пригадав собі, що це не вечір колгоспного гумору, а на честь визначного мистця Якова Гніздовського. Він запросив Дарію Даревич до слова, яка представила головного доповідача й відомого мистецтвознавця д-р Марину Антонович-Рудницьку з Монреалу.

Д-р Антонович-Рудницька накреслила біографічну сильветку Гніздовського та проаналізувала його творчість як графіка і маляра. Для англомовних гостей, яких було, мабуть, чотири-п'ять осіб, доповідачка зробила коротке резюме в англійській мові. (Зате д-р Кальба половину часу віддавав на англійську мову й чомусь програмка вечора була тільки в тій мові.) Так само цікаво про мистецтво Гніздовського говорила по-англійськи д-р Богоміла Велш-Овчарова з Торонтонського університету. Крім того було виголошено декілька привітів, але чомусь не попросили до слова ані скульптора Молодожанина, ані Едварда Козака, ані Мирона Левицького від Спілки Образотворчих Мистців.

Тому що прийняття відбувалося "з нагоди 40-річчя мистецької творчости Якова Гніздовського" гості нетерпливо чекали на виступ ювіляра. Але не дочекалися бо господар вечора чомусь не покликав почесного гостя до слова. Замість нього д-р Кальба попросив о. митрата Сиротинського провести молитву. Так закінчилася офіційна частина. Щойно по молитві висвітлено короткометражний документальний фільм "Вівці у дереві" про дереворіз Гніздовського, який створив ще в 1969 р. фільмовий режисер Славко Новицький. І знову ж таки недоречність, бож цей фільм знаменито підходив як доповнення до рефератів д-р Антонович-Рудницької та д-р Велш-Офчарової і повинен би був бути висвітлений у такій же черговості.

Виходить, що збіг п'ятниці з 13-им днем місяця таки має свою вагу і в майбутньому треба буде підходити уважніше до токого календарного явища. Вечірка закінчилася десь близько 11-ої години й гості, не дочекавшись слова Гніздовського підходили до нього з привітальними побажаннями успіхів у його праці.

На другий день була вже субота і 14 травня. О 7-ій год. вечора, чи традиційно трохи пізніше, відбулося відкриття виставки у Галерії КУМФ і тут уже все відбулося менш-більш за передбаченими приписами, також під керівництвом д-ра Кальби. Д-р Антонович-Рудницька розповіла численним гостям про мистця і його творчість, після чого д-р МекЕрлейн з університету Йорк вручив Я. Гніздовському Грамоту Заслуги Diplome de merite від Academie interationale des sciences de l'home du Canada і від L'Institut des civilisation comparées de Montreal.

Цим разом д-р Я. Кальба уже запросив і маестра Гніздовського до слова, який, будучи скромний уже від природи, як усі подоляни, не надуживав терпеливістю відвідувачів Галерії. Присутні нагородили його оплесками так, що вистачило і за попередній вечір.

Як повідомляють достовірні джерела, ретроспективно виставка творів Гніздовського була успішною не тільки тим, що її вже першого дня відвідали кілька сот людей, але ще й тим, що чимало любителів образотворчого мистецтва виявили свою любов, закупивши картини.

Думаємо, що маестро Гніздовський не буде згадувати українське Торонто лихим словом, бо все, що сталося, а не повинно було статися, сталося не зі злої волі. Ми від себе вітаємо земляка Гніздовського й приєднуємося до всіх тих, які бажали йому многих здорових і працездатних літ, щоб він міг трудитися й чарувати світ своїми шедеврами. Українська громада напевно справить йому гідний золотий ювілей його діяльности в образотворчому мистецтві. А це зовсім не так далеко, як може здаватися. На програмці був клич "40-річчя мистецької творчости Якова Гніздовського", який (клич) не зовсім вірний, бо вже у першому реченні каталогу виставлених картин говориться, що Гніздовський "почав свою мистецьку діяльність ще в 1940 р., виставляючи свої твори на індивідуальних і збірних виставках у різних країнах Европи". Отже, вже хоч би з того видно, що навіть у добі компютера заходять аритметичні помилки, бо, віднявши 1940 від 1983, дістанемо 43 роки. Крім того виставку "у різних країнах Европи" роблять заавансовані мистці, а не початкуючі. Отож Я. Гніздовський почав малювати вже перед тим. Це зрештою підтверджується тим фактом, що в родинному селі автора цих рядків, односельчани Гніздовського, Микола і Роман Стратійчуки збудували в середині 30-тих років у церкві іконостас, в якому є дві ікони кисти нашого ювіляра. А це, мабуть, не були перші його твори. Отже, готуймося відзначити золотий ювілей творчости Якова Гніздовського, бо він собі на це заслужив.

Василь ВЕРИГА

КНИЖКИ В. СТЕФАНИКА У БОЛГАРІЇ

У Болгарії вперше видано окремою книжкою твори видатного українського новеліста Василя Стефаника. До книги ввійшло 47 творів В. Стефаника. Ґрунтовну передмову до книги написав київський літературознавець Ф. Погребенник. "Кленові листки" — так називається збірник, — вийшли у пловдівському видавництві.

В. ЧАПЛЕНКО

ОДИН ІЗ ВИПАДКІВ ФАЛЬШУВАННЯ СПАДЩИНИ ІВАНА ФРАНКА

Загально відомо, як фальшують творчість та ідейну спадщину наших клясиків більшовики. Відомо також, як галасують на еміграції про це наші літературознавці. Але як фальшують самі еміграційні "доктори" (наук) і "маґістри" (наук), про це в нас ніхто навіть не відважується (тут, у вільному світі!) протестувати.

У цій нотатці я хочу згадати один випадок із фальшуванням ідейної спадщини Івана Франка. Ця нотатка — другий варіянт тієї нотатки на цю тему, який (варіянт) я необачно надіслав був видавцеві-редакторові одного нового нашого часопису, не залишивши собі копії. Той варіянт був такий самий короткий, як і оцей, а адресат був мій добрий приятель і видавець кількох моїх книжок (звичайно моїм коштом). А як він проголосив, що його часопис буде "форумом вільної критичної думки" то я був певен, що тую нотатку він надрукує. А що це був незначний розміром мій текст, то я із скромности, як це я звичайно роблю в таких випадках, підписав його скороченням мого прізвища "В.Ч-о". Одержавши разом дві мої нотатки, він очевидно, з своєї позиції "форуму вільної думки", написав мені в листі, щоб я підписався під нотаткою про Івана Франка повним прізвищем, а в другій зажадав змінити заголовок та викреслити одну фразу. Я на першу його вимогу згодився, а другу нотатку без будь-якого викреслення надрукував у газеті "Український голос". Але мій приятель, видавець нового часопису не тільки не надрукував моєї нотатки про І. Франка з моїм повним підписом, а й не повернув мені тексту нотатки. Через те мені й довелося писати оцей другий варіянт.

А про що була мова в отій першій нотатці про І. Франка? Мова була коротка, *але вимовна для нашої дійсности*. В-во "Оріяна" свого часу надіслало мені своє видання наукової праці І. Франка "Сотворення світу" (Нью-Йорк, 1969 р.). На першій сторінці надруковано портрет І. Франка з підписом "Після (?) малюнка Ів. Труша, 1913 р. На третій сторінці "Зміст" з переліком заголовків-розділів, що починається заголовком "Передне Слово"... На стор. 4 *переднє слово* видавця цієї книжечки Лева Силенка під невідповідним заголовком "Створення світу". Автор цього тексту пишномовно, але безграмотно заявляє, що "Оріяна" витягнула із пилу і забуття "Сотворення світу", (?) і винесла його на денне і почесне Світло Мудрости". Проте заголовок цілої книжечки на 5 сторінці "Сотворення світу" зразу показав мені, що це офсетне перевидання, про що Л Силенко в своїм "переднім слові" не згадав. А про те, що це *перевидання-фальсифікат*, я зрозумів тоді, коли одна моя прихильниця надіслала мені попереднє видання цієї Франкової праці як однієї із серії "Наукової бібліотеки під редакцією проф. д-ра Ол. Сушка". Список цієї серії надруковано на сторінці 6 (ці сторінки не нумеровані, а попередні п'ять навіть не задруковані), *але Лев Силенко цей список викинув, як також викинув і первісну титульну сторінку*. А ця сторінка має такий текст: "Ів. Франка, філософії доктора. Біблійне оповіданнє про сотвореннє сьвіту в сьвітлі науки. Доповнив, додав пояснення, образки і мапу проф. д-р Ол. Сушко. Вінніпеґ, Ман. Коштом Ковалюка. 1918 р." На стор. 7 надруковано "Зміст", що його Л. Силенко зберіг, тільки напочатку в цьому змісті стоїть "Передне слово" (а не такий заголовок переднього слова, як у Л. Силенка). Це "Передне слово" написав Ол. Сушко, і воно займає в книжці майже 7 сторінок. Над заголовком його фото, на якому бачимо добре збережені портрети Ів. Ковалюка і Ол. Сушка. А зміст цього переднього слова дуже цікавий та історично цінний. Автор називає в ньому І. Франка своїм "Другом і Вчителем" та оповідає про його останні роки життя, бо з ним він жив у Франковій хаті, а після одруження, навпаки, Франко бував у цього подружжя, коли Сушкова жінка годувала його ложкою, як дитину. Ще цікавіша історія Франкової праці, яку він написав 1905 р. Коли ця праця була видана книжечкою, то, як написав Ол. Сушко, "поява книжочки викликала серед нашого відсталого суспільства велике порушення. Серед попів закипіло, як у гнізді шершенів"... і вони викупили усе невелике число надрукованих примірників — і *спалили їх*"...

У сучасній "Енциклопедії українознавства" за редакцією В. Кубійовича є коротенька згадка про Олександра Сушка, але в переліку його наукових праць не згадано видання Франкової праці "Сотворення світу", а це пряме підтвердження моїх слів про фальшування Франкової й Сушкової спадщини і в нашім ґетто, а не тільки в більшовицькім царстві, хоч і з інших мотивів.

ПОЕМА ПРОВАНСАЛЬСЬКОГО ПОЕТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Нещодавно в Україні з'явився друком перший повний український переклад поеми клясика провансальської літератури Фредері Містраля "Мірейо", створеної ним наприкінці 50-х рр. минулого століття. Діяльність і творчість цього мистця відіграли головну ролю у відродженні провансальської мови й літератури, яка пишно розквітла була в XI-XII ст. на півдні Франції, особливо у Провансі, у формі так званої поезії трубадурів.

В 70-их роках минулого століття відомості про Містраля та його поему прийшли і в українську літературу. Тоді вперше про творчість провансальського поета розповів Михайло Драгоманов. В наші часи намір перекласти поему "Мірейо"належить Максимові Рильському. Але повний переклад поеми тільки 1980 року зробив поет і перекладач Михайло Литвинець.

Видання містить не лише переклад поеми, але й ґрунтовну передмову, написану перекладачем, та вельми цікаві коментарі про соняшний Прованс і його народ. Книжка ця є цінним твором, який збагачує українську літературу одним з найкоштовніших культурних скарбів світу.

Михайло ГАВА

Канада:

ІСТОРІЯ УКРАЇНЦІВ У КАНАДІ

Старанням УВАН у Канаді, при кінці минулого року появилася англійською мовою книга-довідник "The Ukrainian Canadians: a History". Автор — д-р Михайло Григорович Марунчак, довголітній дослідник українського поселення в Канаді.

Книга обємиста (970 стор.) і має більше сотні добрих фотографій, які ілюструють українське життя в Канаді від ранніх поселень аж до наших днів. У книзі багато розділів у яких автор розглядає майже всі ділянки українського життя — шкільництво, боротьбу з асиміляцією, українознавчі студії, пресу, театр і т. д.

Багато уваги присвячено також радіо, фільмовим продукціям, телевізійним передачам та музейництву. Належне місце відведено праці українських церков та літературно-мистецьким товариствам. З'ясовано осяги на полі економіки, здобутки в парляментарних репрезентаціях і згадано провідних постатей, які своєю працею сприяли ростові українського культурного життя в Канаді.

Особливо вартісними в книзі є індекси, які улекшують знайти бажану назву чи ім'я особи. Книга д-ра М. Марунчака буде дуже помічною тим людям, які народилися в Канаді й не володіють українською мовою. Як і кожна нова книжкова поява, довідник має і недотягнення, які в майбутньому доповнить автор чи ті, що писатимуть повну історію нашого народу, поселеного поза Україною, а зокрема в Канаді.

Д-р М. Г. Марунчак — невтомний дослідник українських поселень не лише в Канаді, а також в інших країнах. У цій ділянці він видав більше десятка наукових праць.

Тепер працює над "Українським біографічним довідником". У цьому році очолив УВАН у Канаді. На новому пості президента УВАН слід його вітати й побажати успіхів у дальшій науковій і громадській праці.

ЮҐОСЛАВСЬКІ ЗІРКИ МОДЕРНОГО МИСТЕЦТВА

На полицях крамниць Канади появився запис модерної музики у виконанні артистів групи "Срібні крила", які здобули широку популярність не тільки в Юґославії, але також у Радянському Союзі та інших країнах.

Це перша модерна група юґославських співаків яка виступала в Ленінграді, Москві, а також у Києві.

Великий тираж пластинок (8 мільйонів) свідчить про їх популярність. Для канадського музично-фільмового мистецтва важливе те, що спільно накрутять фільм "Пам'ять літньої любови", де в головній ролі виступить відомий голівудський актор Омар Шаріф.

Представник цієї групи Ренко Пекотік, пояснюючи нову платівку, сказав: Наша модерна музика знайшла прихильних слухачів по цілому Радянському Союзі через те, що виконанням подібна до музичних записів західної Европи і Америки".

ЙОСИФ СКВОРЕЦЬКИЙ — КАНДИДАТ НА НОБЕЛІВСЬКУ ПРЕМІЮ

Професора Йосифа Скворецького, який працює в Торонтонському університеті, висунуто на Нобелівськ нагороду в ділянці літератури.

Йосиф Скворецький народжений в Чехословаччині й приїхав до Канади 1968 року. Крім книжок чеською мовою він має друковані цікаві праці, як "Bass saxaffone", "The cowards", "The swell season" у перекладі на англійську мову".

У Німеччині 1980 року Йосиф Скворецький отримав "Нойштадську інтернаціональну нагороду літератури".

ЛІТЕРАТУРНА НАГОРОДА В КАНАДІ

Перший раз грошову нагороду "Сіл бук" у ділянці новелістики (50.000 долярів) розділено двом письменникам, які проживають у Торонто — Давидові Кендалу та Йонатанові Веббові.

Літературне жюрі однаково оцінило праці Кендала "Лазаро" і Вебба "Плюк".

Ця літературна нагорода започаткована 1977 року для популяризації канадської літератури. Досі нагороду отримали чотири письменники: Аріта Ван Гірк (1978) за книжку "Юдіт", Вілльям Доревель (1979) за книжку "Нідлес", Тимотій Винне Ионес (1980) за книжку "Оддс енд" і Джанет Турнер (1982) за "Тге Айворі свінґ".

За 1981 рік нагороди не принзачено нікому.

КАРТИННА ГАЛЕРІЯ МЕК МЕЙКЕЛА

На північний захід від Торонто, у малій місцевості Клайнбурґ, знову відкрито відому канадську колекцію художніх картин, яка на день відкриття притягнула 10 тисяч відвідувачів.

Початок ґалерія сягає 1965 року, коли цю унікальну колекцію картин подарували провінції Онтаріо Роберт і Сіґне Мек Майкел.

Сама будівля в початках більше скидалася на фермерську клуню чим на ґалерію картин і вимагала модерного устаткування безпеки від вогню і крадежі.

Ґалерія була закрита 18 місяців і переробка коштувала десять з половиною мільйонів долярів.

Під час церемонії відкриття промовляли Онтарійський міністер культури Брус Мек Кафрей, голова картинних колекцій Ален Тейлор і А. Касон, один із ще живучих художників "Групи сімох" у Канаді.

Мальовнича горбкувата околиця, річка, квіти, дерева і зелень окутують музейні будівлі й ресторанчик, у якому на лоні природи відпочивають мистці й любителі мистецтва. Переробка архітекта Вальтера Келга цікаво синхронізована з околицею, що є добрим місцем для роблення художніх зарисовок які відображують красу Онтаріо.

США:

ХУДОЖНИЦЯ ЛІДІЯ БОДНАР-БАЛАГУТРАК

Весною цього року американські критики багато уваги присвятили молодій художниці, народженій у м. Клівленд, Огайо, Лідії Боднар-Балагутрак. Вона вчилася в Кентському університеті, опісля в університеті Джорджа Вашінгтона, 1977 року отримала ступінь маґістра мистецтва і право навчати у вищих школах Америки.

Крім навчання і викладової роботи в університеті м. Гоустон, Тексас, володіючи добре українською мовою, Лідія активно співпрацювала у пластових виданнях та в молодечих організаціях.

Брала участь у багатьох групових і одноосібних виставках, де її праці одержали "гонорові відмітки", окремі похвали та признання.

Зимою, 1983 року, на мистецьких образотворчих змаганнях у Тексасі вийшла переможцем, отримавши перше місце за картину "Комплекс Мадони" яку високо оцінила відома американська художниця Джанет Фіш.

За Лідією вже 14 виставок. У багатьох ґалеріях закуплено її картини які вирізняються стилем і притягують увагу публіки.

Про неї у різних мистецьких публікаціях є добрі статті. Сузан Фловерс, напр., пише: "картини Ліди Боднар уважно викінчені й гостро-промовляють, без надуживань делікатности. Це прекрасні комбінації альфи й омеґи із символікою життя і відходу у вічність".

Мімі Кослей, мистецький критик "Гоустон Пост" пише, що Ліда прекрасно розуміє людське життя і настрої: "Це надзвичайно добре зроблені картини людських постатей де Лідія уміє схопити риси, а також, внутрішнє відчуття людини".

Автопортрет художниці промовляє зосередженістю штрихів пензля, якими не лиш схоплено зовнішні риси людини, а і внутрішний її світ.

"У моєму підході до мистецьких об'єктів, я завжди звертаю увагу на власне відчуття і відчуття людини яку відтворюю на картині. Я не пробую аж надто зупинитися на деталях. Основне, вхопити внутрішнє відчуття мистецької вартости об'єкта і передати реальність, яка б притягнула людську увагу", — говорить художниця.

Л. Боднар-Балагутрак.
Мадонна.

Україна:

НОВА ФІЛЬМОВА ПРАЦЯ ДОВЖЕНКІВЦІВ

Після появи багатьох статтей і солідних книжкових праць Михайла Головащенка і Валерії Врублевської про світової слави співачку Соломію Крушельницьку, тепер ведеться підготовка про створення фільму про неї.

За реалізацію цього важливого мистецького задуму взявся талановитий кінорежисер Олег Фіялко.

На початку 20-го століття були відомі в світі чотири оперні співаки чоловічого роду (Тіто Руффо, Федір Шаляпін, Енріко Карузо і Батістіні), а між ними одна лише жінка — українка Соломія Крушельницька.

Перший дебют зробила на сцені Львівського оперного театру, а опісля виїхала в Італію, щоб у Мілянській консерваторії удосконалювати свій, незвичайної краси голос.

Уміння опановувати складний оперний репертуар, а основне, перевтілюватися в ролях, принесло їй популярність і італійці звали Соломію "незабутньою Аїдою", "єдиною в світі Джокондою" та "ідеальною Брунгільдою".

Опера Пучінні "Мадам Батерфлай" не дала бажаних результатів про які мріяв композитор і постановщики. Основна постать Чіо-Чіо-Сан не притягнула мистецько вироблену італійську публіку і хто зна яка доля стрінула б цю оперу як би не Крушельницька.

Крушельницька вдумливо підійшла до ролі і дала прекрасне відтворення Чіо-Чіо-Сан, за яке композитор назвав Соломію "найвизначнійшою й найчарівнійшою Чіо-Чіо-Сан".

Таке визнання відомого в світі композитора відкрило двері для виступів Соломії на оперних сценах Італії, Польщі, Франції, Іспанії, Німеччини, Єгипту, Арґентини й Америки. Увінчана світовою славою, вже на склоні своїх літ, поверну-

лась у 1939 році до Львова і стала професором Львівської консерваторії. (Більше про співачку чит. "Нові дні", листопад 1980, ч. 369).

Фільм Олега Фіялка за сценарієм Валерії Врублевської під назвою "Повернення Батерфлай" побудований на спогадах, документах і фотографіях. Для головної ролі, яка мала б голосово відтворити Соломію Крушельницьку, запрошено солістку Київської опери Гізелу Цицолу. (Про співачку більше написано у журналі "Н. Д." за квітень ц. р.) На екранну роль молодої Соломії підібрано і запрошено ленінградську актрису Олену Сафонову. Віримо, що фільм ітиме також українською мовою і буде демонстрований в Канаді.

ІЗ ЗВЕРНЕННЯ ПРЕЗИДІЇ СЕКРЕТАРІЯТУ СКВУ У 50-РІЧЧЯ ГОЛОДОВОЇ ОБЛОГИ УКРАЇНИ МОСКВОЮ

В історії українського народу були часи слави, підйому й могутности, як теж періоди упадку й руїни. Часи спокою й добробуту переплітаються з роками воєнного лихоліття і недостатків, славні перемоги чергувалися з поразками й невдачами...

Не подолали українського народу орди хазар, печенігів, половців, чорних клобуків, татар і турків, не закріпачили його й захланні сусіди, не змогла його розложити й знищити царсько-російська імперія. Коли ж ця імперія впала в 1917 році, український народ заходився будувати своє незалежне життя. У нерівній боротьбі з білими і червоними москалями впродовж років він обороняв своє право на самобутнє життя...

Щоб закріпитися у неспокійній Україні, що продовжувала ставити опір окупантові, на місце Української Народньої Республіки (УНР) встановлено Українську Радянську Соціялістичну Республіку (УРСР), що мала творити ілюзію української державности, а в грудні 1922 р. насильно введено "до імперського Союзу Совєтських Соціялістичних Республік (СССР). Залишено покищо в спокою відроджену Українську Автокефальну Православну Церкву (УАПЦ) та почато проводити українізацію. Але в парі з цим ще більше стосовано рафіновані методи поневолювання: впроваджено клясову боротьбу, якої народ досі не знав, порізнено село, роз'єднано пробуджену українську інтеліґенцію — поділено народ, щоб його легше прибрати в руки.

Закріпившись за поміччю марксистських метод поневолення, російська окупаційна влада з подвоєною силою вдарила по українському селі насильним впровадженням колективізації, а по українській інтеліґенції та УАПЦеркві — процесами СВУ і СУМ та розгромом церковного життя. Суцільний ленінсько-сталінський терор знищував по всій Україні все, що протиставилося політиці окупаційного уряду, який назовні — для пропаґандивних цілей — був по назві українським-радянським, а по своїй суті, за своїм змістом і за джерелом влади — був повністю московським-колоніяльним...

Щоб підтяти в самому корені національну субстанцію українського народу, — його хліборобську верству, — Москва пішла в 1932-1933 рр. на крок нечуваного й небувалого в історії людства знищування мільйонів людей — чоловіків, жінок і дітей свідомо плянованим та організованим голодом. Голодова облога України в роках 1932-33 була вислідом плянового рішення російського большевицького уряду в Москві знищити український народ... знищено всі культурні установи країни та їх надбання, розгромлено УАПЦеркву.

У центрі наступу Москви на Україну поставлено голодову облогу, яка — крім кількох районів у сусідстві з Україною — обмежувалася виключно до української території...

Ніхто докладно не знає і мабуть ніколи не знатиме, скільки українців заморено голодом, скільки вбито пострілом у потилицю, скільки замордовано по тюрмах, в таборах смерти й на етапах у роках 1932-1933. Загально прийняте число жертв голодової облоги 1932-33 — сім мільйонів.

Роберт Конкевст у своєму звіті про стан підготови книжки про голод в Україні пише так: "Я вірю, що тепер буде можна доказати понад всякий сумнів ,що надмірна смертність (у часі) розкуркулювання в роках 1929-1930 і голоду в роках 1932-33 мала б досягнути приблизно 14 мільйонів, в тому кілька мільйонів дітей. Це число вважалося (навіть мною) "зависоким", але свідчення видаються такими, яким не можна протиставитися".

Від організованого Москвою голоду в 1933 році минає 50 років, але в Україні небагато змінилося. Прикриваючись марксизмом та інтернаціоналізмом, окупаційна російсько-большевицька влада посягає по душу народу, добирається до його розуму й його почувань. Москва наказує українцям та іншим неросійським народам вірити, що панування росіян є для них добродійством, що російська мова й культура є шляхом до поступу, що за все, що їм принесла московська окупація, вони повинні бути Москві вдячні як за найбільше добродійство й опіку "старшого брата". Всіх хто в Україні виступає в обороні української мови й культури, окупаційна влада обвинувачує в націоналізмі, під різними претекстами переслідує, звільняє з роботи, судить...

У 50-ліття голодової облоги України згадаймо мільйони мучеників, жертв плянованого Москвою голоду в Україні в 1930-тих проклятих роках, обіцямо перед тінями загинулих зробити все, що є в наших силах, щоб повністю розкрити всі злочини Москви, заподіяні українському народові за ввесь час існування її кривавої влади в Україні.

Присягнімо перед душами наших предків, що віддамо всі наші сили, щоб приспішити розвал останньої, протилюдської, російської колоніяльної імперії, знаної нині як СССР. Тільки на руїнах московської тюрми народів зможе наш народ збудувати свою ні від кого незалежну, самостійну, суверенну державу.

"КУБАНЬ – ЗЕМЛЯ УКРАЇНСЬКА, КОЗАЧА..."

(До 100-ліття з дня народження Миколи Рябовола)

"Минули гомінкий Ростов, перетяли блакитну стрічку Дону, що її хтось недбало кинув на зелений килим степу, і наш поїзд бадьоро мчав далі на схід. Уже втік на захід Батайськ і назустріч поїздові пливла ніжна блакить південного неба і жовті, з сіруватими відтинками, стерні степів, що здавалися безкраїми, як всесвіт, — це й є Кубань, земля українська, козача, що слізьми й потом та кров'ю українськими полита... "Так почав свою книжечку Петро К. Волиняк, давши їй наголовок "Кубань — земля українська, козача..."

Кубань межує з півночі з Донщиною, з північного сходу — Ставропільщиною, зі сходу — Терська область, на півдні — Кутаіс і Абхазія, а на заході омивається Чорним та Озівським морями.

Уже перед революцією на Дону та Північному Кавказі (включаючи Ставропільщину, Терек, Кубань та Чорноморщину) більшість населення була походженням з України. Коли б після революції 1917 року дійшло до об'єднання Кубані, Тереку, Чорноморської губернії, Ставропільщини, то це був би державний організм з територією в 230 000 кв. км і населенням в 7 000 000 душ, з якого (заокруглено) українці складали 70%[1]).

На другій сесії (24 вересня 1917 р.) Кубанської Військової Ради була присутня делеґація України. Голова Військової Ради М. С. Рябовол говорив:

"Україна прислала нам у гості своїх послів. Вітаю Вас, брати! (Бурхливі оплески. Всі встали. Вигуки "Слава! Слава! Ура-" Представників України, що займали місця в одній з лож, просять на сцену, де була президія — засідання Ради відбувалося в приміщенні театру)... Дорогі гості! Мачуха доля відірвала наших дідів Запорожців від материного лона і закинула їх на Кубань. Більше ста літ ми тут жили сиротами по степах, по плавнях, по горах без матернього догляду... Царі робили все, щоби вибити з наших голов, з наших душ пам'ять про Україну й любов до Матері. Царі хотіли зробити з нас душогубів, хотіли щоби ми, коли прийде той слушний час, час визволення України, своїми руками задавили ту волю, щоб ми свої шаблі пополоскали в крові Матері... (Голоси з місць: "Не діждали б! Не діждали б!"). Так! Не діждали б цього вони ніколи. Не діждали б, бо хоч наші душі царі понівечили, та не вбили. І ми, діти, руки на Матір не підняли б... Та минула лиха година... Прийшла воля, і ми ожили. Ожили і, як вірні діти своєї Матері, йдемо тим шляхом, який указала вона, йдемо туди, де зорять уже любов між людьми, де жде і нас вільний союз вільних народів... (Оплески). Йдемо, і нас не звернуть на свої стежки ні централісти всяких проб, ні авантюристи всяких марок, ні спасителі вітчини від волі... Не звернуть, бо нам з ними не по дорозі... (Дужі оплески)."[2])

За таку промову, за таку заяву, за пізніші подібні виступи на голову Кубанської Крайової Ради М. Рябовола накинулася преса російської реакції, єдинонеділимська преса, преса т. зв. "добровольчої армії", преса Трубецьких, Денікіних, Алексеєвих і їм подібних. Жили вони на Кубанській землі, жерли кубанській хліб і лаяли кубанців на всю широчінь російської натури, лаяли за "сепаратизм", за намагання бути разом з Україною. А у висліді вніч з 13-го на 14-те червня 1919 р. "бєлиє союзнікі" з Вранґелем на чолі з-за рогу застрелили М. С. Рябовола...[3]) Та ми надто вперед заскочили.

Бо й по другій сесії Кубанської Військової Ради, Чорноморщина далі шукала шляхів поєднання з Україною. Так, наприклад, 4 січня 1918 р. в Новоросійську загальні збори представників 29-ти зареєстрованих організацій ухвалили такого змісту резолюцію:

"Ми, представники політичних, національних, громадських, професійних організацій м. Новоросійська, зібравшися по заклику Чорноморської Української Ради... після всебічного обговорення прийшли до такого висновку: Беручи на увагу,... що українська демократія зробила до того почин проголошенням Української Народньої Республіки й оголошенням III-го Універсалу, під яким ми цілковито підписуємося;... що Чорноморська губ. економічно, етнографічно, культурно і навіть географічно неминуче тягне до України, постановили: а) просити Українську Центральну Раду про приєднання і включення нашого Краю в Українську Народню Республіку; б) запропонувати на обговорення і для підтримки цю резолюцію в найкоротшому часі Губернському з'їздові представників Чорноморської губ., в) довести про ці рішення до відома Кубанської Законодавчої Ради і висловити побажання, щоб Кубанський Військовий Уряд, який безсумнівно поділяє велику думку об'єднання всього українського народу в одну цілу й міцну державу, підняв би подібне питання і відносно спорідненого і близького нам Кубанського Краю; г) просити Генеральний Секретаріят УНР взяти на увагу оцю резолюцію, не відмовити нам в допомозі та підтримці... д) доручити Чорноморській Раді надіслати копії цієї резолюції Українській Центральній Раді, Генеральному Секретаріятові, Кубанському

---

[1]) Василь Іванис, "Боротьба Кубані за незалежність", УТГІ, Мюнхен, 1968 р., стор. 31.

[2]) П. Сулятицький, "Нариси з історії революції на Кубані (III. 1917—VI. 1918)", Український Інститут Громадознавства в Празі, т. I, Прага, 1925 р., стор. 107-108; О. Болотенко, "Козацтво і Україна", Торонто, 1950 р., стор. 39.

[3]) П. Крамаренко, "Пам'яти Н. С. Рябовола" в газеті "Казачий Вестник", Мюнхен, 1951 рік; Василь Іванис, "Стежками життя" (спогади), т. III, Новий Ульм, 1960 р., стор. 103-104.

Військовому Урядові, Кубанській Законодавчій Раді,.. і всім, кому буде потрібно."[4])

В січні 1918 р. була обрана Кубанська Законодавча Рада крайового значення; 25 січня того ж року Рада створила перший Кубанський Крайовий Уряд, на чолі якого був Л. Л. Бич, а 16 лютого 1918 р. Законодавча Рада проголошує самостійну Кубанську Народню Республіку. Через декілька днів приватна нарада членів Ради (сесія її була вже перервана) ухвалює резолюцію про прилучення Кубані на федеративних началах до України, про яку тоді вже було відомо, що вона відокремилася від Росії.[5]). Поставити ж як слід українське питання на Ставропільщині перешкодили розташування там 39-ї збольшевиченої дивізії (вона відійшла розаґітована з турецького фронту) та зусилля пануючої там російської демократії.[6])

15 травня 1918 р. Законодавча Рада Кубані ухвалила резолюцію, в якій у пунктах три і чотири говорилося: "Для успішної боротьби проти анархії й установлення загальних відносин з Україною і Німеччиною необхідне повне єднання з Доном та іншими краями. Для утворення союзних відносин з Доном, висвітлення цілей німецького руху і визначення відносин з Україною — Рада вважає необхідним вирядити в Новочеркаськ, Ростов на Дону й Київ делеґації, надавши їм відповідні уповноваження."[7]) У цій резолюції проросійські кола кубанців (російського походження) перемогли. Та не зважаючи на таке обережне відношення до України, делеґацію Кубанської Законодавчої Ради зустріли в Києві дуже тепло.

Але тут же виявилося, що українські урядові кола кепсько поінформовані в кубанських справах і можливі взаємовідносини України та Кубані уявляють собі зовсім невірно. Гетьман Павло Скоропадський спочатку запропонував призначити на Кубонь якогось генерал-губернатора. Йому пояснили, що кубанці мають вибраного військового отамана, якого, як і кошового на Запоріжжі, не призначається. Отже відповідна інформація з боку кубанської делеґації швидко геть усунула помилкові уявлення офіційних провідників України і ґрунт для обговорення можливих взаємин було знайдено. Представники українського уряду уявляли собі Кубань автономною або хоча б федеральною частиною України; а члени кубанської делеґації настоювали на федеративних зв'язках. Непримиримих розходжень і гострих суперечок не було. Тому, незалежно від остаточного формального визначення форм співжиття України і Кубанського Краю, не вимагаючи ніяких ґарантій, український уряд негайно ж дав кубанцям відповідну кількість гармат, набоїв, рушниць.

По майже двотижневих переговорах, на жаль, ніякої політичної умови не склали, ніякого об'єднання з Україною не осягли. В той самий час у Києві та по більших містах України жваво працювали бюра вербування старшин до т. зв. "добровольчої армії". На чолі акції вербування в Києві сидів ген. А. Драґоміров, — відомий ненависник українців. Так само члени кубанської делеґації — лінейці (росіяни) старалися не допустити Кубань до спілкування з Україною. До того ж найгірше було те, що кубанці-українці й чорноморці-українці судили по собі й вірили росіянам, їхнім обіцянкам. Кубанці, чорноморці були виховані так, що в поважних речах ніколи не обманювали, а особливо старші віком, що вважали неправду страшним гріхом.

Свідомі кубанські українці, які опинилися під більшовиками (Законодавча Рада і Кубанський Уряд були тоді в екзилі на Дону), мали кращі можливості спостерігати розвиток подій і відносин в Краю. Вони добре розуміли, що прихід на Кубань т. зв. "добрармії" загострить антагонізм між кубанцями росіянами й українцями та зміцнить ура-козацьку партію, і якщо не задавить, то великою мірою затримає процес пробудження національної свідомости місцевого українського населення. Взявши під увагу надії населення визволитися від більшовиків при допомозі України, більше — нетерпляче очікування допомоги з її боку, яке тоді панувало в масах, що перехворіли вже на большевизм і не знали як його позбутися, Кубанська Українська Національна Рада також вислала до Києва делеґацію (трохи пізніше після делеґації Законодавчої Ради) просити допомоги.

Кубанську делеґацію Української Національної Ради до Києва очолював присяжний адвокат Т. О. Левицький. Він був родом з Поділля й оселився на Кубані після закінчення Харківського університету та працював в кубанській кооперації. Левицький — городовик, тобто не був приписаний у козаки ("правне" козацтво надавав лише царський уряд, тобто так, як колись складав польський король списки реєстрових козаків). Левицький завше брав участь в усіх національно-українських починах на Кубані й у 1917 р. він репрезентував Кубань в Українській Центральній Раді (в Києві). До приходу більшовиків на Кубань Т. О. Левицький був особистим секретарем голови Кубанського Уряду Л. Л. Бича. Більшовики розстріляли Т. О. Левицького в Катеринодарі в 1921 р., обвинувативши його в "контрреволюційній діяльності".

Делеґація Кубанської Української Національної Ради виступала в Києві цілком незалежно від делеґації Законодавчої Ради. Також їй український уряд пообіцяв надіслати допомогу Кубані живою військовою силою (як висадка десанту на Тамані, малася на увазі висадка дивізії ген. Натієва).[8])

У лондонській "Українській думці" ч. 4 (1864) за 27 січня 1983 р. прочитав таке в історичному календарі: "65-річчя (28 травня 1918 р.) переговорів у Києві з делеґацією Кубані про об'єднання

---

[4]) П. Сулятицький, цитована праця, стор. 132.

[5]) Кубанець, "Кубанцям не з руки", "Українська трибуна", Варшава, ч. 66, за 23. липня 1921 року.

[6]) П. Сулятицький, цитована праця, стор. 131.

[7]) Ген. А. С. Лукомский, "Из воспоминаний", "Архив русской революции", т. VI, Берлін, 1922 р., стор. 85.

[8]) П. Сулятицький, цитована праця, стор. 182-183.

її з Україною." Яку в цьому календарі кубанську делегацію мають на увазі та чому саме взято під увагу дату 28 травня, — мабуть можуть пояснити лише в редакції тієї газети.

Коли б гетьман П. Скоропадський використав пропозицію Кубані й негайно втягнув би її на будь-яких умовах в орбіту українських дій, то напевно були б позитивними наслідки боротьби з більшовиками. Чомусь не було перекинено на Кубань дивізію ген. Натієва, тоді як на той час Таманський півострів уже власними силами звільнився від більшовиків. При допомозі української військової сили можна було звільнити всю Кубань, Чорноморщину та Ставропільщину від російсько-большевицького терору. Тоді сама лише Кубань могла б підсилити Українську Армію на яких 200 000 добре дисциплінованих козаків. Такий зворот подій змусив би т. зв. "добрармію" з її політичним примітивним командуванням творити фронт за Волгою чи в Сибіру. В усякому разі пізніше не було б потреби Україні й Кубані боротися з тією "добрармією".

Сповнись традиція єдности Кубані з Україною, всьому Північному Кавказу і Донові не було б іншого виходу як приєднатися до такого об'єднання. При такій комбінації Антанта допомагала б амуніцією не "добрармії" (бож тоді її на берегах Чорного й Озівського морів не було б), а йшла б та допомога Україні та об'єднаним з нею краям. Ця ж перспектива охоронила б землі України й Північного Кавказу від голоду та інших совєто-російських тортур, які рік у рік "відзначаємо".[9]) Поважним українським політикам помилки колишніх українських та кубанських провідників мусять бути тепер предметом перегляду поглядів і настанов щодо Північного Кавказу.

[9]) О. Болотенко, цитована праця, стор. 49.

А. ГЛИНІН

У ПАМ'ЯТЬ МУЖА

У пам'ять мого дорогого та незабутнього мужа Віктора Володимировича Константинова (†12-18-1975 і мого брата Олега Баб'яка (†9-19-1968) колишнього юного члена Капелі Бандуристів ім. Т. Шевченка в Детройті, складаю 25.00 дол. на пресовий фонд "Нових днів".

Нехай пам'ять про них буде завжди з нами.

Марія Константин
з діточками
Ворен-Мічіґан, США

ДРУГА ЕКСПЕДИЦІЯ НА МІСЯЦЬ?

Під час XIV-ої конференції НАСА, що відбулась у березні ц. р., обговорювано також справу не лиш другої експедиції, але також "можливого заселення Місяця". Чимало дослідників домагались від уряду поновлення фондів для дальшого дослідження Місяця. Представник НАСА пообіцяв зробити все, що в його силах, щоб "прискорити день коли людина знову прокладе свої сліди на місяці."

ЖИТТЯ І ЗНАННЯ

Лев ЯЦКЕВИЧ

ПОВІТРОХОЛОДНИК – СИМВОЛ МОДЕРНОГО ЖИТТЯ

Поряд із автомобілем, морозивом та кока-колею, повітрохолодильник став символом модерного американського життя. Автомобіль, винахід німецького механіка Карла Бенца, за 2 роки святкуватиме 100-річчя свого народження. Він вважався довгий час екстраваґантною іграшкою для багатіїв. Щойно геніяльний ум Генрі Форда, сина фермера з Дірборну, що коло Детройту, потрасередньої людини в США. Він спорудив у 1908 році славний модель "Т", прозваний популярно в Америці "циновою ящіркою" (тин ліззі). Коштуючи лише $450,00 ця "ящірка" стала в США каталізатором цивілізації та стимулом індустріяльної і житлової розбудови. Сьогодні в США їздить по мережі асфальтових шляхів понад 100 мільйонів автомобілів, з яких щонайменш половина є устаткована повітрохолодниками. Повітрохолодник так, як автомобіль, є дитиною европейського континенту (маємо тут на думці винахід холодильної машини, що становить основу повітрохолодника), але його розвиток та масове поширення зв'язані з ініціятивою і кмітливістю американського промислу. Природна річ ,що повітрохолодження, так само, як автомобіль, стало засобом щоденного вжитку в США. Вистане згадати, що Америка, якої населення становить тільки 5% населення нашої Землі, зуживає стільки енерґії на вирощення штучно-холодженого повітря, як усі інші народи світу. І це, мабуть, поруч автомобілів, одна з причин енерґетичної кризи. Але, як не можна позбавити американця його автомобіля, так не можна виелімінувати з американського життя повітрохолодження, яке запустило тут глибоко своє коріння.

Індустрія повітрохолодження розвинулася в США щойно по II-ій Світовій війні. До того часу екзотичне повітрохолодження можна було зустрінути тільки в кіно. Сьогодні воно заінстальоване в багатьох домах, у банках, фабриках, крамницях, театрах, школах, готелях і ресторанах. Повітрохолодження — це необхідна частина устаткування автобусів, поїздів, літаків та приватних автомобілів. І не тільки це: багато родів спорту — теніс, футбол, а, навіть, бейзбол та гокей — сьогодні відбуваються в повітрохолоджених приміщеннях з прозорими склепіннями, які можна відчиняти або замикати, залежно від потреби..

Хтось міг би сказати, що користування повітрохолодженням, яке зуживає 9% електричної енерґії в США, становить екстраваґантність, без якої багато технологічно розвинених держав світу знаменито обходяться.

Але тут слід стати в обороні повітрохолодження; бо жити та працювати сьогодні в гарячі, вологі

дні в залізобетонових коробках щільно затулених хмарочосів, в Нью-Йорку, Бостоні, чи Сан Франціско не тільки важко, а то й неможливо. З другого боку, що раз більше застосування комп'ютерів у всіх ділянках життя, вимагає постійного охолоджування для задержання їх дійової температури на належнім рівні. Без повітрохолодного захисту не діяв би надійно електронний контроль штучних сателітів та безпілотних дослідних ракет. Без повітрохолодження Америка не була б спроможна висадити людину на Місяць. Врешті, без повітрохолодження не могла б розвинутися компютерна цивілізація, що зміняє, на наших таки очах, докорінно всі ділянки нашого життя. Нова цивілізація, що позначена більшою швидкістю дії та сприймання, стала джерелом нової психічної недуги, яку американці називають "психічною напругою" (ментал стрес). Ця недуга особливо вразлива на коливання підсоння та температури. Хоч наука не провела ще точної аналізи щодо впливу повітрохолодження на стан людського ума, медичні спеціялісти вважають, що повітрохолодження становить важливий чинник у пристосуванні людини до психічних напруг.

Соціологи, що студіюють американське суспільство, стверджують велику пов'язаність та вплив автомобіля і телевізора на щоденні звички, особливості й стиль життя. Виявляється, що повітрохолодження та герметично щільні будівлі, починають мати більший вплив на характер американців як автомобіль. Коли автомобіль був досі спокусою для виходу з хати та мандрівництва, механічний охолодник повітря та замкнені вікна стали поштовхом до доматорства та зв'язаности з телебаченням.

АНТАРКТИКА

Так називається крижана шапка на південному полюсі Землі, яку іноді називають сьомим материком. Площа Антарктики дорівнює площі США і Мексіки вкупі.

Антарктика, покищо, є лябораторією. Міжнародньою угодою в 1959 році її лишили вільною від приналежности до когось. Тому в Антарктиці перебувають і ведуть досліди вчені 20 країн у 38 дослідницьких стоянках: з них три американських та сім совєтських. 300 американських вчених, кооперуючи з ученими інших країн, вивчають кригу, геологію, метеорологію, атмосферу, ботаніку і зоологію.

Виявлено, що на Антарктиці є в десять разів більше нафти, як на Алясці. 10 більйонів кубічних метрів (45 більйонів діжок) та понад три трильйони газу.Гадають що там є найбільші в світі поклади вугілля: є поклади залізної та уранової руди. Крім того там є багато морських тварин. Їх улов може бути в два рази більший, як світовий улов.

Та у видобуванні того всього є великі перешкоди: Антарктика покрита кригою товщиною понад три км., швидкість вітру над нею досягає 320 км. на годину. Температура така низька, що перетворює вуглекислий газ у кригу. Навколо плавають крижини (айсберги) розміром Мангатанського острова, що розчавлюють корабель, як паперовий кухлик, мотори мусять працювати безупинно: воду здобувають топленням криги: без спеціяльного одягу не можна виходити з приміщення.

(за амер. пресою переказав Ю. Старостенко)

ПЕРУНІВ ДУБ

Ще Костянтин Порфірогенет писав, що руси в X столітті молилися великим дубам, приносячи в жертву живих птахів або хліб і м'ясо. В усіх слов'янських землях вважалося, що дуб пов'язаний з богом-громовержцем Перуном. Не зважаючи на те, що це дерево дуже міцне і довгосвічне, ритуальних предметів з нього — ідолів, фігурок звірів тощо — збереглося надзвичайно мало. Тому кожна знахідка сприймається як справжня сенсація і вносить чимало нового в глибше розуміння мітології древніх слов'ян.

Цей експонат знайшли випадково, коли розчищали головний фарватер Дніпра. Як потім встановили, дерево пролежало у річковому мулі майже тисячу років. Знахідкою зацікавилися археологи К. Гупало та І. Івакін і ретельно обстежили її. Виявилось, що це десятиметровий священний Перунів дуб, у якому на висоті шести метрів від кореня було встановлено дев'ять кабанячих щелеп у вигляді квадрата. Заглибини для щелеп видовбані долотом: мабуть, після цієї операції дерево ще довго жило, бо ікла глибоко вросли в його стовбур. Нижче квадрата з ікол добре видно сліди вогню. Подібну реліквію знали донині тільки одну — її знайшли на Десні 1909 року.

Тепер Перунів дуб зайняв належне йому місце у Музеї народньої архітектури та побуту Української РСР. Але доставити його туди вельми непросто...

Не менш важливо було зберегти рідкісне дерево, щоб у майбутньому його могли побачити відвідувачі музею. Немало зусиль довелося докласти завідуючому відділом реставрації О. Бардишу для врятування дуба від розтріскування під впливом сонячних променів і коливань температури. Мине небагато часу і відвідувачі зможуть побачити могутній Перунів дуб, знайдений і врятований людьми небайдужими, здатними заглянути у глиб віків.

В. Останін

(Сконденсовано з "Культури і життя")

УКРАЇНСЬКИЙ МУЗЕЙ ДІСТАВ ДОТАЦІЮ

Мистецька рада Нью-Йорк приділила Українському Музеєві в Нью-Йорку 39.500 дол. на 1983 рік. Завдяки високому рівневі виставок і професійно веденим освітнім програмам Український Музей був виділений серед численних культурно-освітніх інституцій, які подавали до Мистецької ради прохання про фінансову допомогу.

Дотація призначена на поточну працю Музею на підготову виставки історії української іміграції в Америці.

"ВИБІР" І "ВИБОРИ"

Часто доводиться читати в пресі, або чути на різних зборах такі хибні вислови: "вибір управи", "вибір голови зборів", "вибір президента". Замість таких хибних висловів треба казати: "вибори управи", "вибори голови зборів", "вибори президента". Коли мова йде про *обрання шляхом голосування* депутатів, представників, голів зборів, членів управи якоїсь організації чи товариства, то завжди вживається слово" "ВИБОРИ". Приклади: "Оце тижнів через два у нас мають бути вибори попечителя школи" (Кроп.). Учора відбулися вибори членів управи нашого Товариства. "Час, місце і спосіб виборів сенаторів і представників у кожному штаті визначаються його законодавчими органами" (Конституція США). "При таких виборах президента голосування відбувається за штатами, при чому представництво кожного штату має один голос" (Конституція США). Ці приклади взято з книжки А. Марґоліна *Державний устрій Сполучених Штатів Америки*. Видання УВАН і НТШ, 1956. "... довідавшись, як провадились вибори... наші люди перенесуть свої симпатії на радикалів" (Л. Українка). "... цікавою рисою на цьому фоні будуть парляментські вибори" (С. Петлюра).

Слово "ВИБІР" має інші значення. 1. Дія за значенням вибирати з чогось, з когось: Приклади: "Ви великий майстер у виборі сюжетів" (Коц.). "Захар пригадав свої колишні міркування про вибір професії." (Ле). "Чотири дочки на вибір" (РУСл. 1924). "Владика дає академістам парафії на вибір." (Н. -Лев.). Вибір слова. Вибір граматичної форми. "При виборі між книжним і розмовним словом перевага надається книжним словам" (А. Коваль).

2. Той, хто вибраний; те, що вибране. Приклади: "В душі мати не схвалювала доччиного вибору" (нареченого) (Чорн.).

3. Можливість вибрати кого-небудь, що-небудь. Приклади: "Правління поставило перед ним вибір: або вийти з товариства, або додержатись пунктів договору." (Вільде). "Колись дівчина мусила примхи свекрушині зносити, терпіти знущання, бо не було вибору" (Горд.).

Отже, треба відрізняти слово "вибір" від слова "вибори".

Петро Одарченко

Від редакції: Коли хтось із читачів нашого журнала має якісь запитання мовного характеру, то може звернутися в цій справі до редакції "Нових днів".

ОПЕРАЦІЯ ПІД МУЗИКУ

В одній зі стокгольмських клінік складні операції супроводжуються музикою. На думку шведських медиків, вона не лише підсилює дію фармацевтичних препаратів, а й сприяє роботі хірурга. Використовуються при цьому музичні твори від клясичних до сучасних джазових імпровізацій.

Ол. ЗОЗУЛЯ

КОЛЕКТИВНИЙ ЮВІЛЕЙ

Кожна людина має в житті чимало ювілеїв. Але справжнім ювілеєм вважається день, коли людина одержить перший пенсійний чек. З того дня і починаються клопоти: куди діти вільні години? Добре, коли є табунець унуків, — можна розказувати їм казочки чи наспівувати "Був собі журавель..." А що робити, коли внуків нема?

Таку промову-скаргу виголосив мій старокрайовий приятель Аркадій Феофанович Пічкур. Цю "дилему" розв'язували ми протягом кількох років, а знайти щілину, куди б втиснути вільний час, так і не знайшли.

— Давай, — каже Пічкур, — створимо з пенсіонерів нову партію, і будемо...

— Та скільки ж вона може існувати — через 3-5 років всі члени будуть в Бавнд Бруку.

Сусід, що загребав листя, очевидно зрозумів наші клопоти, і свавільно втрутився в розмову:

— Я, каже, маю ферму, якою не користуюсь, бо ще працюю в лайні. Даю вам клапоть землі, засадіть город і будете заклопотані від світанку й допізна.

Ця ідея нам сподобалась, зразу ж поїхали на оглядини. Виявилось, що ферма поблизу міста, природа, як у казці: гайок, річечка, заплав, очерет, осока. Настрій такий, хоч вірші пиши та симфонії твори. А де очерет, мусить бути й рибка. Пічкур з радости на всю потужність затягнув: "Виорю я нивку широкую, та й посію огірочки над водою..."

Колективно найняли плужка: виорали ділянку, одобрили риллю і... почалася сварка. Пічкур наполягав, щоб посіяти кавуни та дині, а я — кукурудзу й кабачки. Сварка скінчилася тим, що розділили засівну площу навпіл. На цьому наша колективізація самоліквідувалась. Але дружба тривала далі.

Засіяли свої ділянки, як хто умів. Щоправда, Пічкур дотримувався аґроправил — тикав насіння під шнурок, а я — навмання впереміш. А біля річки ще й огіркового насіння натикав.

Через якийсь час навідалися ми до свого баштану. Господи, яка краса! Кабачки, кавуни, огірки "зеленіють рядочками й стеляться листочками".

Тепер роботи появилося, як у старокрайовому колгоспі. Треба ж полоти бур'яни, підсапувати, підживляти, підливати. А щоб не перепрацюватись, застосували раціоналізацію: першу половину дня боролися з бур'янами, — дургу, пообідню, — риболовили. Виявилось, що в заплаві окунців тьма-тьмуша, але буквально всі недоростки.

— То як, — питаю Пічкура, — будемо риболовити, чи хай підростають?

— Та це ж їство, якому ціни немає! Треба тільки нанизати на шворку, щоб на сонці зав'ялились. До пива — це циміс.

Хоч я слова "циміс" не зрозумів, але повірив, що йдеться про особливий смак.

Протягом літа нав'ялили, насушили, наконсервували цієї дріб'язні, що й не раді були. А тим часом наш баштан, своїм гудинням, вже до річки добрався: цвітуть дині, огірки, кавуни і кукурудза качаниться. Всі ознаки, що врожай буде плідний.

Звільнившись від польових робіт, вирішили поїхати на норд відпочити та трохи розважитись на полюванні. І хоч свіже повітря пестило натомлене спекою тіло, баштан не давав спокою. Полювання нічого не принесло. Але якийсь мисливець змилосердився і подарував нам облізлого зайця і підскубану качку.

Повертаючись з відпустки, заїхали на баштан і... остовпіли. Баштан виглядав так, наче хтось тут справляв безладний танковий ритуал: кукурудзи наче й не було, навколо валялися обгризані качани; з динь лишилось одне лушпиння. Недоторканими лишилися кавунчики і кабачки, які на диво перетворились в гарбузи. Виявилось, що я не те насіння купив. І це вийшло на користь, бо гарбузи виросли такі, хоч на виставку вези.

— Ну, як це тобі подобається? — сердито мовив Пічкур.

— Це напевно гіпи тут таборували. Є така травоїдна секта "діти природи", що не вживають м'яса.

Але коли побачили на розлогій вербі цілий виводок ракунів, все зрозуміли. Звірки сиділи самовдоволено й облизувались. Видно було, що вони щойно завершили свою розправу з баштаном.

— Що ж робитимеш із своїми кавунчиками-ліліпутами?

— Засолю. Після чарки, гостей частуватиму.

Щоб не їхати порожняком додому, навантажили багажник гарбузами та кавунчиками. По дорозі заїхали до лончарні випити кави. Грек, що мав поруч крамничку, побачивши наші земні плоди, зразу ж почав умовляти продати йому гарбузи і кавунчики, що лишилися на баштані. Довго не торгувалися: за кожного кавунчика крамар заплатив по 5 центів, а за гарбуза по 50. Капітал Пічкура досяг — 7.25, а мій — 19 долярів.

Наші жінки зустріли нас теплими поцілунками, але коли побачили наші земні плоди, ліліпутика-зайця та качку з перебитим крилом, співчутливо похитали головами. Це говорило про те, що ми непоправні невдахи.

— Тепер, — каже пані Пічкурова, — наша черга на відпочинок. Ми їдемо на Фльоріду, щоб хоч трохи позбутися болячок та ревматизму.

Заперечувати не було як. Жінки діяли згідно конституції, в якій говориться, що кожна людина має право на відпочинок. Так, либонь, судилося нам ціле літо самотнім байдикувати. Але, з другого боку, наша "кавалерка" пішла нам на користь: ми загубили по-кілька фунтів власної ваги.

Через пару тижнів одержали від своїх пляжниць стандартні телеграми; поздоровлення з днем народження.

— Ну, як же ми забули про такий день? А вони не забули — здивовано мовив Пічкур.

— Дружина, — кажу — це не тільки подруга, розрада й порада. Скажімо, чи можна було б тобі самому з собою посваритися чи вибити польку-стукачку? Ні. Подивися на самотнього Семена Кишку — мову забуває. Ото й тільки розради, що сам із собою в шахи грає.

— Справді, — розсудливо мовив Пічкур, — на цьому тижні нам виповняється по три чверті віку, а разом 150 років від дня появи на цей розгойданий світ. Треба хоч сякий-такий ювілейчик відгуляти. Запросимо Данила Осику, Євгена Ключку та Юхима Коряка з дружиною. Хай буде хоч одна жінка, може, хоч посуд помиє.

Зразу ж написали запрошення. А щоб вийшло воно загадковим, зредаґували так: "Дорогий друже! Запрошуємо на 150-річний колективний ювілей з дня нашого народження. Просимо не наїдатися, бо всього мається, аж стіл вгинається. Ваші друзі Аркаша і Саша."

Меню склали з продуктів власного виробу: печена качка з гарбузовою начинкою, заячий ґуляш, в'ялені окунці, наливка-вишнівка та закуска до неї — квашені кавунчики.

Цілий суботній день тупцювали біля печі: нашпиговували качине погруддя, приправили перцем, цибулею та цитриновим соком. Запах страви стверджував, що ми таки щось варті.

Коли вже стіл був накритий на шість персон, і посередині стояли дві свічки — почали чекати на гостей. Але гості не квапились: минула шоста година, сьома, девята — у двері ніхто не стукав, телефон теж мовчав.

—Що ж це таке? — питає Пічкур, — бойкот!...

Коли ж перевірили своє загадкове запрошення, виявилось, що в ньому не сказано в який день і час має відбутися обід. Та й зворотну адресу забули написати. А загадковий підпис "Аркаша і Саша", ще більше вніс плутанини, бо ж нас так величали коли ще босі бігали. Пожурились і почали дуетом "ювілярити": випили по кілішку наливки, подовбалися в качиній начинці, пожували окунців та закусили кавунчиками. Після другої чарки, Пічкур затяг:

"Козака не-с-с-уть"...

Я ще не вспів підхопити "і коня ведуть" як Пічкурів голос обірвався, як басова струна на бандурі.

— Чого ж замовк?

— Відчув, що октава моя не в силі дотягти восьмого тону музичної скалі. А ще недавно ревів, як очеретяний бугай. От що значить три чверті віку! І подумалось мені: родились ми в той самий місяць і рік, разом вчилися, разом працювали, разом полон відбули, разом в таборах політикували. Було б добре, щоб разом і померли. Як ти на це?

— Ні, — кажу, — ти помирай, а я ще почекаю. Може пощастить поселитись на Байківському в Києві.

— Е, тоді почекаю й я. Давай, вип'ємо ще по-одній, та й до ліжка.

— А що ж робитимем з качкою?

— Завтра покличемо сусіда-фермера, хай покуштує нашого варива та кавунчиків, що виросли на його землі.

Якби там не було, а формально ювілей таки відбувся.

РЕАКЦІЯ НА СТАТТЮ "ДЕЩО ПРО ДУХОВІСТЬ ЛЮДИНИ"

Стаття Т. Хохітви була надрукована в "Нових днях" за червень 1982 р. Я сподівалась, що на цю статтю в наступних числах з'являться відгуки наших молодих батьків, перед якими стоїть завдання дати добре виховання своїм нащадкам, але таких відгуків досі не було.

Шановному авторові належить велике признання за досконале висвітлення глибокої філософічної теми. Стаття коротка, а її стиль доступний навіть малоосвіченим читачам. Таких статтей потрібно більше. Може, бодай вони будитимуть сумління молодих батьків і допоможуть їм усвідомити, що школи, організації, табори — це тільки мала поміч, а основне виховання дають дітям таки батьки. Діти без духового виховання виростають на егоїстів. Майже всі молоді батьки здобули вищу освіту або практичні фахи, добре заробляють, отже, мають усі можливості виховати своїх дітей на людей у справжньому розумінні цього слова.

На жаль, не так воно в житті. Молоді подружжя захопились матеріяльними дібрами, всі вони наввипередки поспішають здивувати своїх рідних і друзів своєю дорогою хатою "у панській околиці", коштовними автами і меблями, розкішною одежею, подорожуванням по цілому світу, своєю присутністю на найкоштовніших балях і забавах, а для виховання власних дітей не залишається ні часу, ні енергії.

Як відомо, основа духового виховання базується на релігії. А чи багато наших молодих батьків систематично відвідують церкву, чи багато посилають своїх дітей на науку релігії? Більшість з них обтяжили себе надмірними боргами, вічно перемучені, як не працею то розвагами, а неділя для того, щоб півдня проспати, а діти в той час нидіють при телевізорі... Маємо багаті на духову поживу журнали, які містять статті на релігійні, історичні, філософські та інші етичні теми, але, на превеликий жаль, наші молоді батьки цих журналів не передплачують і не читають. Не краще стоїть справа і з читанням клясичної літератури. Середні школи в США мають дуже слабу навчальну програму і тут батьки мусіли б подбати, щоб їхні діти не марнували молодих років, оминаючи тяжкі предмети за рахунок маловажних, за які так само дають потрібні "кредити".

Тож іще раз велике признаня п. Т. Хохітві за його гарну, глибоку й потрібну статтю. Сподіваюсь, що мій голос не прозвучить "сольо", а в наступних журналах будуть такі, що висловлять і свою думку на цю преважливу тему. Нашим психологам і психіятрам так само найвищий час висловитись на сторінках газет і журналів. Чейже й серед наших підлітків і студентів не бракує таких, які отруюють своє здоров'я наркотиками, "заглядають у пляшку" і провадять аморальне життя. Стаття п. Т. Хохітви допомогла б бодай частині наших молодих батьків усвідомити важливість духового виховання (якщо вони її прочитають, — Ред.). Погано виховані діти (без релігії, милосердя і любови до ближніх) — це кара Божа, від якої терплять і терпітимуть в першу чергу батьки, а самі діти будуть вічно незадоволені і нещасливі, вони вічно шукатимуть чогось, чого нема на світі.

Марія Березняк, США

ЩЕ РАЗ ПРО ПЕРШІ ГОДИНИ НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ

Дякую Вам як за вміщення мого листа в "Н. Д." ч. 393, так і за вміщення відповідей на нього пп. Д. Чуба в ч. 395 і В. Бендера в ч. 396.

Дуже забарну відповідь Д. Чубові мушу відкласти в досить довгий ящик. Почавши обдумувати ту відповідь, я побачив, як швидко вона розростається, виходячи далеко поза межі часу, який я міг би їй сьогодні відвести.

У зв'язку з цим, я змушений тепер обмежитися лише відповіддю шановному панові Віталієві Бендерові... Згаданий мій лист був базований виключно на книжці "Мій дядько Йосип". Тепер же, як виявляється, автентичність цієї книжки стала сумнівною, то мені нічого іншого не залишається зробити, як **"цухнутися"** назад, хоч мій сумнів в існуванні Сталінового наказу ніскільки не зменшився.

Щодо закиду п. В. Бендера, що я не подав жадної альтернативи (до наказу Сталіна), то це правда — жадної **особливої** альтернативи я не подав, бо її не мав...

Якщо я справді став жертвою якихось спритних пройдисвітів чи шахраїв, повіривши в автентичність книжки "Мій дядько Йосип", то понесені втрати великими не є, і їх повністю можна компенсувати словами Джордано Бруно: "Якщо навіть це є і неправда, але придумано добре".

Сподіваючись, що шановний пан Віталій Бендер не прийме цього (і попереднього) мого листа, як акт невдячности дебітора проти його особи. Одно з другим не має нічого до діла, а рахунок, надіюся, буде вирівняний.

О. Коваленко, Австралія

НАШ ВІК

Вік розумового запаморочення, ненависти замість любові. Вік лютого озвіріння бушує в людській крові.

Зневажають закони, напрямки життя диктує злодій — і в світі гинуть мільйони людей. Загрожують усім атомові бомби. Пожежі, грабежі, насильства — не дають ні жити, ні спати, Господи милий, де ж нам спасіння шукати?

Безсонна ніч —

В. Дикий
University Hospital

ПРИВІТАННЯ ПРОФ. П. ОДАРЧЕНКОВІ

Вельмишановний Пане Редакторе!

...Прийміть від нас ґратуляції, вияв пошани та щирі побажання. Серед наших суто партійних релігійних видань "Нові Дні" — це Євшан зілля. Цікавий матеріял та новини, унікальні статті, естетичне оформлення — приємно взяти в руки.

Українське суспільство в Австралії з великим зацікавленням слідкувало за циклем статтей проф. Петра Одарченка "Українська мова в Америці", які були актуальні для наших умов в Австралії. Ці статті були тут дуже популярні. з них ми багато навчилися, тому з жалем прочитали в (жовтневому) журналі — "кінець".

У час, коли в рідному краю і на еміґрації відбувається лінґвіцид української мови, статтям проф. П. Одарченка не може бути кінця. Просимо більше! Наша мрія — побачити ці статті книжкою.

На нашу скромну думку, ці статті мають високу наукову вартість, але написані мовою й стилем легкоприступним пересічному громадянинові, головне, молоді, народженій поза межами України.

Професор Одарченко саме святкує свій "21-ий" ювілей. Ми, з Австралії, прилучаємося до багатьох та через вас бажаємо ювілятові доброго здоров'я і сил до дальшої творчої праці на користь українському народові.

Нехай це щире побажання буде йому скромною китицею степових полтавських квітів від вдячних читачів з далекої Австралії.

З щирим привітом —

Юрій Денисенко
голова Союзу Українських Організацій в Австралії

В. Тиравський — генеральний секретар

Ю. Дехніч — заступник голови й орг. референт

З НАГОДИ ВАШОГО БЛИЗЬКОГО ЮВІЛЕЮ ВИСЛОВЛЮЄМО ВАМ, ДОРОГИЙ ПАНЕ ПРОФЕСОРЕ, ЩИРУ ПОДЯКУ ЗА ВАШУ ЦІННУ СПІВПРАЦЮ Й БАЖАЄМО ДОБРОГО ЗДОРОВ'Я ТА СИЛ ДО ДАЛЬШОЇ ТВОРЧОЇ ПРАЦІ НА КОРИСТЬ УКРАЇНСЬКІЙ НАУЦІ Й КУЛЬТУРІ.

Редакція і Вид-во "Нові Дні"

СКІЛЬКИ УКРАЇНЦІВ У ЧІКАҐО Й ОКОЛИЦЯХ

В українській пресі появляються різні цифри кількости українців у Сполучених Штатах Америки. Відомо, що більші скупчення українських родин є в Нью-Йорку, Чікаґо, Філядельфії, Клівленді, Детройті, Ньюарку та деяких інших більших містах. Але точного числа українців у США ми не знаємо. Дехто твердить, що їх є півмільйона, інші — що мільйон.

Перепис населення США відбувається кожних десять років. У переписних анкетах до 1980-го року не було рубрики про національність мешканців. Останній перепис, що відбувався в 1980 році, мав запитання про національність. В американській пресі вже появилися докладні дані з того перепису. З нього видно, що за останні роки в США збільшився приплив негрів до великих міст і відплив переважно білих мешканців, у передмістя. Те саме видно й у Чікаґо. В 1970 році місто Чікаґо мало 3,369,359 мешканців, а вся Чікаґівська метрополія (Чікаґо й шість адміністраційних районів: Кук, Лейк, Мек Генрі, Дью Пейдж, Кейн і Вилл) нараховувала 6,974, 755 осіб. За переписом 1980 року в Чікаґо залишилося 3,005,072 осіб (зменшилося за десять років на 364 тисячі, а в Чікаґівській метрополії стало 7,102, 328 осіб.

У Чікаґо населення за переписом 1980 року поділяється за національним походженням чи кольором шкіри процентово так: негри — 39%, німці — 10,2% поляки — 10%, ірляндці — 9,2%, і т. д. Українці в Чікаґо є на шістнадцятому місці й становлять 0.4%. Цебто їх є 12,020 осіб. На передмістях Чікаґо українці є на дванадцятому місці й становлять лише 0.3% (12,292 особи). А це значить, що в Чікаґо й околицях українців є 24, 312 осіб, а не коло сто тисяч, як часто твердили самі українці.

Між іншим, у Чікаґівській метрополії "росіяни" займають десяте місце. Вони становлять 0.9%. Хоч у Чікаґо є багато євреїв, але в рубриці різних етнічних груп їх не подано. При переписі населення, вони приділили себе до національности держав, звідки вони чи їх батьки приїхали. Ті 0.9% "росіян" у переписі, в більшості, як твердить газета "Сантаймс", — це євреї, що приїхали з царської імперії та ті, недавні, з Совєтського Союзу, в тім числі й з України. Відомо з преси та телевізії, що майже всі євреї, що в останні роки приїхали з українських міст, кажуть, що вони "з Росії". Тому й не дивно, чому в Чікаґо раптовно стало так багато "росіян" й чому вони заставляють українців уживати слово "єврей", хоч в західній Україні, до приходу туди більшовиків, слово "єврей" уживалося в погордливому чи образливому значенні, так само, як слово "жид" у російській мові.

Око

ЮВІЛЕЙНИЙ ВИПУСК "УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИКА"

Ювілейний том "Українського Історика" (чч. 75-77, 1982-83) присвячений століттю з дня народження видатних українських істориків — Дмитра Дорошенка, Вячеслава Липинського і Михайла Слабченка. Цей випуск появляється у значно збільшеному об'ємі.

"Український Історик" як журнал української національної історіографії, заслуговує на повну піддержку українського громадянства і установ. Річна передплата У. І. виносить лише 20 амер. долярів, а ціна ювілейного випуску 15 амер. дол. Передплату і пожертви на видавничий фонд У. І. треба висилати на таку адресу:

"The Ukrainian Historian"
P. O. Box 312 Kent, Ohio 44240, U. S. A.

У ВИДАВНИЦТВІ "СУЧАСНІСТЬ" ВИЙШЛИ ДВІ НОВІ КНИЖКИ:

Микола Гербаль — ДЕТАЛІ ПІСЧАНОГО ГОДИННИКА — Поезії та пісні.

Упорядник — Надія Світлична. Музичний редактор — Ігор Соневицький. Вступні статті Надії Світличної та Віри Вовк. Обкладинка з картини Никифора в оформленні Якова Гніздовського.

Це перша збірка поета і композитора — сина лемківської землі. Поділена збірка на три розділи: "Дні і ночі" — поетичні рефлексії, написані під час ув'язнення (1970-1977 рр.).

"Деталі піщаного годинника" — вірші-афоризми з періоду другого ув'язнення, де він і тепер перебуває та "Пісні" — 17 текстів пісень з нотами. Перша пісня "Цвинтарі: написана лемківським правописом і діялектом. — Ціна 14 ам. дол.

Богдан Бойчук — ВІРШІ ВИБРАНІ Й ПЕРЕДОСТАННІ. Вибір віршів з п'ятьох друкованих ранніх збірок — "Час болю", "Спомини любови", "Вірші для Мехіко", "Мандрівка тіл" і "Подорож з учителем", а також вибрані вірші з п'ятьох недрукованих збірок. — Ціна 8 ам. дол.

Книжки можна набути в українських книгарнях або замовляти у представника "Сучасности" Ніни Ільницької:

Nina Ilnytzkyj
254 West 31st St. 8th Fl.
New York, N. Y. 10001

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ НА РОЗБУДОВУ "НОВИХ ДНІВ" (6/83)

Ростислав Василенко, Оттава, Канада	$70.00
Катерина Лаврентій, Оттава, Канада	25.00
І. Михайлишин, Тандер Бей, Канада	25.00
П. Кульчицький, Австралія	25.00
Т. Онуфрійчук, Вінніпеґ, Канада	25.00
Галина Рудницька, Монреаль, Канада	20.00
Р. Завицький, Філядельфія, США	20.00
Д-р Юрій Заславець, Бруклін, США	20 00
Е. Горбушко, Австралія	17.19
Анна Шпук, Лос Анджелес, США	15.00
Г. Китастий, Клівленд, США	10.00
І. Манчэнко, Порт Джервіс, США	10.00
пані Стадніченко, Ебінґтон, США	10.00
К. Ткаченко, Содбури, Канади	10.00
Анастасія Павлюк, Ошава, Канада	10.00
В. Жураківський, Ст. Кетеринс, Канада	10.00
П. Колодка, Англія	9.34
Тамара Касафіренко, Англія	9.33
П. Бондаренко, Англія	9.33
В. Кожедуб, Монреаль, Канада	8.00
М. Сушенко, Дес Плейус, США	7.50
А. Преорчук-Ясинська, Австралія	6.21
В. Доброліж, Едмонтон, Канада	6.00
М. Іщенко, Содбури, Канада	5.00
М. Нестеренко, Ніяґара Фалс, Канада	5.00
А. Б. Дзеровіч, Оттава, Канада	5.00
Д. Петигирич, Міссіссаґа, Канада	5.00
П. Грицак, Крефорд, США	5.00
Тетяна Мацьків, Торонто, Канада	5.00
Б. Сидорук, Вестон, Канада	5.00
Ю. Плиска, Арґентина	5.00
Д. Киреєв, Гам Спрінґ, США	5.00
В. Новак, Ватерльо, Канада	5.00
С. Кабашний, Торонто, Канада	5.00
М. Вітковський, Західня Німеччина	4.69
Софія Солотвінська, Торонто, Канада	2.00

АНГЛІЯ

А. Ваколенко	39.50	англ. фунтів
П. Діхтяр	30.00	" "
П. Таран	24.50	" "
Д. Лосниця	19.00	" "
В. Клімницький	13.00	" "
В. Дмитренко	10.00	" "
І. Хоменко	10.00	" "
І. Кресенко	10.00	" "
Б. Г.	5.00	" "
П. Бондарчук	5.00	" "
В. Дяденко	5.00	" "
С. Телевний	5.00	" "
О. Гладківський	4.00	" "
С. Синявський	2.50	" "

У 5-ту річницю смерти мого чоловіка сл. пам. Олексія Юхимовича Скрепіля складаю 50.00 на пресовий фонд "Нових днів".

Марія СКРЕПІЛЬ
Маямі, Фльоріда

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

Т. Мироненко, Австралія	3
Г. Мороз, Торонто	2
А. М. Глинін, Зах. Німеччина	1
Д-р Ю. Заславець, Бруклін	1

Щире спасибі всім за допомогу.

Редакція і адміністрація "Нових днів"

ЗАМІСТЬ КВІТІВ НА МОГИЛУ

У "Мозаїці культурних новин" М. Ґави ("Н. Д." ч. 3)69 згадано ім'я І. Горішнього в числі тих, що відійшли.

З усіх людей, яких мені доводилося зустрічати на еміґрації, найкращий спомин лишився в мене про Івана Сергійовича Горішнього.

З ним у таборові часи в Німеччині, протягом кількох місяців, чи не щодня ми вели невимушені, щирі й надзвичайно приємні розмови (хоч і не завжди про приємні справи). Під час тих розмов він часто жартома говорив: "Оце тільки й людей тут — ви та я".

Хай канадська земля буде йому легкою!

Замість квітів на його могилу посилаю скромну пожертву на видавничий фонд "Нових днів" в розмірі 20 долярів.

О. Коваленко, Австралія

POSTAGE PAID AT TORONTO
Second Class Mail Registration
Number 1668
If not delivered please return to:
NOVI DNI
Box 126, Postal station "N"
Toronto, Ont., Canada M8V 3S4

НОВІ НАДІСЛАНІ КНИЖКИ

Микола Хвильовий. **Твори в п'ятьох томах;** том четвертий. Загальна редакція Григорія Костюка. Вступна стаття Юрія Шевельова. Нью-Йорк — Балтімор — Торонто. Об'єднання Українських Письменників "Слово" і Українське Видавництво "Смолоскип", 1983. 662 стор. Ціна 25 дол.

Данило Шумук. **Пережите і передумане: спогади** і роздуми українського дисидента-політв'язня з років блукань і боротьби під трьома окупаціями України (1921-1981). Передмова Надії Світличної, вступна стаття і загальна редакція В. І. Гришка. Детройт, "Українські вісті", 1983. 536 стор., ілюстр. Ціна 20 ам. дол.

Ф. Ф. Онуфрійчук. **Митрополит Андрей в служінню Богові, Українській Православній Церкві і українському народові.** Вінніпеґ, 1983. 200 стор., ілюстр. Ціна не зазначена.

Петро Одарченко. **Бібліографія.** Торонто-Едмонтон, Об'єднання українських письменників у Канаді "Слово", 1983. 80 стор., ілюстр. Замовляти можна в автора.

Богдан Бойчук. **Вірші, вибрані й передостанні.** Нью-Йорк, В-во "Сучасність", 1983. 199 стор. Ціна 8 ам. дол. Замовляти в книгарнях або у в-ві "Сучасність".

Микола Горбаль. **Деталі піщаного годинника;** поезії та пісні. Упорядник — Надія Світлична. Музичний редактор — Ігор Соневицький. (Нью-Йорк-Мюнхен), "Сучасність", 1983. 398 стор. Ціна 14 ам. долярів.

Олекса Запорізький. **Нові байки.** Нью-Йорк-Сиракюзи, 1969. 193 стор. Ціна не зазначена.

10-ліття Товариства українських філятелістів і нумізматиків у Монреалі. 1972-1982. Технічне оформлення — М. Тихонів. Тираж 300 прим., 48 стор. Накладом Товариства Українських Філятелістів і Нумізматиків у Монреалі.

Релігійне мистецтво родини Пулюїв в УВУ. Впровідне слово Володимира Янева до вернісажу, з доповненням А. Гільтмана. Мюнхен, Український Вільний Університет, 1981. 32 стор., кол. ілюстр.

Alexander Hans Pului. Herbst 1939; aus Feldpostbriefen. Litzldorf, 1980.

КНИЖКИ НА ПРОДАЖ

Петро Волиняк, КИЇВ — Читанка для 3-ої кляси 4-те видання. Ціна 3.00 дол.

Петро Волиняк. ЛАНИ — Читанка для 4-ої кляси 4-те видання. Ціна 3.00

І. Бережний. УКРАЇНСЬКА МОВА. Початкова граматика української мови. Ціна 3.00 дол.

Д. Чуб. СО ТІС ІС АВСТРАЛІЯ. 112 стор., в м'якій оправі. Ціна 3.50 дол.

В. Винниченко. МІЖ ДВОХ СИЛ. Драма на 4 дії. Ціна 2.00 дол.

Г. Костюк. ВИННИЧЕНКО ТА ЙОГО ДОБА. 280 стор., в твердій оправі. Ціна 12.00 дол.

А. Юриняк. КАМІКАЗЕ ПАДАЄ САМ. Оповідання і фейлетони. Ціна 5.00 дол.

А. Юриняк. ЛІТЕРАТУРНІ ЖАНРИ Ч. II. 380 стор., в твердій оправі. Ціна 12.00 дол.

А. Юриняк. КРИТИЧНИМ ПЕРОМ. 318 стор., в м'якій оправі. Ціна 8.00 дол.

Софія Гаєвська. Treasures of the Centuries. (Скарби століть) 112 стор. Ціна 5.00 дол.

Петро Волиняк. ПОГОВОРИМО ВІДВЕРТО. 680 стор., в твердій оправі. Ціна 12.75 дол.

І. Овечко. "НУМО ДО ПРАЦІ". 84 стор., в м'якій оправі. Ціна 5.00 дол.

УВАГА! Просимо до замовлення додати 15% на поштову оплату.

Вижче подані книжки замовляти в адміністрації "Нових днів"

КАЛІФОРНІЙСЬКІ ВЕЛЕТНІ

У Каліфорнії ростуть секвої заввишки до 150 метрів, з діяметром стовбура до 11 метрів. Їх вік — більше чотирьох тисяч років. Ці дерева — сучасники зародження, розквіту й загибелі культури.